

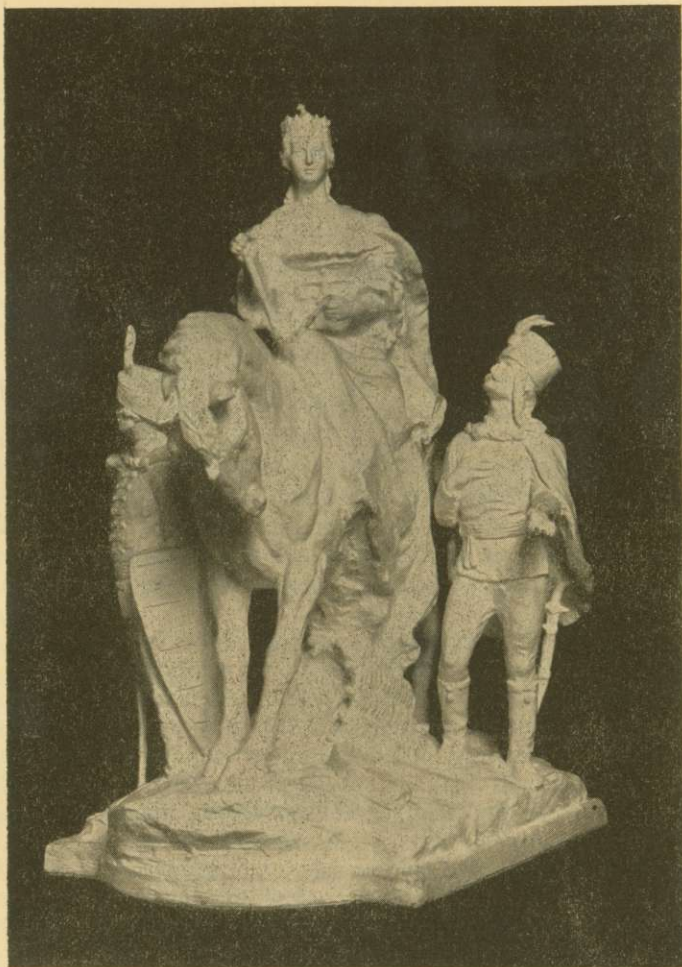
ROMOK ÉS ALKOTÁSOK.

ANEMZETI MÚZEUM új szerzeményeinek kiállításán a kupolacsarnokban szomorú csoportozat fogja meg a szemet. Három márványfej, három ijesztő csonk mered reánk. Középen koronás női fej, arc nélkül, lágy formák helyett a zúzott márvány tátongó sebével. Kétoldalt két magyar vitéz megkínzott arca, előttük a földön, felismerhetetlenségig szétrombolt darabok, köztük tépett címerpajzs: Fadrusz János pozsonyi Mária Terézia szobrának maradványai, a cseh légionisták egyetlen győzelmének emlékei. Mi vezethette a rombolókat vad és értelmetlen munkájukban? A büszke szépséget gyűlölték és ismeretlen ösztönöknek engedelmessé kéjjel semmisítették meg? A multat akarták csapásaikkal összezúzni, ősi bosszú tört ki belőlük képzelt sérelmekért, bősziült és céltalan lázadással? Vagy egyszerűen a magyarságot akarták végig sebezni, tönkretéve egyik legnagyobb művésznék alkotását? Vagy csak romboltak, mindegy, hogy mit és nem tudva miért, magáért a rombolásért? Államuk friss demokráciájának kegyeletlensége tombolt bennük; a trianoni diktatórium utat akart nyitni az életösztonöknek és felszabadította a tömegindulatokat. A mult atomjaira bomlott, a régi állam csonka darabokra roncsolódott; az új alakulásoknak életműködése volt a rombolás, politikusaik példáját miért ne követte volna a csöcselék is a maga primitív módján.

Hódítókként jöttek a meggyötört magyar földre és gögjüknek nem volt határa. A kiállítás megszállott területi plakát- és röpiratgyűjteménye hű képet ad az új zsarnokokról, a kis katonai cézárról, aki nem ismer más büntetést, mint a halált, a megkótyagosodott zsupánokról, akik még az emlékeztetést is ki akarják irtani a szívekből. «Amennyiben még mindig volnának, akiket a közelmúlt eseményei ki nem ábrándítottak (a magyar érzésből)... azok ellen a legkérelhetetlenebb eszközökkel lépünk fel.» A vezetők maguk teremtették meg a pusztítás, üldözés, rombolás légkörét. A szétrombolt szobor képével lelkünkben olvashatjuk a nagyhangú fogadkozást: «A magyar nép nyelvi, kulturális és vallási érdekeit — híven köztársasági elnökünk fennkölt elveihez — nemcsak hogy nem fogjuk sérteni, de előmozdítani fogjuk.» A légionisták már nyiltabban beszéltek: «Kérlelhetetlenül védelmezni fogjuk... a mi drága köztársaságunk egészséges létét». Védelmesték is derekasan a töredékek szomorú tanúsága szerint.

A «drága köztársaság» diadalittasan rombolt, a magyarság túrt és dolgozott. A csonkaország is első lethargiája után ráébredt legnagyobb kötelességére: a munkára. A Múzeum utolsó tíz évének története a magyarság szívós életakarásának egyik igazolása. Újabb és újabb feladatok kerültek gyors tempóban megvalósulásra. A Múzeum épülete átalakult, a terek megfelelően terjeszkedhettek és átrendezésük, különösen a régiségtár és könyvtár nagyarányú újjászervezése lehetővé tette az eddigi zsúfoltság helyett az anyag szabadabb, tetszetősebb elhelyezését. A néprajzi osztály omladozó épületéből, az

Iparcsarnokból, méltóbb és biztosabb helyre került. A folyamatban lévő épület-nagyobbítás és egyes osztályok kitelepítése további lépéseket jelentenek a Múzeum főigazgatójának, Hóman Bálintnak, nagykonceptiójú, céltudatos terveiben. Az ő buzgalma, percre nem fáradása, bizakodó lelkessége ösztönözték múzeumi munkatársait erőfeszítéseikben. Sikerét biztosította, hogy

Fadrusz János Mária Terézia szobrának első modellje.

reformjai végig megértő támogatásra és segítségre találtak gr. Klebelsberg kultuszminiszternél. És hogy mindezek közben a tulajdonképeni belső munka is milyen tempóban haladt, arról ékesen beszél a kiállítási termek gazdagsága.

A kiállítások gondolata is Hóman Bálint érdeme. Nagyon helyesen felismerte, hogy a Nemzeti Múzeumnak nem szabad pusztán anyaggyűjteménynek maradnia és szinte teljesen kivészni az emberek köztudatából. Már ott tartottunk, hogy a rendes múzeumlátogatást a felnőttek a tanulók dolgának tartották, a tanu-

lók pedig szívesen sorozták a «kötelező» olvasmányok komolyan nem vett kötelezettsége mellé. A kiállítás egészen más helyzetet teremt: érdekel, kíváncsivá tesz mindenkit és ami a fő, csakugyan megismerteti az anyagot. Az újabb idők szelleme megkívánja, hogy a gyűjtemények elveszítsék a mult században kialakult anyagraktár és tudományos laboratórium jellegüket. Párisban Roland

Töredékek Fadrusz János Mária Terézia szobráról.

Marcel, a Bibliothéque National vezetője általános feltűnést és elismerést keltve törte meg a régi rendet és egy-egy irodalmi vagy történeti eseményt felidéző kiállítása mindig eseménye Páris szellemi életének.

A kiállítások felvilágosítanak és nevelnek. Az emberek szívesen tanulnak, ha nem kerül különösebb fáradságukba és a maihoz hasonló kiállításon

egyetlen körséta számos elfelejtett, vagy homályosan tudott adatot újít fel emlékezetükben. A közvetlen tapasztalásnak külön örömei vannak; a tankönyvekből nyert sématisz képek megelednek, megszínesednek. Hatalmas szekrények kínálják a könyvtár termében középkorunkra, a török időkre, Rákócziakra, 48-ra vonatkozó történeti emlékek kincseit; nincs jobb történeti eszméltető az eredeti dokumentumoknál. Akik eddig a levéltár nevének hallatára legfeljebb szürke aktákra és sok, sok porra tudtak gondolni, álmélkodva szemlélhetik egy teljes szekrényben a címerlevelek művésziileg is pompás képét, élvezhetik a változatos iratokat, leveleket, megkaphatja figyelmüket egy-egy jelentősebb okirat: multunk ragyog a százados sorok között.

A régiségár gazdag fegyver-, ruházat-, ékszer-, bútorgyűjteménye kultúránk hagyományait és erejét tükrözi, az idegen stílusok magyar gyökérverését. A néprajzi osztály darabjai ornamentikájukkal a magyar népi képzelet tüzét dicsérik. Magunk és sorsunk idegenektől értékelését az Apponyi-gyűjtemény hungaricitól a modern magyar írók külföldi fordításáig, a mohácsi vész európai «szencziójától» a Zrínyiknek, Thökölynek, Rákócziaknak hódoló német, angol, olasz, holland metszeteken keresztül mai helyzetünk visszhangjáig végigkísérhetjük a kiállított darabokon.

Az irodalom barátait a Mussolini visszaajándékozta két modenai kodex díszes miniaturái, vagy az egyszerű köntöseben oly becses emléket rejtegető Ehrenfeld-kodex, a Toderescu-könyvtár pompázó kötése, könyvritkaságok, ősnymtatványok vonzzák magukhoz, de legfőképpen a kéziratok. Költők, írók, művészek és államférfiak levelei, munkáik fogalmazványai különös értékkel bírnak az irodalmi nyelvek számára. Ismerik a levelek egy-egy elejtett mondatának ízét. Ráhajolnak a lélek pillanatnyi megvillanásaira, meglesik az alkotás műhelytitkait, megérik az egyéniség átütő erejét a szavakban és betűkben. Milyen élvezete telhet egy amatőr graphologusnak például Széchenyi István ideges, pontozással, felkiáltójelekkel sűrűn szaggatott írásában. Mennyit elárul írójáról Jászai Mari naplójának mottója: «A becsvágyó iratai (Du sollst!)» Kemény Zsigmond keserősége kiérzik aggódó mondatából: «mondja meg Julcsának (Arany Juliskának) alig várom, hogy a Rajongókat elküldhessem, ámbár attól tartok, hogy unalmasnak fogja találni». Komjáthy híven és önkéntelen humorral jellemzi magát, midőn fogfájása ellen Schopenhauer olvasását tartja legbiztosabb gyógyszernek.

A kiállított anyag itt is, mint minden teremben, csupán szemelvény az utóbbi évek több ezer darabra rúgó szerzeményeiből. Ezt a gazdagodást elsősorban a társadalom bőkezűsége tette lehetővé. A számos adomány mutatja, hogy a kulturális érdeklődés, a szellemi nívó fenntartásának vágya a legválságosabb években sem halt ki a magyar lelkekből.

* * *

Ha a kifáradt néző sétája után visszakerül a kupolacsarnokba, a királynői fej már nem hat rá oly vigasztalanul. A finom vonások, a mosolygó szemek mintha helyükre szöktek volna, az élet mintha visszaáradna a szörnyű csonkba. Hígyjük, hogy nemcsak a szeme káprázik, hogy történnek csodák.

Halász Gábor.

TÖRVÉNY.

KINT ültünk az öreg tiszteletessel az esti pírban. Porolva jött haza a csorda, tárták a kapukat s nyikorgott itatóra a kútgém. Az úton hosszában ki lehetett látni a learatott mezőkre. Keresztek álltak sorban egymásután s piros, jó, egyszerű felhők legelték az égi gyepet, mint a bárányok. Falu. Széles medrét alig locsolja az élet, azt hinnéd, itt nincs más, csak a földdel vesződő csöndes munka, mert nincs fodra az életnek; zaja sincs, csak lassan ballag előre lomhán, de biztos egyenesben. Az ember ereiben megbékél a vér s a hajszolt lélek megkíván egy kis nyugodt boldogságot. Elterülni a napon. Inni egy ital bort. Vagy megcsókolni egy puha nőszáját. Ennyi itt elég.

Ilyesmiket mondtam az öreg úrnak.

— Igaza van — mondta csöndesen szotyorgatva a pipát. — Itt nincsenek problémák. Problémákat csak a zaklatott városi idegek teremnek. Az egészséges vér elintéz mindent egyszerűen és természetesen a maga erejével. És ez így van jól. Mi lenne, ha itt is törnék a fejüket az emberek talányokon, igazságon. Sosem találnák meg, mintahogy maguk sem találják. Már az igazságot. Pedig ott van keresés nélkül is a tenyerükben az embereknek.

Megkúrkászta a pipát s elnézett az úton.

— Nézze — mutatott a hídra — ott jön egy érdekes házaspár. Fent önöknél erről cikkeznének a lapok vagy színdarabot írnának róluk. Itt, látja, senki még csak vissza se tekint utánuk.

A hídon egy paraszt jött a feleségével. Bó ráncos gatyája lebegett, ahogy lépett, lábán csizmából vágott papucs s keze feje alatt feszesre összegombolva az ingujja. Semmiben sem különbözött a többitől. Az arca kemény, naptól bronzzá égett egyszerű parasztarc. A szemében sem volt semmi különös. A halántékán erősen ősült; lehetett negyvenöt éves. Csak a termete volt uralkodó és erős. Kaszát hozott a vállán.

Az asszony mellette kis játék csak. Inkább gömbölyű, mint magas. Az ő arca is egyszerű, mint a föld. Izes parasztasszonyarc. Menés közben lóbálja a kezét, kendővel van bekötve a feje s mezítláb lépeget. A cipőjét egyik kezében hozza s lábszára pecsenyés pirosra égett a nyári napon. Már ő se gyerek, harmincöt lehet.

A bolt előtt megállnak s az asszony bemegy. Az ember neki támaszkodik a bolt előtti körtefának és vár. Kaszáján csillog a nyugvó nap fénye.

— Szép pár — mondom.

— Szép — mondja a tiszteletes. — De tudja-e — mosolyog — hogy ez az ember tizenkét évet ült fegyházban gyilkosság miatt?

— Ez? — csodálkoztam.

— Ez ám — nevetett. — Ez itt. Nem is látszik rajta, úgy-e? Ez onnét van, hogy a falu egyszerű és természetes. Nem csinál nagy kérdéseket s mindenkit visszafogad. Mindenki a maga bőrét viszi a vásárra és mindenki az Isten gyermeke.

A paraszt pipára gyújtott a bolt előtt.

— No, az asszony most petróleumot vesz meg krumplicukrot — pöfékelt az öreg úr — addig elmondom a történetüket.

Nagyon szép legény volt ez a Hartján tizenkét évvel ezelőtt, csak a rajtavalónál nem igen volt egyebe. Itt laktak a faluvégen egy vityillóban. Mindig mondtam neki, házasodj meg, Mihály. Csak nevetett. Egyszer aztán már nem nevetett rajta. Az ilyen híres szép legények is horogra akadnak. Gargó Rozál volt a választottja. Ez az asszony itt-e, akivel látta. Az öreg Gargó olyan 60 holdas nyakas paraszt volt. Józsemmel az udvarlást se nézte, hogy komolyra fordult a dolog, meg egyenesen megbőszült s mikor kérőbe mentek hozzá, csak azt mondta:

— Ott az ajtó!

Ez a Hartján akkor két napig olyan volt, mint a nyitott kés. Harmadnap este kivárta a leányt a kert alá s akkor megkérdezte tőle.

— Gyössz?

— Hová? — kérdezte a leány remegve.

— Mihozzánk! — mondta Hartján keményen.

A lány az égre nézett s egyszerűen elintézte.

— Gyövek — mondta.

— A Jézus keserves kínszenvedéseire mondd?

— Arra — felelte.

— Akkor hát gyere — fogta kézen Hartján. — Ne hozz semmit. Egy üngöt se. Majd csak megleszünk.

S elvitte haza.

De éjfélben már ott volt Gargó a vityillónál s benyomta az ajtót. Mert még csak be se reteszelték. Még erről is megfélekedtek. Az öreg asszony aludt akkor már a falnak fordulva, de a leány meg a legény ott ültek akkor még szemben a lámpavilágnál s nézték gyönyörködve egymást. Gargó jöttére rebbentek csak széjjel.

— Add ki! — hörgött Gargó a legényre. Mert igen vérmes ember volt s ha mérges volt, mindjárt hörgött.

— Mit? — állt eléje Hartján bolondul tréfálva.

— A jánt! — üvöltött az öreg.

— A jánt? — mondta Hartján s megmozdultak az inai. — A jánt azt nem lehet. Egy órátúl fogvást feleségem az Isten előtt.

— De előttem nem!

— A mindegy. Az Isten több. Kend csak ember.

— Add ki!

— Nem adom!

— Viszem akkor, te kódis! — lépett egyet Gargó.

— Ha tuggya! — feszült meg a legény.

— Gyere haza! — szólt Gargó a lányra. — Gyere a tisztességes otthonodba.

De a leány Hartyánra nézett, lehajtotta a fejét s nem mozdult.

— Nem mehetek — mondta.

— Te ilyen-amolyan — kezdte akkor szidni a leányát — nem átalsz legényhez menni éccaka? Nem sül ki a szemed itt a bontott ágy előtt tisztességes jány létedre? Rosszféle, te! Az arcodról nem ég le a bőr?

— Ne szójjon! — nyítt indulattal Hartyán. — Tuggya meg, a feleségem.

— Kutya a feleséged — mondta Gargó — nem ez! Hol vót a pap? Hol adott össze benneteket? Rongy ez itt!

— Ne szójjon többet — ordított Hartyán — mert halál leszen!

— Bizony rosszféle vagy! — üvöltött Gargó. — Az egész falunak kikiáltom.

De már többet nem tudott mondani, mert Hartyán megkapta a torkát. Összementek, hengergöztek ott a földön. Az öreg asszony megébredt a zajra, hányta magára a kereszteket, a leány sikongatva szaladgált körülöttük. De Hartyán nem engedte el az öreg nyakát, míg ki nem rúgta az utolsót. Akkor felállt, odaszédült az asztalhoz s leült. Hosszan nézték a leánnyal egymást.

— Meghótt — mondta aztán Hartyán egyszerűen, megsimítva a homlokát. — De nem engedtelek.

— Megváltó Jézusom! — sikított a leány. Odaesett az apjához és nem tudott többet szólni.

Akkor Hartyán kezdte felhúzni az ünneplőjét, az új csizmát meg az új kalapot, botot vett elő és indult.

— Hová megy? — kérdezte rémülten a leány.

Az ember ránézett szomorúan, de csak meg se cirógatta. Csak a szemével.

— Meggyüvök — mondta csöndesen — eccer... Addig várgy...

S csak vissza se nézett. Még azon éjjel feladta magát a csendőrségen.

Tizenkét esztendőt kapott.

— És a leány? — kérdeztem.

— A leány? — mosolygott az öreg. — Hát várt.

— Tizenkét évig?

— Bizony, öcsém, tizenkettőig. Egy nappal se kevesebbig.

— Az apja gyilkosára?

— Arra. Az anyja nemsokára meghalt, a földeket kiadta bérbe és várt. Ilyen nép ez. Én adtam a tavaszon össze őket.

— Furesa — csodálkoztam. — Furesa morál.

A pap rám nézett s azok ott jöttek az úton.

Ugy jöttek, összefogott kezüket lassú, nyugodt tempóban lóbálva,

mint a fiatal szerelmesek. Egész napi inat szakasztó munka után szinte a vérüket cserélték ki a kezükön keresztül. Az asszony, most láttam, szép volt s az ember, így közelről, óriás.

— Jó estét, tiszteletes úr.

A pap megállást intett.

— No, hogy vagytok, Mihály? — kérdezte.

— Köszönöm a kérdést — álltak meg. — Csak elvagyunk valahogy — felelt az ember.

— Arattál?

— Nem a. Csak bükkönt vágtam. Igen megkívántam a kaszálást. Elmosolyodott csöndesen.

— Mer régen kaszáltam már. Épen tizenkét esztendeje ijenkor.

— Még az előtt — mondta a pap. — Hát a földdel hogy vagytok?

Az idén mind visszajön a bérletből.

Hartyán arca felragyogott.

— Mind — mondta. — Jövőre hatvan holdon áll a munka.

Mintha egész Európa az övé lenne, úgy mondta ezt.

A pap az asszonyra sandított tréfásan.

— Hát körösztlő, Mihály?

Az embernek kivillant a foga.

— Azt tartom, karácsonyra — mosolygott. — Ugy-e, Rozál?

Az asszony arca kigyulladt.

— Karácsonyra — mondta. — Ugy számítom.

A pap nézett rájuk, mintha a fiait nézné.

— Egy kicsit késtetek, gyerekeim. Kicsit megkéstetek.

S megigazította szárban a pipát.

A paraszt arca elfelhősödött egy keveset s a szája fájdalmasat rándult.

— Igaz — mondta komolyan. — Az öreg akkor igen sietett, mink meg sokáig néztük egymást. Ha az öreg két órát késik akkor, vagy nem lett volna ojan igen szíp bámulni egymásra ott a lámpafényes éccakában, máma vóna egy tizenkétéves fiam. Most hatvanöt éves leszek, mire a fiunk húsz. Megkéstünk egy kicsit, tiszteletes úr. De azért csak jár nekünk is még valami az életből.

Olyan egyszerű volt ez a beszéd. Semmi súlyos hang. Csak nyugalom. Erő. Biztosság. Így beszélnek a gyilkosok?

Megkérdeztem.

— És a lelkiismeret nem bántja néha?

A paraszt felém fordult.

— Tudja — mondta neki magyarázón a pap. — Elmondtam neki.

— A lelkiismeret? — nézett szemembe végtelen nyugalommal az ember. — Nem. Az nem bánt. Az embert csak az rággya, amiért nem fizet meg. A lélek adóssága. Én tizenkét esztendőt adtam érte.

— És maga? — kérdeztem az asszonyt. — Maga nem gondol rá néha?

Az asszony megkomolyodott.

— Néha — mondta. — Néha rá gondolok. De nagy cselekedet vót. Szerелеmbül.

— Nos és ez elég?

Az asszony lehajtotta a fejét.

— Ez a rendöletetésünk — mondta csöndesen.

És ránézett az emberére, úgy, mint ha a tenyerében oda tartaná magát neki.

Dallos Sándor.

MAGYAR TAVASZ.

*Már a Tavasz újja a jákat
illeti s félénk, kis virágok
lehelnek halk harmóniákat.*

*Szívedre, mint a méz szivárog
a jájó mámor kába kedve
s bús lelkedet merőn kitárod.*

*És megremegsz, vén, téli medve,
csobogva hull rád langy igézet
s a zordon Fagy jut eljeledve.*

*Szemed mereng s míg vágyva nézed
kék éjtszakán a hold ezüstjét,
valami dalra lejt a véred.*

*A lét virágzik, mint derűs rét
s az új tavasz szent, friss dalán
felujjongnék, de jaj! belül lép*

martír keserved kis hazám.

Komjáthy Aladár.

AZ ASSZONY OKOSABB.

ELVIRA néni megkapóan szép és kedves asszony volt. Egészen váratlanul érkezett, valahonnan délről, a tengerpartról, ahol egy pár hetet töltött a kislányával az előszezonban; színes nyári ruhájával, nagy kalapjával, ragyogó szemeivel és telt fehér karjával mintha magával is hozta volna a tenger üde, sós lehelletét és a déli napsütést.

— Kedves Elvirám, nagyszerű, hogy milyen szép és fiatal vagy — mondta a mama, miután összecsókolódzott a vendéggel. Elvira néni azonban mosolyogva mutatott a lányára. — Ugyan kedvesem, van már aki engem eláruljon. Ez a gyerek bizony nem törődik az anyjával, úgy nyúlik, mint a rétestészta; maholnap már nagyobb lesz nálam, hát ki hinné el nekem, hogy fiatal vagyok. Ez már csak olyan őszi napsütés, még egy kicsit csillog, de már nem melegít. — Klárika, a kislány, csakugyan jól megnőtt azóta, hogy utóljára látták; hirtelen kinyúlt növendéklány volt, sovány, szögletes és szeplős képű, amint az ebben a korban szokás, de azért kedves volt a fekete harisnyás, hosszú lábával, kék szemével és a fitos kis orrával. A gyerekekre azonban egy kicsit ajkbiggyesztve, komolyan és majdnem ellenségesen nézett, amit meglehetősen rossz néven vettek tőle.

A gyerekeket hamarosan átküldték a gyerekszobába. Klárika határozottan kijelentette, hogy nem játszik sem rablót, sem villamost, sem másféle fiús játékokat, sőt egyáltalán nem kell mindig játszani, lehet néha beszélgetni is. A gyerekek tudomásul vették, hogy Klárika mindenáron felnőttnek és nagynak akar látszani, pedig hát két évvel fiatalabb Pistánál; ezért azután elkedvetlenedtek és csendesen, unatkozva üldögéltek körülötte. Klárika azután beszélgetett; beszélt a tengerről, amelyen vitorlás csónakon csónakázott az anyjával és olyan fehér tarajos, nagy hullámok dobálták őket, hogy majdnem felborultak. Anyja szeretett volna még egy-két hétig ott maradni a tenger mellett, de ő, Klárika, nem engedte, mert otthon, Kolozvárrott, tenniszezni akar az idén és már nagyon türelmetlen volt. Elmondta azután, hogy az apjának nagy üzlete van, tele piros és kék vasedényekkel, srófokkal, szögekkel és egyéb vas holmival, és hogy a saját házukban laknak a Hosszú-utcában, négy szobájuk van és ez a házban a legszebb lakás, de van még két lakás és abban mások laknak, akik házbért fizetnek.

A pesti gyerekek csendesen hallgattak, de nagyon bizonytalanul. A saját házról szóló állítás azután végleg felháborította őket. A saját

ház egyet jelentett a gazdagság fogalmával, ez a fogalom pedig ő előttük valami kalandosan messzeeső, majdnem lehetetlen tünemény volt és teljes képtelenségnek látszott, hogy hozzájuk ilyen közel, — a kolozsvári unokatestvérüknél — ilyen komoly, reális valóság legyen. Pista azt mondta, hogy Klárrika biztosan téved és csak azt hiszi, hogy a saját házukban laknak, az egyik kislány pedig nyíltan kijelentette, hogy Klárrika hazudik. Klárrika sértődötten hivatkozott az anyjára. Lökődösödve vonultak át a szalonba, ahol a gyerekek anyja éppen arról beszélt Elvira nénivel, hogy bizony nem jól mennek a dolgok, a fizetés kicsi, a három gyerek meg sok, és sajnos, az idén sem tud elmenni velük sehová a nyáron, pedig a gyerekekre igazán ráférne egy kis levegőváltás. Elvira néni mosolyogva döntötte el a gyerekek vitáját; a magukéban laknak, de hát nem olyan az, mint itt Pesten a nagy, három- négyemeletes házak, csak olyan kis földszintes épület, szegény embernek való. Klárrika büszkén vonult vissza a gyerekek élén a gyermekszobába, amikor leült, felnőtt asszony módjára simította maga alá a szoknyáját, az ajkát biggyesztette és elmondta, hogy azonkívül még egy házuk van Kolozsvárott, de az sokkal kisebb és csak ketten laknak benne, a papa üzletében pedig két segéd van és két inas, akik egész nap ott vannak az üzletben és Klárrikának habozás nélkül szót fogadnak. A gyerekek elégedetlenül, majdnem ellenségesen hallgatták, de többé nem mertek ellentmondani neki.

Pistát rövidesen behívták a szalonba, ahol közölték vele, hogy Elvira néni elviszi magával néhány hétre Kolozsvárra, Elvira néni, amíg szép, fehér kezére hosszú keztyűt húzott, barátságosan mosolygott Pistára és Klárrika is meglepő sok jóindulattal nézett rá. Pista tehát nagy örömmel készülődött az útra. Korán reggel indultak; Pista leereszkedő és bátorító modorban búcsuzott a hugaitól, a két kis lány azonban torkaszakadtából sírt és végül is be kellett zárni őket a fürdőszobába. Bérkocsiban mentek a pályaudvarra, ami nagy élvezet volt. A pénztárnál rövid vita fejlődött ki Elvira néni és Pista anyja között, amelynek végén Elvira néni váltotta meg Pista jegyét is a vonatra, azután hamarosan beszálltak egy másodosztályú fülkébe.

A kolozsvári saját ház hosszú, földszintes épület volt, sárga falai egészen kitöltötték a Hosszú-utca egyik kanyarulatát. A kapubejárat-tól jobbra egy tanár lakott a feleségével és néhány gyerekével; Pistát, mint pesti fiút, nagyon figyelmesen fogadták, a tanár egyszer, amikor a kapuban találkoztak, meg is veregette a vállát és derék gyerekeknek nevezte Pistát. A gyerekekkel kitűnően lehetett játszani a nagy udvaron. Klárrika is egész másképp viselkedett, mint fent Pesten. Ha a tennispályára indult fehér ruhában, rakettel a kezében, vagy délután felöltözött szépen és az anyjával a városba ment, most is sokszor felbiggyesztette az ajkát és egy kicsit mesterkéltén ráncolta a homlokát, egyébként azonban nem akart örökké nagy lánynak látszani, sőt délutánonként hévvel vett részt a legfiúsabb rabló-pandur játékokban és

fáramászásokban is. Különös tekintélyét a gyerekek előtt az adta meg, hogy az udvaron láncrakötött nagy fekete kutya, a Cigány, csak neki fogadott szót és egyáltalán csak ő mert közel menni a kutyához, amely nyugodtan tűrte az ő simogatását, míg a többi gyerekekre a fogát vicsorgatta.

Elvira néni többnyire nem szólt bele semmibe. Általában nem sokat látták a gyerekek; reggel későn kelt és rengeteg időt töltött a fürdőszobában, ahonnan rendesen csak délben került elő, és minduntalan manikür-szerszámokkal, különböző tégelyekkel, üvegcsékkel és divatlapokkal bajlódott. Rendesen egy kicsit törődöttnek és bágyadt-nak látszott, lassan, kellemes és óvatos mozdulatokkal járkált a lakásban, néha azonban hirtelen kiegyenesedett és veszedelmesen nagyot villant a szeme. A cselédek ilyenkor ész nélkül futottak előle. Azt lehetett volna hinni, hogy nem is törődik a háztartással, mégis mindig a legnagyobb rendben volt minden. A szobákban egy porszemet sem lehetett felfedezni, az ebéd, a vacsora mindig idejében készen volt, Miklós bácsinak sohasem kellett várnia, ha az üzletből megérkezett. Elvira néni büszke volt a konyhájára, elégedetten mosolygott, ha Pista jó étvággal evett és különösen örült, ha valami erdélyi ételért, paszuly-levesért, túróspuliszkáért könyörgött. Meglátszik, hogy erdélyi vér van a gyerekben — mondogatta, és látszott, hogy az ő szemében ez a legnagyobb dicséret. A vendég-gyerek ruházatával is törődött, nem egyszer odahívta magához, hogy egy leszakadt gombot felvarrjon, vagy egy szakadást rendbe hozzon, egyszer még kalapot is vett Pistának a Fő-téren.

Hetenként kétszer-háromszor látogatóba mentek. Ilyenkor kanyargós kis utcákon mentek végig és becsöngettek furcsa kis földszintes, vagy egyemeletes, erkélyes házakba, ahol mindenütt ujjongással fogadták őket, bevezették kis szalonokba, amelyekben kopott karosszékek és régi fiókosszekrények álltak, színes porcellán figurákkal telerakva, beszélgettek a ruhákról, a divatról, meg a vármegyei és városi urakról, azután hatalmas csészékben sűrű bivalytejes kávéhozakartak és mazsolás kalácsot adtak hozzá. Különösen az egyik ilyen hely volt nevezetes; kis szürke ház volt egy téren, amelynek közepén megviselt, kopott Mária szobor állott. A házban egy fekete szemű nagy lány is volt, alig volt kisebb Klárikánál és mindenki tudta róla, hogy ha megnő, apáca lesz. Pista úgy érezte, hogy ez nagyon szomorú önfeláldozás és megpróbálta lebeszélni a feketeszemű lányt erről a tervéről. A lány azonban rendesen nem felelt, csak szomorúan mosolygott és komolyan nézett rá. A két fekete szem sugara mint valami ismeretlen, furcsa borzongás futott végig a fiú testén és Pista csak később, sok esztendő múltán jött rá, hogy az a borzongás volt az első szerelem.

Legjobban tetszett Pistának a Hosszú-utcai házban Miklós bácsi. Erőteljes, magas ember volt, piros arcú és jókedvű, mindig frissen vasalt, elegáns ruhákban járt és a mellénye zsebében aranyóra keteye-

gett, amelyet nem is féltett valami különösen, egyszer egy egész napra kölcsönadta Pistának, aki öt percenként megnézte és alig találta a helyét az izgalomtól, úgy féltette a drága holmit. Pistához egyébként is nagyon barátságos volt; már az első napon barackot nyomott a fejére és megkérdezte:

— Na fiú, hány hét a világ?

Pista soká gondolkozott a fogas kérdésen, végül is be kellett valania, hogy nem tudja. Miklós bácsi ezen szemmeláthatólag megbotránkozott; szigorú, de egyúttal ravaszul csillámló tekintetet vetett Pistára:

— Ejnye no, pesti gyerek létedre még annyit sem tudsz. Bizony, most már mindig csak eggyel kevesebb.

Mikor délben hazajött, csörömpölve nyitotta ki kulcsával az előszoba ajtót, énekelve jött be a szobába, cuppanós csókot nyomott Elvira néni arcára, megölelte és jól megszorongatta Klárikát, azután barackot nyomott Pista fejére. Nagy komolyan hallgatta végig, hogy mi lesz ebédre, megkérdezte Pistát, hogy hány hét a világ, azután ebéd alatt mulatságos dolgokat mesélt a polgármesterről, a színésznőkről és az üzletben előfordult dolgokról. Esténként leült Elvira néniel sakkozni; egyszer Pistával is játszott egy pártit, de a gyerek nagy igyekezetében alig látta a táblát és olyan hibákat ejtett, hogy Miklós bácsi végül is mosolyogva ott hagyta. Elvira néni ezekben a napokban állandóan derült volt és kedves, mindig elérzékenyülten és ragyogó szemekkel nézett az urára és ebédnél, vacsoránál egyaránt tele volt a keze gyűrűkkel.

Ez a derült hangulat már rövid idő múltán megváltozott. Miklós bácsi már a negyedik, vagy ötödik napon azzal állt fel este, vacsora után, hogy nem sakkozik, mert el kell mennie. Elvira néni erre sírva fakadt és nem akart köszönni Miklós bácsinak, még akkor sem, amikor visszajött az előszobából és még egyszer meg akarta csókolni. Miklós bácsi így azután csak a Klárika haját csókolhatta meg, mert a kis lány is lekapta előle a fejét, azután zavartan barackot nyomott Pista fejébujára és azt dűnnyögte:

— Na fiú, hány hét a világ? Nem igaz, talán soha nem is lesz kevesebb. Na, Isten veletek.

Elvira néni sokáig sírt, Klárika a homlokát ráncolta és szárazon mondta: már megint a bolondját járja.

Miklós bácsi jó későn került haza, mindenesetre éjjel után. Nagy zajjal dobogott végig az előszobán, minden ok nélkül hangosan nevetett és bort keresett az ebédlőszekrényben. Megállt Elvira néni ágya előtt és megpróbálta rábeszélni, hogy keljen fel és táncoljon csárdást vele. Elvira néni egy darabig rá sem nézett, csak feküdt állig betakarózva, a paplan alatt, de azután hirtelen felült és olyan éles, rikácsoló hangon kiáltott rá a bácsira, amilyent Pista még sohasem hallott tőle:

— Pusztuljon innen, részeg gazember. Feküdjék le rögtön, a hangját se halljam többet!

Miklós bácsi eltátotta a száját, hümmögött és látszott rajta, hogy szeretne sértődött arcot vágni, de sehogysem sikerült neki. Végül is szó nélkül az ágyához botorkált, csöndesen levetkőzött és lefeküdt.

A következő nap meglehetősen viharos hangulatban telt el. Elvira néni a kulcsaival csörömpölve járt fel és alá a lakásban, mindenkire haragosan nézett, de csodálatosképen senki sem félt tőle; a cselédek jókedvűen viháncoltak kint a konyhában és még a port sem törölték le rendesen a bútorokról, Klárika bevette magát egy sarokba és olvasott. Az ebédnél Elvira néni gyűrűk és nyakláncok nélkül jelent meg, egy színhagyott, régi nyári ruhában, méltóságosan kiegyenesedve, szenvedő arccal ült az asztalfőn és egy szót sem szólt senkihez. Annál többet beszélt a bácsi. Rosszindulatúan gúnyos megjegyzéseket tett az ételekre, rákiáltott a szobalányra, egyszer Pistára is rászólt valamiért; erre azután Elvira néni hirtelen szembefordult vele és németül mondott valamit, nagyon haragosan. Miklós bácsi elhallgatott, de egy pár perc múlva kinyújtotta a kezét és megsimogatta Pista fejét. Estére Elvira néni nem is jelent meg a vacsoránál, hanem bent feküdt a hálószobában az ágyban; egész idő alatt hallották, hogy sóhajtozik és forgolódik. Miklós bácsi szónélkül, komoran evett és amint lenyelte az utolsó falatot, felállt és elment. Elvira néni erre hangosan zokogni kezdett odabenn; mindnyájan tudták, hogy a bácsi még kint áll az előszobában és hallgatózik, de azután egyszerre kinyílt az ajtó, Miklós bácsi elment.

Hajnalban három óra felé cigányzenére ébredtek fel. Az ebédlő tele volt cigányokkal, egy nagybögös is volt köztük és többé-kevésbé tántorgó urak. A bácsi egyébként a banda előtt állt és míg két oldalt támogatták, félszeg mozdulatokkal dirigálta a cigányt. Csöndesen, csak csöndesen, úgy húzd, hogy a szíve megszakadjon, ki kell békíteni az asszonyt. Pista ott feküdt az ebédlő sarkában a kanapén, feltámaszkodott a félkönyökére és úgy nézte őket egy darabig. Azután egyszerre felpattant a hálószoba ajtó és megjelent Elvira néni. Hosszú csipkés hálóingban volt, a vállán egy nagy kockás kendővel, a szeme csak úgy szórta a szikrát. Egyenesen nekiugrott a primásnak, pofonvágta, hogy csak úgy csattant, azzal elkezdett toporzékolni és sikoltozni. Ki innen, részeg, disznó csőcselék, pusztuljatok, mert mind végigverem. Urak és cigányok egymást taszigálva menekültek, a nagybögösnek, aki utolsó-nak menekült nagy darab szerszámával, még egy néhány kemény ökölcsapást is el kellett szenvednie. Csak Miklós bácsi maradt ott a szoba közepén, eltátott szájjal, olyan arccal, amely mélységes meglepetésről és megdöbbenésről tanuskodott. Elvira néni azután belevágta magát a karosszékbe és két kézzel tépte a szép, szőke haját, amelyet máskor órák hosszat szokott fésülni.

Másnapra teljes lett a hadiállapot. Elvira néni mindig csöndesebb, Miklós bácsi mindig hangosabb lett. Mérges célzásokat tett pipogya

emberekre, akik a saját házukban sem tudnak urak lenni, akik keserves munkával keresik meg a családnak az elprédálni való pénzt, de azért a kutya sem törődik velük, csak rángatják őket ide-oda. Elvira néni, mint rendesen, csak hallgatott, Klárika pedig mind sötétebben és elítélőbben nézett egyikre is, másokra is.

Az egyik napon Elvira néni szép ruhát kapott. Korán délelőtt hozta haza egy fiatal lány a szabónőtől; Elvira néni nyomban fel is próbálta. Pista látta ott állani a tükör előtt és csodálkozott. A ruha gyönyörű volt, súlyos, nehéz selyemből, arany csipkével és egy szép, színes rózsával díszítve. A lány, aki a ruhát hozta, hamarosan elment, Elvira néni pedig átöltözött, az ölébe vette az új ruhát, a fiókból előkeresett egy kis ollót és elkezdte a ruhát szétfejteni. Úgyesen, könnyen dolgozott, apró, óvatos mozdulatokkal nyiszálta szét a cérnaszálakat, egyik varrást a másik után bontotta fel. Közben egész jó kedve támadt, még dúdolgatott is magában félhalkan, az akkor divatos operette kerin-gőjét dúdolta: Te császár, te császár, te édes jó Felső. Pista a szoba túlsó sarkában ült, egy könyvvel a kezében és mindjobban csodálkozva nézte a munkáját. Végre meg is kérdezte: Elvira néni, mit csinál az új ruhájával? Elvira néni ránézett a gyerekekre és egy pillanatra elkomo-lyodva felelte: Dolgozom rajta fiam. Azzal tűt vett elő, hosszú szürke fonalat fűzött bele és nagy, laza öltésekkel kezdte újból összefércelni a szétbontott ruhát.

Az ebédnél Elvira néni a gyönyörű új ruhában jelent meg, Klárika nem kis csodálkozására. Miklós bácsi figyelmét is felkeltette az új selyem-csoda és nyomban szóvá tette a dolgot. No persze, százakat és ezreket kiadni cifra rongyokért, azt igen. Az embert a saját lakásában megbecsülni, azt nem. Minden héten egy új ruha ötven forintért, száz forintért, az tetszik; arról persze szó sincs, honnan kerülnek azok a száz forintok, mennyit kell vesződni érte éjjel-nappal az üzletben. Elvira néni egy darabig csak hallgatott, de azután egyszerre csak felkapta a fejét és veszedelmesen szikrázott a szeme. Úgy kiabált, hogy még a harmadik lakásban is meghallhatták. — Mit, már az is szerencsétlenség, hogy egy évben egyszer egy új ruhát lát rajtam? Hát meztelenül járjak, vagy a hároméves rongyokban, hát ki vagyok én, mi vagyok? Kis cseléd, mosónő, vagy pesztra? Hát én már nem vehetek magamra egy új rongyot, hogy fel ne panaszolják? Itt van, ha olyan rosszul esik, nem kell. Süsd meg a ruhádat! Azzal megkapta a ruhát, fenn a kivágásnál, mind a két oldalán és rántott rajta egy kegyetlen nagyot. A ruha jobb-ról-balról véges-végigszakadt és szánalmasan lógott le Elvira néni szép, fehér testéről. A néni ezzel felugrott és végigvetette magát a pamlagon, belefúrta a fejét a párnába és úgy dobálta magát, úgy csuklott és jajgatott, hogy lehetetlen volt rájönni, sír-e vagy nevet.

Az egész lakás felkavarodott az új ruha tragédiáján. A cselédek berohantak a konyhából, sápítoztak, vizet hoztak és hideg borogatást. Pista sápadtan, rémulten kuporgott Elvira néni mellett a földön, csak

Klárrika maradt a helyén és tovább ette a tésztáját. Miklós bácsi nagy lépésekkel járkált föl és alá a szobában, néha megállt Elvira néni előtt és egy-egy szót szólt hozzá. No, édes, ne izgassa magát. Nem így gondoltam én azt, legyen okos. Végre letérdelt elé, nagy nehezen hatalmába kerítette Elvira néni kezét és csókolgatni kezdte. Nagysokára annyira jutott, hogy meg is ölelhette és a fülébe sugdoshatott mindenféle becéző és bocsánatot kérő szavakat. — Bocsásson meg drága. Soha többé nem mondok ilyent. Nem baj, no, elmegyek és rendelek két másik ruhát, szebbet, drágábbat, mint amilyen ez volt. — Elvira néni zokogva arra kérte Miklós bácsit, hogy csak menjen és hagyja őt meghalni, de végre engedett; eltúrta, hogy Miklós bácsi megcsókolja a homlokát és végül ő is átölelte a férfi nyakát.

Ezután megint derült napok következtek. Miklós bácsi megint énekelve jött be a szobába, megcsókolta Elvira nénit, az ölébe vette Klárikát és megkérdezte Pistát, hogy hány hét a világ? Este megint elkezdődtek a sakk-játszmák és a rövid séták a Fő-térre és vissza. Elvira néni megint egész nap kedvesen és kellemesen mosolygott, a tekintetével irányította a cselédeket, új ruhát csináltatott magának és Klárikának és felvarrta Pista leszakadt gombjait.

Az újabb háborúság hirtelen, váratlanul tört ki. Pista későn délután izgalmas rabló-pandur harcok után bement az udvarról a lakásba. Az előszobába érve, meglepetten kezdett figyelni. A szobából Miklós bácsi könnyörgő hangja hallatszott ki, amire Elvira néni rögtön felelt a legélesebb és a legbántóbb hangján. Meglepő volt, hogy Miklós bácsi ebéd után otthon van, még meglepőbb volt, hogy Elvira néni kalappal a fején, kabátban áll a szobában. Mikor Pista belépett, egy pillanatra elhallgattak, de amint Miklós bácsi előrelépett és egy könnyörgő mozdulatot tett, Elvira néni megint fölsattant:

— Eridj innen. Eredj ahhoz, akinek leveleket irkálsz. Hozzám ne nyúlj; én elmegyek innen!

Miklós bácsi meggörnyedt, mintha valami nagy teher nyomná a vállát és sötéten bámult maga elé.

— Hát jó — mondta végre és amint felvetette a fejét, büszkén és elszántan nézett Elvira néniire — csak eredj, ha akarsz. Én úgysem élek tovább. Meghalok.

— Bánom is én — felelte Elvira néni vállat vonva és tovább folytatta a pakkolást.

Miklós bácsi átment a hálósobába. Az ajtót félig nyitva hagyta maga mögött, odabenn nagy lármával nyitott ki egy fiókot. Megint visszajött és az ajtóban megállva, megdöbbenő ügyetlenséggel gyömszölt be a kabátja zsebébe egy roppant nagy revolvert. Ügylátszott, Elvira néni nem vesz tudomást az egésről. Miklós bácsi erre leült az asztalhoz a zsebéből előszedett egy vörös bőrbe kötött noteszt és ceruzát és rettentő gyorsan néhány sort írt a noteszbe. Ezzel felállt, kitépte a teleírt lapot és letette az állóóra mellé a fiókosszekrényre. Amint ez is

megvolt, elindult az ajtó felé. Ott megállt, nagy idegesen húzogatta elő a zsebéből a revolvert és várakozva nézett Elvira nénire. Az asszony meg sem mozdult. Miklós bácsi síri hangon megszólalt :

— Isten veled Elvira, örökre.

Elvira néni nem felelt, Miklós bácsi keserűen mosolygott, határozott mozdulattal kinyitotta az ajtót és kiment. Elvira néni tovább rakosgatott. Egy perc múlva fülsiketítő durranás hallatszott be a fürdőszobából. Az egész ház felzúdult. Pista a félelemtől és borzalomtól reszketve rohant kifelé. Miklós bácsi lehúnyt szemekkel, egész hosszában elnyúlva feküdt a fürdőszoba kőköcskőin. Berohantak a szomszédok, a cselédek feltépték a ruháját, az ingét, orvosért, mentőkért kiabáltak és sikongattak. Elvira néni nyugodtan állt bent a szobában és figyelte a nagy hangzavart. Végre nagyhirtelen megmozdult, földhöz vágta azt, ami épen a kezében volt és berohant a fürdőszobába. Félrelökdöste az embereket, odaállt Miklós bácsi elé és elkezdett toporzékolni, a magas-sarkú kis cipője orrával hatalmasan belerúgott Miklós bácsiba és tele torokkal kiabált :

— Hallja maga szélhámos csirkefogó, azonnal keljen fel innen ! Nem sül ki a szeme, ilyen botrányos komédiát csinálni, keljen fel nyomban, mert agyonütöm. A nyakába öntöm ezt a dézsza vizet.

Miklós bácsi megmozdult és szánalmasan jajgatott.

— Jaj, jaj, hát még most sem tud megszánni, nem esik meg a szíve rajtam.

— Nyomorult ! — kiáltotta Elvira néni, megkapta a sarokban álló vizesdézsát és a jó hidegvízzel nyakonöntötte Miklós bácsit. Rögtön kinyitotta a szemét, fel is állt szépen, a nadrágja szárából, a kabátja ujjából csak úgy ömlött a víz. Elvira néni még egyet sikoltott és azzal összeesett. A kanapén, ahol lefektették, teljesen félórát sikoltozott, sírt és nevetett, még a harmadik orvos is alig tudta lecsendesíteni. Miklós bácsi egy darabig ott ténfergett körülötte, de hogy mindenki csak lökdöste és felháborodottan nézett rá, elsomfordált és nem is látták többé késő estig. Pista ott kuporgott Elvira néni mellett, míg le nem csöndesedett, azután behúzódott az egyik sarokba és levelet írt az anyjának, haza. Megírta, hogy Kolozsvárott nagyon szép, mindenki nagyon kedves hozzá, de azért mégis nagyon szeretne már hazamenni. Este azután soká gondolkozott a történeteken. Maga előtt látta a víztől csepegő Miklós bácsit, Klárikát, amint szigorú, elítélő szemekkel néz rá, Elvira nénit, amint dudolva fejtegeti a ruhát és nagyon fáradtnak érezte magát. Egész világos képet sehogysem tudott kapni a dolgokról, de egy tanulság tisztán állt előtte : Elvira néni sokkal jobban csinálta. Az asszony kétségkívül okosabb.

Thury Lajos.

MINEK MEGNŐNI, MINEK?

Volt idő, azt hittem: gyerek maradok mindig;
Szüleimen se láttam, hogy megváltoztak volna
(Öregesek voltak ők már, amikor születtem)
S a doktor, meg a bollos, a perces és Dóra,
Kedves kicsi barátnőm, mindig ugyanegy arccal
Jelentek meg előttem.

Nem változott a koldús, a kofa, meg a béres,
Fát vágni is csak Volford jött által a fegyházból
Szürke darócruhában. (Pacsulik meg vigyázta
Nagylomhán pöfékelve, és puska állt mögötte.)

Ez így volt sok, sok évig.

Azt hittem, így születtek

A nagyok mindjárt nagynak, a kicsik meg kicsinynek,
A gyerek csak játszásra, a kocsis lóhajtásra,
A kéményseprő szurtos, fekete, csúf poszával,
Volford meg szekercével, kivel családot irtott
S most a fát hasogatja.

Csak a jelenben éltem, jelennek láttam mindent:

Folyóvizet és erdőt s az égboltot felettem

Az örök csillagokkal.

A mult csak később nőtt meg, dús erdő kicsi magból,

S lombjával eltakarta a jelen törpe képét.

És ekkor már csak ez volt: ez az öröknagy erdő,

És szépek is azt láttam, ami már elmúlt s mult volt.

S ha jöttek a pajtások, kikkel a porban játsztam,

Ha jöttek nagysokára asszonnal és gyerekekkel,

A régi gyermekarcuk mosolygott reám újra

A ráncos álarc mögül, mit rájuk vont az élet.

Gyerekek vagyunk, tudtam, gyerekek, szép mindnyájan,

Csak álarcosdit játszunk a felnőttek módjára

S ha elfáradtunk benne, aludni megyünk szépen.

De jaj, hamar megértem: komolyra vált a játék,

Az ütésük kemény volt és sebzett a szavuk;

Hiába kértem őket, a szavam nem értették

És azt mondták: az álarc az az igazi arcuk

És igazi a kard, kés, fejsze a kezükben.

Úgy álltak mind köröttem, fölhasadt, széles szájjal,

Haragos, véres szemmel, szegény, szegény Volfordok,

Kik megölték magukban az örök gyermekel.

Jaj, vissza csak a multba, vissza az erdőbe,

Borulj reám sötét lomb, takard el a jeleni.

Minek megnőni, minek? Maradjak mindig gyermek,

Kinek fű, ja, virágok és égbolt énekelnek,

Ki hinni tud még abban, hogy szép volt, ami elmúlt,

És hinni abban, hogy majd holnap is csak játszunk

S hogy Isten júj most álmodt csukódó két szemére,

Mig ágyában imára kulcsolja kezét össze...

Majthényi György.

RÓZSAGYÖKÉR... LILIAM.

AZ ÖREGASSZONY sziszegett, nyöszörgött, összetapasztott ajkát kiduzzasztotta s nyelvét ki-be tolta száján, mintha lendületet keresett volna a beszédhez.

— Itt is, itt is — mutogatta fázósan. — Olyan a kezed, Marian, mint a kő.

Marian minden reggel odatolta őt az ablakhoz, takaróba csavarogatta lábát, egy másik takarót a vállára terített s a botját is melléje tette, belül, a szék karjához támasztva.

— Tudom én magam is — mondta Marian, a combok alá gyűrve a takaró végeit. — Csak hagyja a nagysága.

A ház körül háromholdas kert terült el. Mindenféle giz-gaz sövény ütötte át dülledező léckerítését, a fű derékiig nőtt, itt-ott lekaszáltan hevert feketére szenesedve, a fák kérégt keresztülásták kártékony rovarok s a gyümölcsök már az ágakon is pudvásak voltak. Sűrűn egymáshajló ágakkal olyan volt néhol, mint az őserdő. A ház sárga falai alig látszottak ki a fák sűrűje alól.

Ez volt a Vaczulik-ház. Emeletén, négy szobában, özvegy Vaczulikné lakott. Az ötödik szoba Krasztek Péteré volt, akit fiatalúrnak hívtak, pedig már ő se volt fiatal. Közel járt az ötvenhez.

A rozoga falépcső csaknem egész nap döngött Marian léptei alatt, aki a földszinten lakott s föl-le szaladgált borogatásokkal és epeszínű folyadékokkal, amiket gyökerekből, különféle virágok száradt szirmaiból főzött össze s töredezett szélű poharakba töltögetett.

Még éjtszaka is felsikongott a lépcsőház emeleti kis harangja, a Vaczulik-ház szörnyű csendes éjtszakáin, ha fehérruhás szellemek vonultak özvegy Vaczulikné szobájába s körülülték ágya szélét. Holdfényes éjtszakákon egyre többen és többen, síri hangon huhogva, suttogva körülötte. Ágyáról a lepedőt húzták-vonták, bútorokat ropogtattak s nehéz tölgyfaszekrények oldalát döngették hosszú órákon keresztül.

— Gyujts gyertyát, Marian — suttogott az öregasszony. — Itt vannak megint.

Marian papucsai végigcsoszogtak a tágas szobán, egész az éjjeli szekrényig.

— No, ne féljen — mondotta gyertyát gyujtva — hiszen itt, itt senki sincsen.

Az öregasszony összegémberevedve kuporgott a paplan alatt. Csont-

jához száradt bőre sárga volt akár a sivatag. A szemüreg mélyén piroosan, elhaló lidércfény lángolt.

— Ott, ott — s csontváz keze remegve mutatott a sarokba.

Marian meglebbentett egy függönyt.

— Semmi.

Az öregasszony lehúnyta a szemét.

— Elmentek — sóhajtotta s fájdalmas, fanyar mosolyban tapadt össze a szája.

A Leányvár tornyából lehallatszott az ór kürtjele, amint a negyed-órákat és órákat fújta kísérteties lassúsággal. A völgy felől a kohó bűgött tompán, távoli kertek alatt eleresztett ebek vonítottak a holdnak s a lombok között a szél sípolt, zúgott mint alvilági kórus orgonája.

— Én félek, Marian.

— Pedig nincs itten senki . . . Csak a nagyságának vannak megint rémlátásai.

Özveggy Vaczulikné felült az ágyban.

— Hazudsz, Marian, hazudsz! — sivitotta és fenyegetve rázta öklét. — Te csalogatod őket ide. Hiszen tegnap is láttam, hogy fehér kendőt akasztottál az ablakom elé. Megállj, Marian, majd megver az Isten . . . Ha meghalok, minden éjjel az ágyad szélére ülök és fojtogatni fogom a torkodat, Marian.

— Nagysága . . .

— Te-e, te-e gonosz teremtés. Úgy-e, ha én meghalnék? . . . Hát azért is ti fogtok elpusztulni előbb . . . Te, meg a fiatalúr, a híres! . . . És azt se bánom, ha itt vesznek fattyuitok a szemem előtt . . . Egy falat kenyeret se kapnak tőlem . . . Érted, Marian?

Marian ezt minden éjjel hallotta. Már nem is hederített rá, csak meglötyögtette a sárgás folyadékot és az öregasszony szája elé tartotta a sörös poharat.

— Igyon a nagysága, ettől aludni tud.

Vaczulikné felnézett a pohár felől, száján a keserűség undorával.

— Ahogy parancsoltam? — kérdezte.

— Igen.

Aztán a sárga lé az állára is csorgott, amint a szája a pohár szélére tapadt. Marian meg gyűlölködő arccal feljebb-feljebb emelte a poharat. Az utolsó cseppig.

— Rózsagyökérből? — nézett fel az öregasszony és szétköpködté a szájára tapadt cseppeket.

Marian intett a fejével.

— Rózsagyökérből meg szárított liliomból.

— Az — bólintott helyeselve az öregasszony s megint lehúnyta a szemét.

Marian kifelé csoszogott.

— Oltsam el a gyertyát?

Az öregasszony megborzongott.

— Nem hallod, Marian, milyen nagy csönd van megint? . . . Hát mért nem mondod meg a fiatalúrnak, hogy énekeljen? . . . Ti csak a halálomat akarjátok . . . Mért nem énekel a fiatalúr?

És néhány perc múlva, az ötödik szobában, énekelni kezdett Krasztek Péter. Párnájára könyökölve megtámasztotta fejét és úgy énekelt. Néha hajnalodott már s ő még mindig énekelt bús bányász-dalokat meg szent énekeket. Komor hangja harsogva szállt át a vastag falakon, felült a szélzúgásra s elmerült az erdők mélyében.

A hegyekből bányászok ereszkedtek alá mécsesek imbolygó fényével. Ilyenkor megálltak a ház előtt s átlestek a dülledező palánk résein, lombok sűrűje mögé festett sárga ablakokra.

— A Krasztek énekel . . . A Vaczulik-házban megint szellemek járnak.

Aztán keresztet vetettek magukra és sietve mentek tovább.

Az öregasszony arca lassan megnyugodott. Ő tudta, hogy a szellemek nem szeretik az éneket, félnek minden hangos szótól s ott jó nekik, ahol sóhajtanak vagy suttognak az emberek. Ha valaki erőshangú, bátor és nagyot rival maga elé: szétoszolnak menten, mint a füst a szélben . . . Aztán már csak az énekre gondolt mosolyba húnyt szemmel . . . Kraszteknek szép hangja van, meleg és bársonyos . . . Asszony-szívekbe muzsikáló . . . Már az álom karjai ölelgették özvegy Vaczulik-nét s megint úgy hallotta ezt a hangot, mint harminc év előtt . . . Itt az ablaka alatt . . . Ezt a szép Kraszteket . . . Akkor még ő is szép özvegy volt, negyven évvel telt virág . . . Ez a Krasztek meg húsz . . . Minő napok voltak azok! . . . Meg évek . . . Boldog, rövid évek . . . Míg nem jött a Marian. . .

— Marian! Marian!

És a lépcsőházban megint felvisongott a kis harang. Szünet nélkül csapkodott éles, gonosz szava.

A hátsó szobában Krasztek énekelt.

Furcsa zaj volt ez.

Az éjszaka fekete csöndjében lélekarang és gyászdaloknak emberhangszere . . . Együtt, szünet nélkül . . . És minderre úgy dübörögtek Marian léptei, a falépcsőn, mint koporsóra szórt göröngyök.

De hát mi van itt? temetés? vagy csakugyan szellemek járnak-ebben ebben a régi házban, a Leányvár tövében, ahová már a kis viskók sem érnek el a város felől?

És bentről egyre hallatszott a kiáltás:

— Marian! Marian!

Marian lihegve állt meg az emeleten. Két kezét a füle fölé szorította s haragtól szétfeszült ajka alól kivicsorodtak fehér fogai. Ordítani szeretett volna, mint leláncolt fenevad korbácsütések alatt s a tehetlenség kínja rázta a testét. Aztán belökte Krasztek ajtaját s bezuhant a küszöbön. Magasra nyujtott karokkal az ágyra hullott a férfi mellé.

— Péter, nem bírom tovább!

Krasztek álmatlan piros szemét a mennyezetre meresztette. Nyaka vékonyan emelkedett ki a nyitott kék ingből, mártírszomorúság lángolt az arcán s kerekre nyílt szájából lázak pirossága lobogott elő. Hosszú, csontos újjai Marian hajába süllyedtek.

— Mit akarsz Marian?

Marian reszketett, sírt fölötte.

— Nem bírom! . . . Nem bírom!

— Várj — felelte Krasztek s hideg keze megsimogatta a nő homlokát.

Marian két ökle a párnába csapkodott.

— Verd meg, korbácsold meg, mint a kutyát! . . . Hogy sziszegni se tudjon.

— Hát várj — ismételte a férfi szomorúan.

— De hát mire várjak? Míg mindnyájan örültek leszünk? . . . Várjam meg, hogy odalent az a két szegény éhen vesszen? . . . Hiszen néha már magam is azt hiszem, hogy csakugyan szellemek járnak körülöttem.

Krasztek Péter felsóhajtott.

— De hát mit akarsz te tőlem, Marian?

Marian hirtelen felegyenesedett. Szemébehullott haját hátralökte s dacos arcán fekete foltta mázolta a szétfolyt könnyeket. Nem volt szép. Sötét szeme alatt túlfehér bőrének mezőjében arccsontok vulkánja égett pirosan s élesen fekete árnyékok hasadtak alatta. Felső ajkának egyenes vonala konok akarat, elszánt türelem titkait zárta le s hosszú szempillái mögött kérlelhetetlen s meg nem békülő harag égett. Karja vékonyan omlott le s dologban sorvasztott asszonyiségének vonalai alig emelkedtek ki a könnyű szoknya alól.

— Jól van Krasztek, majd én tudom akkor, hogy mit akarjak.

Krasztek megragadta az asszony csuklóját.

— Marian!

De az kitépte magát és kirohant a szobából. Az ajtó dörrenve csapódott be utána.

Ezalatt odakünt egyre sikongott a harang és vonítássá szűkült az öregasszony hangja.

— Marian! Marian!

Majd megint elcsendesedett a ház.

— Hol voltál ilyen soká, Marian? — kérdezte Vaczulikné még mindig félelemtől reszketve.

Marian arcán a káröröm mosolyába olvadt a gyűlölet.

— Nem hallottam, nagysága.

— Nem hallottad?

— Igen, nagysága, mélyen aludtam.

— Hazudsz, Marian, megint hazudsz! A fiatalúrnál voltál. Hallottam, mikor jöttél és belökted az ajtaját. . . Nekem beszélsz te, Marian, nekem?

Marian összébb húzta kendőjét, fázósan, mintha ő is félt volna. Aztán borzongós, szomorúvá tágított szemmel körülnézett.

— Nagysága — mondta suttogva — hiszen már ott lenn is járnak... Minálunk is.

Vaczulikné még kisebbé kuporodott a takaró alatt.

— Már ott is? — kérdezte remegve.

— Huhogtak, mint a baglyok és szállдостak a mennyezet alatt. Az öregasszony sóhajtozott. Ő tudta. Ő ismeri őket.

— Tele van velük az egész ház.

— És az egyik egész az ágyamig ereszkedett. Emberarca volt és madárteste. Csúf, förtelmesen csúf madár.

Őzveggy Vaczulikné ki-be gyúrta ajkait fogatlan szájának kapcsai között.

— Félek, Marian... Hozd fel a gyerekeket, Marian.

Szellemjárások éjtszakáin, ha már Krasztek éneke se tudott segíteni, jöttek a gyerekek. Ők csak ilyenkor kerültek Vaczulikné elé. Más-kor legfeljebb az ablakban láthatták, amint botjával feléjük fenyegetett:

— Pokoli Lucifer! Sátáni fajzat!

Mert még a kertben se volt szabad mutatkozniok. A nagy és gondozatlan kertben, ahol egymásföle nőtt fák ágai titokzatos lombsátorokat alkottak, vad lugasokat édes buvóhelyül. Ahol rozszant zöld híd hajolt át a kis patak fölött. Élő mesekönyv, ahol pázsitos partról manók, parányi tündérek lógatták lábukat a sebes vízbe. És integettek feléjük: jöjjetek, Viktor, Milka! Aztán elindultak, elől Viktor, lassan bújva a kert mélye felé, utána Milka, Viktor hátranyújtott balkezébe kapaszkodva félénk tipegéssel. De megzörrent az ablak, haragosan, keményen, hogy a kis tündérek és manók is ijedten szétrebbentek s elnyújtott kiáltás vonított le felülről:

— Viktor! Mila! hova merészkedtek ti pokoli fattyúk?

Marian meg kifutott a lakásból, hajukba tépázott és csontos öklét hátukba verte:

— Hát nem értitek, hogy nem szabad? Hogy ti nektek semmit se szabad?

Nem értették s lehorgasztott fejjel kullogtak vissza, elől Viktor ó-betűvé görbült csámpás lábaival befelé kalimpálva szaporán s utána a szőke kis Milka szipogó sírással.

De a szellemjárások éjtszakáin mégis fölvezették őket Vaczulikné elé. Ó! milyen öreg. Sűrű szemöldöke ősz s az állán is ősz szálak lengenek. Förtelmes vasorrú bába. Sírní se mertek az álomból ébredés rémületével s kis testük remegve simult össze a gyertyalángos félhomályban... Aztán nevetniök kellett, rikoltozniok, futkározni és bukfcencet vetni a padlóra szórt gyümölcsök között, melyek az egérszagú levegőbe a gyümölcschalál rothadás illatát lehelték.

— A gyerekeket, Marian — ismételte türelmetlenül az öregasszony.

Marian némán biccentett, összeszorított szájjal s kendője alatt két karjába mélyesztette körmeit.

— Szegénykéim — suttogta magában, amint lefelé ment a lépcsőkön.

Az öregasszony meg az egyedüllet félelmében újból kiáltozni kezdett :

— Krasztek! Gyere be, Krasztek!

Lassan kinyílt az ajtó s belépett Krasztek. Meztelen lábújjai kibújtak a szakadt papucs orrán s a nadrágba gyúrt ing fölött barna takaró omlott le mint egy tóga. Feje oldalt horgadt s hegyes szakállának csúcsa elgörbült a mellén.

— Itt vagyok, nagysága — mondotta szomorúan.

Az öregasszony a takaró alól kihúzta egyik kezét s mereven maga elé nyujtotta.

— Krasztek — mondotta most már csendesen.

Krasztek a fal mellett, az ajtónál, egy székre kuporodott s didegve burkolódzott barna tógájába.

— Ne ott... Ide, ide gyere, Krasztek.

S az öregasszony megsimogatta az ágy szélét.

Krasztek engedelmesen felállt, óvatosan ellépkedett a padlóra szórt gyümölcsök között s görbült háttal leült az ágy szélére, ahova az öregasszony mutatta.

— Látomásaid voltak megint, nagysága — mondta nagysokára. Vaczulikné megremegett az ágyban.

— Hallgass! — suttogta — csak te nem látod, mert eladtad lelkedet az ördögnek. Még a Marian is látja őket. Még az is.

Krasztek még lejjebb horgasztotta a fejét.

— A Marian igen.

— Hiszen már az éneked is az ördögnek szól, azért nem félnek már az énekedtől... Krasztek, Krasztek, ha megint az Istenhez tudnál énekelni.

Krasztek felsóhajtott, mintha azt mondta volna : igen, bár tudnék mégegyszer Istenhez énekelni.

— Pedig valamikor tudtál. Ó! hogyan tudtál, Krasztek. Olyan volt a hangod, mint fiatal fáké tavaszi szélzúgásban.

— Az már régen volt nagyon.

— Régen... Amikor még udvarról-udvarra kóboroltál és bokrok alatt volt a szállásod... Krasztek, ki adott neked födelet? Saját házában hajlékot? Ki adott néked saját asztalánál ételt, italt?

— Te adtál, nagysága.

— Úgy-e, én?... És ki mondta neked mindég : Krasztek tanulj, tanulj... Úgy-e, én?

— Igen, te.

— És nem mondtam azt is, hogy menj nagy városokba, híres mesterekhez?... Vagy sajnáltam valamit, hogy azt megtehesd?...

Nem tettem eléd minden pénzt, ami kellett?... Sírtál, hálálkodtál a lábam előtt és csókolgattad a térdemet... Ó! Krasztek! Krasztek!... Minden megvolt az útra készen s te egyszer csak beállítasz... Hű! de nagy legény voltál akkor... Rugdostad a ládákat, verted az asztalt, hogy te csak úgy mégy, ha a Marian is... De az Istenért! hát ki az a Marian?... És csak látom, hogy a kapu alatt ácsorog lesütött szemmel... Buta a képe és a teste is semmi, semmi... De fiatal! fiatal!... Hát ez így volt... Többé már nem tudtál elmenni...

Krasztek két tenyerébe temette az arcát.

— Hagyd, nagysága, hagyd — sóhajtotta.

— És én akkor belenéztem a tükörbe... Hát már csakugyan öreg vagyok én?... Ez még sohase jutott az eszembe... De akkor a tükör megmondta: öreg vagy te, Vaczulikné, a Krasztek meg fiatal.

— Hagyd, nagysága, hagyd — könyörgött Krasztek.

Jól van, csak vergődj, gondolta magában az öregasszony és folytatta tovább:

— Hát jó, gondoltam, legyen itt a Marian, mert ha nem tűröm, te is elmész... Hagytam, így legalább hallom a hangodat, néha majd csak szólasz hozzám is valamit... És egy éjszaka ott találtál az ajtótok előtt, mert nevetnem kellett, hangosan nevetnem... Hiszen ugyanazt suttogtad a Mariannak, amit nekem... Hát mindenkinek ugyanazt suttojátok?

— Ne, nagysága, ne!

— Várj, várj... Te úgy jöttél nekem, mint egy veszett kutya... Rúgtál, ököllel vertél s a hajamnál fogva vonszoltál mint egy rongyot... Én, Krasztek, akkor se terád haragudtam, hiszen neked eszedet vette a Marian... És írásba tettem, jó, legyen a tiéd minden, a ház, a kert, amíg ő nem lesz a feleséged... Nem akarom, nem engedem... Ne legyen hites ura s a fattyúinak ne legyen apjuk.

Krasztek megrázta a vállát:

— Nekem már mindegy, nagysága.

— Hát szereted még?

— Minden elmúlik, nagysága.

Az óra lassan elütötte a tizenkettőt.

— Éjfél van — suttogtá az öregasszony.

A falépcsőn Marian léptei dobogtak, meg a két gyereké.

— Itt vannak — mondotta Marian az ajtóban megállva.

Megint sárgás folyadékkal telt üveg volt a kezében.

Viktor és Milka kézenfogva álltak egymás mellett. Szemük riadtan kitágult s fehér arcukat sárgára festette a gyertyaláng... Vaczulikné hanyattdólt a párnán.

— Minden elmúlik — ismételte lehúnyt szemmel.

Marian a hálószekrényre tette az üveget.

— Az egész ház tele van velük.

Vaczulikné felnézett.

— Hát énekeljenek — s a gyerekekre mutatott.

— Talán ebből — kínálta Marian az üveget.

Vaczulikné a fejét rázta.

— Énekeljenek.

Krasztek Marian mögé sompolygott s a fülébe suttogta :

— Marian, az Istenért, mit akarsz, Marian?

Az mintha nem is hallotta volna.

— Énekeljetek, hát mért is nem énekeltek már? — rivalt a gyerekekre.

Azok egymásba kapaszkodva forogni kezdtek körbe-körbe.

— Lánc, lánc, eszterlánc, eszterlánci cérna . . .

Énekeltek. Hősies félelemmel. Milka vékony kis cérnahangján, elakadó lélekzettel s Viktor elnyujtva minden hangot, melódiátlan kiáltásban.

Krasztek maga elé meredt, mintha nem is látná őket, Marian az ablaknál állt keményen összeszorított szájjal s az öregasszony meg se moccan az orráig húzott takaró alatt.

— Lánc, lánc, eszterlánc . . .

Aztán egy elhullott mogyorószem a táncolókhöz gurult s nagyot roppant Viktor sarka alatt. Milka felsíkkoltott, Viktor torkán elcsuklott az ének s egy pillanatig rettentő csönd lett a szobában.

Az öregasszony felriadt az ágyban, a hangja fuldokolt s vékony boszorkánykarja az ajtó felé lengett.

— Takarodni! . . . Takarodni!

Marian felszisszent :

— Jaj Istenem!

A két gyerek egymásba botolva kiiramodott. Vissza se mertek nézni. Pár pillanatig még hallani lehetett lefelé bukácsoló lépteik dübörgését. Aztán csak Vaczulikné izgatott lélekzése sípolt a mély csendbe. Krasztek térdi fölé húzta vastag takaróját. Marian úgy állt az ágy előtt, mint a szoborra vált gyűlölet.

— Krasztek itt van? — kérdezte sokára az öregasszony.

— Itt vagyok, nagysága.

Vaczulikné száján gúnyos mosoly futott végig.

— Krasztek, szeretsz te engem?

— Tisztellek, nagysága — felelte halkan Krasztek.

— Tisztelsz, Krasztek, tisztelsz — nevetett gúnyolódva az asszony. — Hát megcsókolnád-e a térdemet, Krasztek?

Krasztek még lejjebb eresztette a fejét és nem szólt semmit.

— Fialalúr! — kiáltotta ingerülten Marian — hát nem hallja, hogy a nagysága kérdezte?

— Ő azt már nem hallja — mondta az öregasszony.

Krasztek gyötrődve megrázta törzsét meg a fejét, aztán felnézett s szőrös, fekete arcából fehéren világítottak ki a szemei.

— Nagysága — mondta könnyörögve — megcsókolnám a kezedet.

— És a Mariant is tisztele, Krasztek? A Mariant is?

— Már hogy tisztelne engem a fiatalúr?

Krasztek mélyen felsóhajtott:

— Istenem, Istenem!

Vaczulikné szinte felüvöltött:

— Úgy-e, most hívod az Istent? De hát mért folyamodsz te az Istenhez? Hiszen ő bőven adott neked, de te mindent eltékozoltál. Úgy-e, mondtam neked, Krasztek, tanulj, menj nagy városokba híres mesterekhez, Krasztek? De te csak ütöttél, rúgtál engem és részegen a szemembe röhögtél, pedig valamikor a térdemet csókoltad, Krasztek... No, mért nem rúgsz, versz most is? Hát gyere... Itt vagyok, vén tehetetlen... Űthetsz... De, úgy-e, most félsz és Istenhez nyöszörögsz?... Már nem vagy híres, nagy legény, Krasztek.

— Nagysága, nagysága.

— Hát azt hiszed még, hogy az Isten megsegít téged?... Krasztek, velem van az Isten!... Hiába nézel rám, Marian, mint egy varázsló... Te fogsz meghalni előbb... Te, a fiatal.

És csontos újját Marianra emelte. Az egykedvűen megrázta a vállát.

— Mért is ne élne tovább a nagysága?

A temető alatti toronyban megcsattant a Klopacska. Fakalapács ütemes tompa esője két zsinegen lógó zsindeyen. Ércetlen nesz, a föld mélyébe hívó bányászharangszó, temetések gyászjele, színtelen sikoly, mely visszahull hegyek faláról, átüt a házakon, fülek fölé húzott takarókon áthatít, éjtszakai jelszó, mely sötét viskók ajtajából kiszólít s a völgybe szór imbolygó sárgalángú bányászméceket.

Az öregasszony feljebb húzta takaróját.

— Énekelj, Péter.

Krasztek megköszörülte torkát. Marian felemelte a sárga folyadékkal telt üveget.

— Igyon már. Ez békés álmot hoz.

— Marian, az Istenért! — suttozta Krasztek.

De Marian túlkiáltotta.

— Ez jó, ebben rózsagyökér és liliomszirom van.

Vaczulikné gyötrődve nézett körül, aztán csontos kezét a pohár után nyújtotta.

— Igen, az jó... Rózsagyökér és liliomszirom.

Marian az öregasszony szája elé tette a poharat. Krasztek most már hangosan felkiáltott:

— Marian!

— De, Krasztek, hisz ez jó.

És Vaczulikné hangos kortyokkal nyelte a keserű levét. Arca eltorzult az undortól, de azért itta tovább, az utolsó cseppig.

— Még, még — biztatta Marian, aztán kegyetlen mosoly, győzelem ült ki az arcán, mikor letette az üres poharat.

— Ez jó lesz.

— Jó lesz — ismételte halkan Vaczulikné.

Krasztek Péternek, két tenyere fölött, néma rángásban rázkódott a teste.

— Hát énekelj, Péter — suttogta az öregasszony. — Vigat énekelj... Várj... Amit mindég fújtál, amikor jókedved volt... Mért nem énekelsz, Péter?

— Énekelek, nagysága — sóhajtotta Péter.

— Tudod azt.

— Igen, azt.

— Gyere... Ide az ágyamhoz... Itt énekelj.

Péter az ágyig imbolygott, aztán leült a szélén és énekelni kezdte halkan:

— Vigan dudál a portugál...

— Igen — mosolygott az öregasszony.

Künt már kitűzte a nap vörös sugarait a hegyek fölé. Kék fény csorgott az ablaküvegekre s vékony árnyak keltek ki a bútorok mögött. Marian ott állt tovább az ágy lábánál és nézte az öregasszony arcát. Az felnézett egy pillanatra s akkor egymásra villant tekintetük. Mariané nevetett, villogott, mint a lecsapó kés acélja. Az öregasszonyé szigorú volt és fenyegető.

— Én élni fogok.

Aztán lehúnyta szemét és csendesesen felsóhajtott. S ahogy csontos lába kinyúlt, kissé meglökte Péter combját. Mintha gyöngén meg-rúgta volna.

Marian mind közelebről leste, figyelte s lassan egész fölėje hajolt. Majd hirtelen felegyenesedett és mosolyogva nézett szét a bútorokon, napfénybe ömlő szobán. Elfújta a gyertyát, széthúzta a függönyöket s kitárta az ablak szárnyait. A reggel éles arany sugarainak szárnyán üde levegő zuhant a szobába.

— Menjünk, Péter.

S ezt úgy mondta, mint a szabadulásnak szózatát.

De Péter meg se moccant. Fejét jobbra-balra ingatta mosolyogva, szinte gügyögve Vaczulikné felé:

— Ví-gan du-dál a por-tu-gál...

— Hisz meghalt!... Hát nem látod? Halott.

Krasztek Péter már nem is hallotta. Törzsét ingatta, karját lengette taktust verve, mintha régi szerelem dalát dudolná hizelegve kedvese fülébe:

— Vigan dudál a portugál... Vigan dudál a portugál.

Szitnyai Zoltán.

R A B T Ű Z.

Regény.

KERESZTES tudta, mit akart mondani, hát ő fejezte be: — Kissé közönséges. Helyes. Az életben azonban gyakran előfordulnak esetek — folytatta hangját lefojtva, — amikor nem vagyunk sem bárók, sem Keresztes Györgyök. Nem vagyunk kivételes teremtmények és magasabbrendű lények, hanem szürke, közönséges, komisz kis hétköznapi emberek. Az imént már mondtam, nem akarok semmit. Arra kérem csak, feleljen, hol járt ma reggel. Ha nincs oka a hallgatásra s pusztán hiúságból és makacsságból begyeskedik, úgy mondja ezt meg, egyelőre ennyivel is beérem. Ha azonban ez a műharag csak álarc, figyelmeztetem, hogy ezzel a komédiázással ingerel. Az én hátam mögött nem lehet számárfülekét csinálni, én a szánalmat, az elnézést — a röhögést ötven mérföldről megérezem. Nem vagyok ugyan donzsuán, de nem vagyok férj sem. Ha tehát meg talál feledkezni magáról, főképen pedig rólam s valami olyat tesz, ami méltatlan hozzánk, leránt vele bennünket oda, ahol a többiek fetrengenek, — összetöröm, kilököm az utcára, vagy eltaposom, mint egy férget.

Az asszony az utolsó szavakra felsikoltott. Iszonyodva emelte a karját maga elé és szörnyű szégyenében a kezefejebe harapott.

— Ne becstelенítsen meg!

— Magának, amikor ma reggel eltávozott hazuról — lépett hozzá közelebb Keresztes, — tudnia kellett, mit kockáztat ezzel a lépéssel. Éreznie kellett, hogy ezzel a meggondolatlansággal egyszerre romba dönt mindent. Tudnia kellett, hogy abban a percben, amikor először eltitkol, vagy elhallgat előttem valamit, abban a pillanatban visszazuhanunk mind a ketten a földre. Éreznie és tudnia kellett, hogy a gondolat, a gyanú, vagy a féltékenység, nevezze annak, aminek akarja, abban a percben megszületik, ahogy a maga elhatározása megfogant s ez a bujkáló árnyék ezentúl kísértetni fog mind a kettőnket. Meg kell tehát már most fojtanom ezt a rémet, különben a gyanú fog megfojtani engem. Feleljen tehát, utoljára kérem.

— Nem!

A férfi válla megrándult, melle felemelkedett. A tűz lobogva szikrázott benne:

— Hol jártál? — kérdezte a fogait összeszorítva.

— Sehol.

— Felelj!

— Nem felelek.

— Te!...

Megragadta az asszonyt, balkezevel belemarkolt a hajába, hátrafeszítette a fejét s magához szorította:

— Valld be, hogy Györkynél voltál? Találkoztatok?

A brutális mozdulat heves fájdalmat okozott az asszonynak és ki akarta szakítani magát a férfi öleléséből. Minden porcikája sajgott, érezte, hogy bőrén kiserken a vér a vasmarok szorítása alatt. Pillanatig várt s mikor látta, hogy a férfi nem engedi el, hirtelen fellobbanó dühben a körmeihez folyamodott.

— Engedj!... — kiáltotta.

Teljes erejével nekifeszítette magát a férfi mellének, arcához kapott, s amikor Keresztes a karjait is leszorította, fájdalmas tehetetlenségében a lábait kezdte tiporni. De így sem ment semmire s érezve, hogy lassan kimerül, minden tagja elzsibbad a hiábavaló erőlködésben, teljesen átengedte magát felháborodásának és bosszútlihegő haragjának.

— Hát igenis... Ha tudni akarod... Ott voltam... Nála...

— Kinél?

— Nála.

— Kinél?

— Györkynél.

— Hazudsz!

— Gyáva vagy. Nem mered elhinni az igazat. Hát eriggy akkor és kérdezd meg tőle.

Keresztes hirtelen elengedte és hátralépett.

Az asszony ott maradt állva, szabadon, most már nem fogta le senki, törhetett, zúzhatott volna, rárohanhatott volna a férfire, a karjaiban, a derekában még ott izzott a készülődő támadás dühe, a lendület ott lángolt minden izomszálában és minden idegében — s még sem tudta megmozdítani még az újját sem.

— Űss meg hát — lihegte fuldokolva, csak hogy magát hajtsa és korbácsolja.

Keresztes válla megroskadt, karja lehullott, nem szólt, nem nyögött, nem sírt, csak nézte az asszonyt, hosszan, merően, megdermedt tekintettel, mint egy eszelős, aki ráriadt, hogy a semmiségbe zuhant.

Percek teltek el és nem bírták levenni egymásról tekintetüket.

Akkor a férfi lassú léptekkel megindult, a székhez lépett, felemelte csendesen a kalapját és az ajtóhoz vánszorgott. Ott megállt, visszafordult, égő tekintettel és kutatóan visszanezett mégegyszer az asszonyra, mintha keresett volna rajta valamit, de mert maga se tudta, hogy mit s érezte, hogy a szoba, a levegő, az asszony, nem az a világ többé, amire ő emlékezett, hirtelen lenyomta a kilincset és kilépett.

— Vége... — suttogta maga elé az utcára leérve.

Ugyanígy roskadt össze ezelőtt húsz évvel is, emlékezett vissza,

amikor első szerelme gyásza rászakadt. Tehát szerette Erzsébetet. A fájdalom, az először elvesztett álomvilág tovatűnő segélykiáltásával tört ki most is belőle. Hogy megkönnyebbülne egyszerre, ha most is sírni tudna, ha most is átadhatná magát a mennyei karoknak, hogy angyalkezek ringassák el. Mit törődik ő azzal, hogy mi történt, hol járt és mit csinált Erzsébet, mindennél több az, hogy ime megtagadta. Itt maradt ismét egyedül és árván, aki körül megint örökre beborult a végtelen pusztá.

Legalább zokogni tudna. Ha megerednének könnyei és elpanaszolhatná valakinek, hogy nem meglett ember, nem férfi, nem kitagadott, akit már megsebzett minden tövis s aki már rég ismeri minden emberi gondolatnak és érzésnek a mérgét, hanem örök gyermek, ez a forró és szepegő vallomás talán most is megnyugtató és megvigasztalná.

Órákig bolyongott az utcákon, amíg végre magához tért. Hazament, inasát elküldte, aztán bezárkózott, nem akart látni senkit. Félt, hogy valaki megzavarja fájdalma csendjét és mélységes némaságát.

Erzsébet ezalatt szobájában ülve számolta a perceket. Minden ajtónyílásra és minden neszre ijedten rezzent össze, kezét szívére szorította, úgy várta, hogy Keresztes belépjen. A férfi azonban nem jött. A harmadik éjtszaka aztán felkelt ágyából, leült asztalához s egy levélben megírt és bevallott Keresztesnek mindent.

Elmondta, hogy Szirmay figyelmeztette a Györkyék készülődésére és elment vele a báróhoz, hogy tervéről lebeszélje. Ennyi történt mindössze, ez minden bűne. Dacbol és büszkeségből hallgatta el az igazat előtte. Nagy boldogsága megzavarta, a Keresztes viselkedése felbátorította és elbizakodottságában szembe akart nézni a szenvedéssel. Ma már belátja, hogy esztelenül cselekedett, elismeri, hogy akaratos, heves és kegyetlen teremtés, gyöngé, gyarló asszony, aki soha nem fogja kiérdemelni a szerelmet, mégis kéri, jöjjön el, büntesse meg, adjon alkalmat arra, hogy bocsánatáért őszintén vezekelhessen.

Amikor befejezte, elolvasta a levelet. Gondolkozás nélkül össze-tépte. Másikat írt. Viharos szavakkal vallotta meg, hogy soha nem szerette Kereszttest. De, mert kimerítette a rengeteg futóismeretség és kaland, amin az utóbbi időben átment s nem sikerült megtalálnia egy férfi ölelésében sem azt, amit első csókja óta kielégíthetetlen makacssággal hajszolt unalomból, kíváncsiságból, utolsó kísérletképen megismerkedett vele. Holott irtózott tőle. De mindent abban a reményben tett, hogy végre talán megiszonyodik magától, s talán megismeri végre — a borzalmas gyönyört. Csalódott, Keresztes irtózást és gyűlöletet karmolt fel csak benne. Ne közeledjék tehát többé hozzá, kerülje messze el, ne írjon, elébe ne merjen állni, nehogy meglátogassa, mert egyenesen Györkyvel fogja kidobni az utcára.

Amikor pontot tett az utolsó szó után is, ezeket a sorokat is át-futotta. A következő pillanatban összegyűrte a levelet, a papirkosárba dobta és zokogva borult az asztalra. Nagysokára sírta csak ki magát.

Amikor könnyei elfolytak s arcán felszáradt a gyöngyszemek nyoma, a toll után nyúlt és megírta a harmadik levelet is. Egyetlen egy szót. Ennyit csak, hogy — «Gyere».

Borítékba zárta a levelet, megvárta ébren a reggelt s akkor elküldte szerelmesének.

Kereszttest nem rendítette meg ez a fordulat, se örömet, se meghatottságot nem érzett, nem remegett a keze, amikor felbontotta a levelet. Felöltözködött és elment az asszonyhoz.

— Itt vagyok... — mondta egyszerűen, amikor az ajtót benyitotta.

Szótlatlanul tekintettek egymásra. Az asszony törte meg végül is a csendet. Néhány szóval megmagyarázott mindent.

— Megbocsájtasz? — fakadt sírva, amikor befejezte.

— Meg.

Erzsébet átölelte a férfi nyakát, odasimult a mellére, egészen beletemetkezett és amikor később kibontakozott az ölelésből, megengesztelődés és mosoly ragyogott mindakettőjüknek a tekintetében.

Együtt töltötték a napot.

— Most tudom csak, mennyire szeretlek — mondta Erzsébet.

Kiültek a kertbe. A nap már leáldozott, a bokrok mögött halkan neszelt az alkonyat. Hallgattak, körülöttük a csönd lépkedett.

Az asszony szívéen nagy vizek hömpölyögtek át s azok a tengerek most halkan énekeltek. Később szél huzott el a magasban s mintha titkon megborzongott volna a kert.

Bementek. Az asszony látta, hogy Keresztes készül, megkérdezte :

— Mégy?

— Megyek.

— Mikor jössz el?

— Holnap.

— Gyere korán.

— Tízre itt leszek.

Erzsébet kikísérte. A verandán elbúcsúzott tőle s megvárta, amíg elmegy.

Keresztes egyenesen hazament. Iróasztalán levelet talált. Francisztné írta. Arra kérte, ha teheti, keresse fel.

Eszébe jutott, hogy már hetek óta nem küldött pénzt az öregasszonynak. Reggel, ahogy felkel, rögtön ki fogja szalajtani hozzá Ferit, délután pedig meglátogatja.

Kinyitotta az utcai ablakokat, hogy friss levegőt engedjen be. Aztán könyvet vett elő, leheveredett a diványra és lapozni kezdte. Félóráig olvasott, akkor letette a könyvet. Nem tudta vele lekötni a figyelmét. A tegnapelőtti izgalomnak és lehangoltságnak egy csöppje ott maradt és megbujt valahol a lelkében s ez a nyugtalanság most kikíváncozott belőle.

Kint a nyári este hallgatott, bent a szobában a csönd percegett.

— Kipp-kopp . . . — hallatszott, ahogy megpattant egyik vagy másik bútordarab s ahogy a homályban meghúzódó székek, a szekrény és a négy fal utána sóhajtottak az elmerülő időnek.

Érezte, hogy a szorongás, amely szívét riasztgatja, egyre jobban hatalmasodik és árad, vad gyorsasággal tör előre s elönt maga körül mindent. Ime a büntetés a ma délutáni órákért. Nem kellett volna kibékülnie Erzsébettel, ezekkel az apró és céltalan örömökkal csak kínozza magát. Lelke mélyén ismeretlen ösztönök rejtőzködnek, ezt a lappangó élnivágyást biztatja és ingerli csak, ha kiforrija magát, mélyet lélegzik és incselkedik a szabadsággal. Nincs semmi értelme, hogy meggondolatlanul hiú ígéretek ákombákomjait rajzolja fel az égbe.

Elérkezett utolsó órájához. Mind a két komédiát lejátszotta. A multat is, a jelent is. Gondolatban még csak az édesanyját kell eltemetnie, akkor aztán mindennel végzett.

Ez tehát az utolsó estéje.

Fömlált, átsétált a szobán. Már emlékezett. Komorno alatt hagyta el a multkor, ott, hogy sírva beleölelt a földbe.

XIV.

Kolerával került haza s amikor felgyógyult, bevonult a zászlóaljához, Brassóba. A kádert időközben idehelyezték Szegedről.

Amikor megérkezett Brassóba, barátai mindjárt az első éjtszaka elvitték a kávémérésükbe. Éjfél után zörgettek be a pinchelyiségbe.

— Ide akartok menni? — kérdezte ő.

— Ide.

— Gyertek, ne . . . s ott akarta hagyni őket.

Egyik barátja, egy Zsótér nevű, megfogta :

— Maradj csöndben.

Előzőleg olyan áradozó hangon nyilatkoztak a kis lebújról, a drohobiczi menekült asszonyról, aki ki szokta szolgálni őket, hogy kötélnék állott s bement velük egy pohár pálinkára.

A tiszteletükre az egész család kivonult a konyhából. Reiszné, az anya, egy fűszerkereskedő valamikor jobb napokat látott özvegye, három tizenhat éven aluli gyerek s egy lapos orrú, szögletes testű, eladósorban lévő lány. A piszkos, bűzös, nedves pinchelyiséget kötéltre erősített, rongydarabokból összevont, zsíros és petróleumszagú függöny osztotta ketté. A lány betessékelte őket a függöny mögötti sarokba :

— Parancsoljanak ! — mutatott a falnak támasztott, besüppedt, gödrös díványra.

Reiszné visszalökdöste a gyerekeket a konyhába :

— Feküdjetek le.

Aztán odaszólt a lánynak :

— Terítsd le az asztalt, Szerénke.

Ő körülnézett. Soha életében nem látott még ilyen elszomorító

szegénységet. A helyiségben mindössze négy vagy öt asztal virrasztott, mindegyik előtt két szék s valamennyi roskadozott. A padlót és a falakat kirágta a nedvesség s a levegőben a hálószobának használt konyha gőze, tej, és kávéillat s pinceszag búzlótt. A kávémérést akkor nyithatták meg, amikor a nagyobbik lány férje bevonult s az asszony hazajött Drohobiczból. Az ajtóra csupán cégérül festettek ki két keresztbe tett kiflit és egy habos kávéval csordultig töltött poharat; azt a néhány forintot, amiből fenntartották magukat, a titokban árúsított italon keresték meg.

Szerén megvárta, amíg elhelyezkedtek, akkor finomkodó mosollyal megkérdezte:

— Mit óhajtanak?

— Tejet — szólt Zsótér.

A lány megértően hunyorított, kiment a konyhába s egy másfél-literes üveggel tért vissza.

— Tessék! — tette le az üveget, meg a poharakat az asztalra.

Ő öntött s fölhajtották a rumízú italt.

Urbánhoz hajolt:

— Ez az? kérdezte sűgva, Szerén felé mutatva.

— Nem.

— Hát?

— Úgy látszik, lefeküdt s most öltözködik.

Valamennyien az ajtót lesték. Még Ókrös, a hadnagy, öreg cimborájuk is, aki pedig nem szenvedhette az asszonynépet. Végre, úgy jó öt perc után nyílt a konyhaajtó és Ofélia — ahogy Zsótérék hívták — megjelent. A pince félhomályában valóban szép arcú, élénk, nevető szemű, formás keblű s lányosan karcsú teremtesnek tetszett. Ringó járása s az ideges, kapkodó tekintet, amellyel körülnézett, heves vérmérsékletéről tanuskodtak.

Az asztalhoz lépett s kezet nyújtott Zsótéréknak. Amikor őt bemutatták neki, nevetve kérdezte:

— Szóval maga az a híres?

S teste megcsuklott, mintha hirtelen nyilalás hasított volna át rajta. Leült, de pillanatig se tudott nyugodtan maradni, öntött, megigazította az asztalon az abroszt, aztán felállt s kihúzta a függőnyt a dróton. Folyton, szünet nélkül mozgott és tett-vett s mindig az egész testével és valamennyi idegével. Ha állt és valaki hozzászólt, nem a fejét fordította az illető felé, hanem sarkon perdült, ha nem jól hallott valamit s rányitotta szemét a kérdezőre, egész lényével sürgette a feleletet s ha valamit mondott, az utolsó szavakat mindig kacagta. Egy félénk madár s egy nemes vad ijedtsége tükrözött állandóan az arcán s minden mozdulatát és szavát ehhez a reszkető bátortalansághoz szabta.

Ő ezen az éjtszakán mindössze néhány szót váltott vele, a harmadik vagy negyedik napon azonban, amikor a mánor fölültette a táltosra, beszélni kezdett, hogy elbűvölje.

— Te — mondta neki másnap Zsótér — ha elütöd a kezemről Oféliát, megőrjited és angyalt csinálsz belőle, szóval ha elrontod a dolgot és beoltod az «eszményiségeddel», becsületszavamra beléd mártom a bajnémat.

Ő nevetett s egy őrizetlen pillanatban még aznap éjjel megcsókolta az asszonyt.

Nehéz, sorvasztó szerelem hajtotta egymás karjaiba őket. Ő fölujjongott. Ime ismét belekapaszkodhatik valamibe. El fogja választani Oféliát az urától és elveszi.

— Becsületes ember nem csábíthat el egy olyan asszonyt, akinek az ura kint várja a szabadulást a harctéren — torkolta le magát, amikor a fejét öklözte a gyávasága miatt.

A többiek persze szídták.

Ofélia az ő megérkezése előtt már készülődött, hogy meglátogassa Zsótért a lakásán s hogy most visszautasította a közeledést, a fiú egy éjtszaka részegen neki támadt:

— Megöllek, bitang! — rántotta ki a bajnéjtját.

A durva gyanúsítás, hogy viszonyt kezdett az asszonnyal, fájdalmat okozott s nem is védekezett. De nem ment el többet a kávémérésbe s hacsak tehetné, a fiúkat is elkerülte.

Harmadnap levelet kapott Oféliától.

— Miért hívott? — kérdezte komoran az asszonytól, amikor beállított hozzájuk.

Az sírással kezdte s a végén összeszólalkoztak.

— Dehát mért élek... — roskadt össze haza érve. — Mért nem döglök meg az ilyen ember.

Mit akar vele az Isten? Mi végre teremtette? Minden érzése, gondolata és tette bajt, átkot és förtelmet vet el. Hát a dolgoknak mindig más a rendje? Akkor járt volna el becsületesen és főként helyesen, ha nem törődik azzal, hogy Ofélia feleség és anya?

A negyedik nap beosztották valamennyiőjüket a legközelebbi menetszázadba. Indulásuk előtt egy héttel Szerén kereste fel.

— Ofélia szeretne beszélni magával — mondta.

Ő már rég megbocsájtott magában az asszonynak, minden érvet fölsorakoztatott a mentségére, a lelkében azonban ott maradt valami, ami útját állta a teljes megengesztelődésnek.

— Szerénke, kár lenne föltépnünk a behegedt sebeket

Szerén még sokáig maradt s amikor látta, hogy ő hajthatatlan, elbúcsúzott tőle:

— Akkor hát Isten vezérelje.

Szerén elment. Az indulás napján a két nő virággal várta őket az állomáson. Mindegyikőjük kapott egy csokrot. Az utolsóval Ofélia hozzálépett:

— Fogadja el... — szólt, de hangja megcsuklott s könnyei megredtek.

Elvette tőle a virágot.

— Köszönöm Ofélia . . . — rebegette megatva. — Ne sírjon. Nem haragszom.

Az asszony szíve annyira megtelt, hogy nem tudott szólni, csak zokogott.

Ő halkán, ellágyúlva csöndesítette :

— Ne sírjon. A háború nemsokára véget ér, az ura haza fog jönni, vissza mennek Drohobiczba és boldogok lesznek.

— Nem. Én nem megyek többet vissza. Inkább meghalok.

Mögöttük fölharsant a vezényszó :

— Aufsteigen !

Az asszony, mintha csak most ébredt volna, fölvetette a fejét és könyörögve ránézett. Egy pillanat még csak s már viszi a vonat s talán soha többet nem fogja látni a kedvest, — sikoltott benne a fájdalmas rémület s várta, kérte, reszketett, hogy ő mégegyszer utoljára magához ölelje.

— Áldja meg az Isten Ofélia . . .

De csak a kezét ragadta meg, aztán hirtelen elengedte s rohant, hogy utólérje a vonatot.

Felugrott a vagonjára és visszanezett. Az állomás előtt a zenekar harsogott s száz és száz fehér kendő integetett. Csupán egy feketeruhás asszony állt mozdulatlanul, mint egy meghasadt szobor, némán, hidegen és holtan, — az itthaglott özvegy szerető.

Ofélia.

***

A betegség csiráját már magával vitte s négy hónap után ott kellett hagynia a harcteret. Nem léptették elő tisztnek s mint önkéntest tette le a vonat tüdőgyulladással, az egyik budapesti barakk-kórházban. Azonnal írt anyjáéknak, de levelére nem kapott választ. Két hét múlva a húga sürgönyözött, hogy anyja nagybeteg, órái meg vannak számlálva.

Reggel kapta a táviratot s estig meg se mozdult ágyában. Maga elé képzelte a két öreget, anyját és nagynénjét, amint ülnek, mindenkítől elhagyva, a félhomályos, hideg szobában s néznek ki a télbe, a világba, a semmibe, amely elnyelte apját, öccsét, bátyját, őt, — életüket, a reménységet, a hitet s a megtartó istent. Maga előtt látta őket s az az engesztelhetetlen fájdalom, amely ezt a sötét és irtózatossá magányosságát megülte, csóvát dobott most is a szívére. Vajjon hány özvegy és anya hallgat és várakozik úgy otthon, mint az édesanyja? Hány ilyen megkezdett fa, kihúnyt kehely, akiket itt felejtett az élet. Vajjon hányan ülnek a szoba sötét sarkában szótlánul, megkövült némasággal, csendes háborodottságban, elfelejtve már az imádságot is, tekintetüket képzeletben folyton a temetőre szegezve, amely egyre hangosabb szóval hívja őket.

Egyik se tudja, hogy egész életében csak szenvedett, a gyász

lassan megkérgesedett a szívükben s a saját roppant koporsójukban virrasztják a visszhangtalan csendet.

Hiába megy haza, anyja lelkében már csak emlékként él az élet s őt is rég eltemette. Hiába borúlna le elébe, hogy fölverje körülötte a síri csendet, hiába ébresztené fel, hogy nézzen rá, ma más férfi, megfejtette és megérti a világot megteremtő és együtt tartó szeretetet, hiába emelné ölébe, hogy kirohanjon vele a szabadba, a tavaszba, a napsütésbe, az ellobbanó lélek és a megszaggatott test kihullana a kezéből.

Átvirrasztotta az éjtszakát s reggel, amikor az orvos elhaladt az ágya mellett, nem szólította meg, nem jelentette, hogy táviratot kapott s szüksége lenne néhány napi szabadságra. Így várt másnapig, belekábulva a magával való örjítő küzdelembe, akkor megérkezett a második távirat, hogy anyja meghalt.

Épen a lázát mérte. Kivette a hőmérőt a hóna alól és megnézte. A higanyoszlop harminckilenc és félfokos lázat mutatott. Legyöngülve, ekkora lázzal, hörgő tüdővel nem mehet, magyarázkodott s visszahanyatlott az ágyba.

— Nem! — tépte a haját később. — Nem megyek.

Anyját egész bizonyosan egyszerű, olcsó fakoporsóba fektették. Úgy fogják eltemetni, mint egy közönséges halottat. Senkisé nem tudja, hogy a legmagasztosabb és legmegrendítőbb szenvedés némult el vele s millióknak kellene elkísérni utolsó útjára, hogy ez a hömpölygő, komor és felhőkbe zorduló pompa méltó keretet adjon a temetésnek és gyász-szertartásnak, — s legfeljebb öt vagy hat unatkozó ismerős kíséri ki majd a temetőbe.

A párnákba fúrta a fejét.

De hirtelen előre meredt. Hátha megfázik s elviszi a tüdeje? Itt az alkalom, hogy elébe menjen a halálnak. Ha sikerül elpusztulnia, az anyja mellé fektetik s lent a föld alatt kitarthatja előtte a szívét s elmondhat neki mindent. Hogy őt is csak tépte, marta, gyötörte mindig az élet s gondolatban soha nem vétkezett se ellene, se az apja ellen. Arról sem tehet, hogy a bátyja elpusztult, ő váltig imádkozott, hogy vegye el helyette őt az Isten.

Felkelt, felöltözött s az irodában kiállította a szabadságlevelét.

Reggel, amikor megérkezett, kint az utcán megállt az idegen ház előtt. Idegen kapu, idegen falak, idegen ablakok s idegen csend fogadta. Az udvarban nem szaladt elébe kutya, nem látta az eperfájukat s a kakas nem fordult felé a szemétdombról.

Hallgattak bent a bútorok és a szobák is s húga és nagynénje némán, gyászaborúlt örömmel fogadták, amikor belépett.

Megcsókolta őket :

— Hol van? — kérdezte.

Nagynénje megindult, ő követte. Amikor a halottas szoba küszöbét átlépte, hirtelen visszadöbbsent. A ravatalon ott feküdt édesanyja,

kezét imára kulcsolva, mosolyogva, nyitott szemmel, — nézte őt s csaknem hangos szóval hívta.

Megállt, nem ment tovább s önkénytelenül térdre ereszkedett. Tehát vége, anyja meghalt, mielőtt ő megnyithatta volna előtte a szívét s bevallhatta volna neki, hogy kegyetlen és büszke hiúsága, dőlyfös erőszakossága, meg nem értett hite s gyalázatba süllyedt élete halálos nagy szerelmével szerette.

Húga mondta el később, hogy a haláltusa deliriumában átokkal tiltotta meg, hogy a szemét lezárják. Erősködött, hogy Dezső nem halt meg, ő tudja, hogy él, látja, hogy elindult visszafelé s most már meg akarja várni, amíg hazaér.

Leverten és lesújtva virrasztották át az éjtszakát. Ime, gyökerestül kitepte őket a földből a végzet, a hatalmas család széthull, már csak a húga és ő vannak életben.

Anyját délután eltemették.

Amikor a temetőből hazamentek, levél várta őket. Bátyja, Dezső írta Turkesztánból, hogy nem esett el, ezelőtt egy évvel hadifogságba esett, nincs semmi baja, egészséges.

Ő eddig nem tudott sírni, most egyszerre előntötte a szemét a könny.

A haldokló tehát jól látott. Az anyai szív pusztuláson, könnyön, vérözönön, halálon át, ezer és ezer mértföldnyi távolságból megérezte, hogy szerelmetes magzata, legkedvesebb fia él.

Megérezte és látta. S nem engedte, hogy a halál kioltsa szemében ezt a fényességet.

***

Négy hónapig nyomta még a kórházi ágyat, aztán bevonult a zászlóaljához. Időközben Urbán és Zsótér is haza kerültek a harctérről, mindkettő sebesülten. Ökröst áthelyezték egy másik ezredhez s az a hír járta róla, hogy elesett.

A háború észrevétlenül a harmadik évébe lépett s lassanként hozzá idomult az egész élet. Ő gyakran megállott az utcán és elnézte az embereket. Odakint a harctereken minden pillanatban száz és száz katonát tépett szét a gránát meg a srappnell s itthon a műhelyekben, a gyárakban és a hivatalokban zavartalanul dolgozott tovább az élet. A varrógépek kattogtak, a kőfák káromkodtak, a csecsemők szoptak, ment minden a maga útján, mintha a világ egyenesen beleszületett volna ebbe a földet körülhőmpölygő vérbe. Az emberiség, amely magában hordta a halál gondolatát s csak néha, egy-egy megriasztott percében gondolt az elmúlásra és a végre, lassan beletörődött a nyomorúságba, a szenvedésbe és a horizontok távolában zajgó öldöklésekbe.

A hadseregen másodszor rezdült át a közeli békekötés híre, s amikor ez a másodszori nagy reménykedés is szétfoszlott s kezdték besorozni a gyermekeket és az öregeket is, a lelkek egyszerre fölkavarodtak.

A harc most már mészárlássá aljasodott s az embercsordák meg-
rázkódtak.

Ő boldog lélekezéssel szívta magába ezt az egyre bomlottabban
dübörgő vihart és vérszagot. Nem egyedül kallódik el, milliók és milliók
hullnak le vele. Nem hagyott békét Urbánéknak sem. Állandóan biz-
tatta és bujtogatta őket s azok szörnyű tivornyákkal próbálták lerésze-
gíteni a halálfélelmüket.

Ekkor olvasták fel egy este a parancsot, hogy azok az önkéntesek,
akik legalább hat hónapot kint töltöttek a fronton s idáig önhibájukon
kívül nem léptették elő őket tisztékké, amennyiben segédszolgálatosak,
azonnal jelentkezzenek. Mire magához tért, már levezenyelték Temes-
várra, iskolába s három hónap múlva kinevezték zászlósnak.

Még mindig azt hitte, álmodik s hirtelen megdőbbsent. A hadsereg
fegyelme már bomladozott s a levegőben a közeli vég lehellette resz-
ketett. Tágra nyitotta a szemét, melle megemelkedett, fejét lassan föl-
emelte és körülnézett. Úgy látszott, hogy távol valahol dereng, kél a nap,
megrázkódnak a hegyek, megszólalnak az erdők, a kertekben ismét
gyomlálnak, az eke ismét nekivág az ugarnak, megint legel a nyáj, újra
ugatnak a kutyák, az öregek kiülnek a kapuba, az elűzött, meggyalá-
zott, megfélemlített és legázolt élet föltámadt s dübörgő léptekkel meg-
indult, hogy egyetlen roppant lélegzettel lesöpörjön a földről minden
mocskot, nyomort, szenvedést és gyászt, hogy egyetlen korszakával föl-
szárítson minden vért és minden könnyet.

Aztán összerokadt. Ha útban van is a megváltás, az ő számára
elkészt.

De miért?

Hisz él, bátyja még hazakerülhet, húga és nagynénje is készül-
nek bizonyosan az ünnepre, ez a három szív még dobog s ha összeroppan
a vaskéz, amely torkon ragadta a világot, ha kilép az embermilliókkal
ismét a szabadba, keze, lába, agyveleje megint az övé, — akkor talpra
állhat?

* * *

Elröpült néhány hét, aztán még két viharos év, 1918—1919 s egy
reggel új emberként lépett ki az utcára.

XV.

Fölriadt álmodozásából, a telefon éles berregéssel szólalt meg
mellette.

Fölemelte a kagylót :

— Halló? Ki az?

— Csapó — hallatszott — már délelőtt is kerestelek. Arra
akarlak kérni, fáradj föl holnap hozzám.

— Miért?

— Csak gyere föl. Várlak. A viszontlátásra.

Letette a kagylót, bement a másik szobába és lefeküdt. Nagy mélyen elaludt s reggel sietett Csapóhoz.

— Kérlek — fogadta az. — Ezért hivattalak.

Egy gépirásos ívet nyújtott át neki. Keresztes átfutotta. A határozat volt, amely Francisztné nyugdíjának a folyósítását elrendelte.

A papírlap reszketett a kezében.

— Mi lett? Mért remegsz? — kérdezte Csapó csodálkozva.

— Semmi . . . — hebegte. — Köszönöm.

S szó nélkül elrohant.

Otthon levél várta. Erzsébet írta. Tudta, mi van benne, nem bontotta fel, ketté tépte és a papírkosárba dobta.

Futott Francisztnéhez. Amikor leért megint az utcára, elcsodálkozott, hogy milyen gyönyörű idő van. Érdekes, hogy amikor jött, akkor nem vette észre. Nem tűnt föl neki az sem, hogy a minisztérium épülete előtt álló szobrot tatarozzák. Különös, tűnődött. De hiszen itt járt a múlt héten is, meg azelőtt, legalább esztendeje, hogy minden második harmadik nap megtette ezt az utat s még sem emlékszik egyetlen égfelíratra sem.

Megállott. Hirtelen vad fájdalom nyilalott át rajta s megtántorodott. Egy pillanat alatt kitágult előtte az utca s úgy érezte, hogy lába alatt rohan a föld.

Két év . . .

Mit csinált ő ezalatt a két esztendő alatt? Hol járt, kivel beszélt, hol a nyoma, hogy evett, ivott, aludt és — élt? Hiszen ő el akart utazni? El? . . .

Mikor? Tegnap? Vagy tíz évvel ezelőtt?

És most itt áll, nem vette észre, hogy itthon maradt. Azt hitte, hogy valóban most éli régi életét — és még öt év volt hátra, hogy utólérje magát. Ime, most egyszerre utólérte, hiszen itt áll, érzi lába alatt a földet, látja maga fölött az eget s hallja, hogy az emberek körülötte beszélgetnek. Nem halhatott meg, mert ez itt előtte az eleven világ, tudja, hogy Keresztes Györgynek hívják, egyetlen gondolattal szinte tapinthatóan maga köré tudja állítani a dolgokat s a kezében ott van az írás, amit az imént vett át Csapótól.

Ha pedig fölül egy kocsira, tíz perc múlva az öregasszonynál van, akinek lakást vett s akinek . . .

Fölsikoltott :

— Megfizettem . . .

Rohant. Ki a bástyára. Odaérve megállott és elnézve a szikrázó napfényben ragyogó boldog város fölött, amely úgy zsongott, mintha roppant keblében most mozdult volna először az élet, kitérta karját s belemerülve a tavasznak ebbe a mélyen zengő s ég felé törtető áradásába, még egyszer odakiáltott a földnek :

— Megfizettem! . . . Mindent megfizettem !

A szél elkapta a Duna fölött a kiáltást s vitte tova.

Kocsiba ült és megadta a címet :

— Hajtson, amilyen gyorsan csak tud.

A Lánchídhöz érve, Kuruczot pillantotta meg. Megállította a kocsit.

Megmutatta neki az illetményről szóló hivatalos értesítést.

Néhány perc múlva a ház előtt voltak, ahova az öregasszony behurcolkodott.

— Na — szólt leszállva a kocsiról Kurucz — ezt legalább boldoggá tetted.

A házban néma csönd fogadta őket. A konyhaajtót nyitva találták. Keresztes bekiáltott :

— Nincs itt senki?

— Úgy látszik, nincs itthon.

A lakás üres volt. Keresztes kíváncsiságból benézett még az ebédlőbe. Az öregasszony az egyik fotelben ült.

— Alszik . . . — súgta Kurucz. Lábujjhegyen ment oda. Hirtelen lehajolt és fölemelte az öregasszony kezét. Jéghideg volt. Elengedte. A halott kar visszahullott.

Kurucz odaugrott s az öregasszony szíve fölé hajolt. Pár pillanat múlva fölemelte fejét :

— Meghalt . . .

Keresztes várt néhány pillanatig, azután az írást letette a halott ölébe.

Amikor kiléptek az utcára, Kurucz hozzáfordult :

— Hova?

Keresztes fölnézett az égre s ennyit felelt csak :

— Margithoz !

***

Három hét múlva, egy verőfényes napon léptek ki a templomból. Este már vonaton ültek.

Margitot a nagy boldogság gyermekké tette. Némán, szótlанul, boldogan tekintett fel a férfire, Keresztes Györgyre — az urára.

Vásárhelyre megérkezve, az állomáson kocsiba ültek s kihajtottak a temetőbe.

A sír előtt, amelyben Keresztes édesanyja feküdt, letérdeltek.

— Anyám, itt vagyok, eljöttünk . . . — mondta a férfi.

Aztán elhagyták a sírkertet s kiléptek a mezőre.

Az ég ragyogott s a földön halkan pihegett a kibomlott tavasz. Szívük megtelt áhitattal. Kéz-kézbe fogva vágta át a búzákon, előttük egy kis vasúti őrház sütkérezett a napfényben.

Odamentek.

— Megáll itt a vonat? — kérdezte az őrt Keresztes.

— Meg, ha van fölszálló — felelte az ember.

— Hát akkor állítsa meg.

A vonat már jött is prüszkölve, büszkén, dübörögve.

Most Margit kérdezte :

— Hova?

— Mit tudom én — kapta ölje a férfi, föltéve a vonatba. — Vissza az életbe !

S előre kiáltott a mozdonyvezetőnek :

— Mehet !

A vonat megindult s fujtatva nekivágott a pusztaságnak.

***

Két év röpiült el s egy nyári alkonyatkor egy fiatal pár várakozott egy ausztriai kis állomáson.

Amikor a vonat beérkezett, egy férfi és egy nő szállott ki az egyik első osztályú kocsiból. A fiatalasszony megpillantva őket, összerezent s odabújt az urához :

— Nézze, Gyuri.

A férfi odapillantott.

Györky báró és Erzsébet épen akkor fordultak ki az állomásról.

Ők beszálltak s a vonat megindult.

Margit fölnézett Keresztesre :

— Legalább ők is boldogok . . . — mondta halkan.

A férfi nem szólt. Csak magához húzta.

S az asszony fejét az ölébe hajtotta.

(Vége.)

Bibó Lajos.

HÉT CSERÉP MUSKATLI.

Orbán nyargal, száll az éjben

Lova fagyos nyertése.

Ablakomban útját állja

Muskáliknak kertése,

Sötétség és fényország közt

Ott mered a határmezsgyén.

*Vastag felhőruhák alatt
Villám borzong az ég testén,
Árad a víz, zúg a Duna,
Holtat sodor piszkos árja,
Gellérthegyre most sietnek
Boszorkányok vacsorára,
Rosszat főznek, bajt kavarnak.
Csikorog az ablakpárkány,
Mohó csontújjak kaparnak,
Virág mögül éhes Halál
Leselkedik, csorog nyála.*

*Ránevetek, Királynak sem
Volt hét külön katonája,
Mint ez az én piroscsákós,
Zöld dotmányos testőrségem.
Mosolyogva állnak strázsát
Öt emelet tetejében :
Porból, sárból kivirágzott
Vidám jószág, piros élet.
Velközödöm, füttyörészek,
Élvezem a holnap szagát,
Isten, segits! Jó éjtszakái!*

Zsindely Ferenc.

EGY ÚJ IRODALOMTÖRTÉNET.

KÉT HATALMAS kötettel és sok-sok írói arcképpel vonja magára a figyelmet a Franklin Társulat kirakatablaka. Ott látjuk fényképeit a mult, jelen és jövő íróinak; a jövő ének annyiban, hogy a jelen írói közt olyanok is akadnak, akik hihetőleg eljegyezték magukat a jövővel. Mind e képek: mutatványok a két vaskos kötetből, melyek közül az egyikben régibb irodalmunkat, a másikban a XX. század íróit és költőit ismerteti meg a nagy közönséggel Pintér Jenő, a jeles irodalomtörténetíró.

Az ember az első pillanatra meghökken. Hogyan? Eddig a halottak vonultak be az irodalomtörténetbe, hogy ott a kegyelet és emlékezés telkein épült palotákban éljenek: most az élőknek parcellázza ki a telkeket az irodalomtörténetíró — részletfizetésre? Mert bizony, sok-sok író az írói dicsőségnek még csak első részletét fizette ki s kérdés, hogy a többivel nem marad-e adós?

Az a gondolat is kísért: kellő «távlat» nélkül lehet-e írni a máról egyebet, mint kritikát? Az irodalomtörténet eddig az egykorú kritikákból leszűrt, bizonyos tekintetben egyetemessé vált ítéleteket tartalmazta: megvan-e ma a szilárd alap, mely a történetírói szemlélet magasába emel, hogy mai jelenségeket hasonló tárgyilagossággal ítélhessünk meg, mint elmúltakat?

Aztán: az irodalomtörténet azért tárgyalja *csupán* a multat, mert az — legalább nagyjában — befejezett egész. Bár a mult irodalmáról évtizedek vagy korszakok felfogása többé-kevésbé módosulhat; megtörténhetik, hogy újonnan felfedezett művekkel az irodalom kiegészül s gyarapodhatik: általános-ságban azonban az egész mult lezárt egységként tűnik fel előttünk.

A jelen? Úgy látszik, hogy folytonos nyüzsgésével és változásával csak pillanatfelvételekre alkalmas. Kitűnő tárgy a kritikus momentán felvételei számára, de mint folyton mozgó, alakuló, színét és arcát ezerféleképpen változtató kép elsiklik az irodalomtörténetíró szemlélete előtt, ki a mulatóban az el nem múlt, a hullámzó szabályokban a törvényt keresi.

Emellett: a kritika rendesen egyéni vélemény kifejezése, míg az irodalomtörténet azzal imponál, hogy egy nagyobb universalitás, rendesen egy nemzet ítélete a maga szellemi munkásairól. De: ítélezhetik-e egy nemzet — föltéve, hogy a jelen irodalomtörténetírója a nemzet nevében beszélhet — a maga jelenéről tárgyilagosan? Nem kötelezi-e óvatosságra egy Katona, egy Csokonai, vagy hogy a legközelebbi multból vegyünk példát: egy Ady Endre sorsa?

S aztán: hogyan tárgyalhatja az irodalomtörténetíró a jelent, mely máról holnapra megváltozik? Nem retteghet-e attól, hogy könyvét, melyet ma lezár, egy holnap felbukkanó remekmű időszerütlenné teszi? A könyvek légiója jelenik meg évenként: segíthet-e magán az irodalomtörténetíró ily esetben másként, mint hogy átveszi a lexikonoknál szokásos pótkötetrendszert?

Végül: ha «az irodalom azoknak a munkáknak összesége, melyekben a *maradandó* értékű tartalom művészi formában jelenik meg»: nem demokra-

tizalódik-e kellenén túl ennek a «maradandó érték»-nek arisztokratikus fogalma s nem lesz-e túlnagy a zsvaj az eddig csendes Pantheonban?

Mind e kérdések önként felötlenek a kirakatba helyezett hatalmas könyvek szemlélésekor. Ezek közelebbi megismerése azonban szerencsére a felmerült aggodalmak legnagyobb részét tárgyaltanná teszi. Csak ekkor vesszük észre, amire egyébként a címtábla is figyelmeztetett, hogy itt irodalmi kultúránk buzgó művelőjének valami egészen új szándékáról van szó: az irodalomtudomány népszerűsítéséről. Már az anyag felosztása is erre utal a könyv fedőlapján, amennyiben egész régi irodalomtörténetünket egyetlen kötetbe vonja össze, s ehhez hasonló méretűt áldoz a legújabb irodalomnak. A tudósnek ez egyszer nem szakembereknek szánt tudományos mű megírása a célja, hanem az, hogy a közönségnek építsen szépirodalmi eszközökkel kényelmes lépcsőket a tudomány csarnoka: az igazi irodalomtörténet felé.

Ezért tárgyalja Pintér Jenő röviden, ép csak lényeges részében a régi irodalmat; ezért fordul a hatás hasonló eszközéhez, mint a régi történetírók s amint ezek a mult eseményeit az elbeszélés élénkítése végett jelen időben mondják el: ő a jelen érdekfeszítő bemutatásával csábítja az olvasót a multba, számítva arra, hogy aki a jelennel megismerkedik, annak érdeklődését mintegy «lépre csalja» a mult felé s ha előbb csak a képek, később bizonyára a szöveg is lekötik kíváncsiságát. Mintegy előkészítő iskolát ad közönségünknek a valódi irodalomtudományhoz azzal is, hogy oly világosan és egyszerűen ír, hogy az irodalomtörténet terén kezdő műveltségű olvasókat is megvesztegeti előadásának könnyen érthető voltával. *E cél* érdekében tölti meg könyvét tömérdek arcképpel, érdekesebbnél érdekesebb táblázatokkal, az irodalmi jelenségekkel párhuzamos hazai és külföldi eseményeket feltüntető «időmutatókkal», sőt pedagógiai buzgalma annyira megy, hogy a «kritikai és irodalomtörténeti műszavak» gyűjteményét is csatolja könyvéhez, számítva a járatlanabb olvasókra. A pedagógus e nagy munkában mindenképen kezére jár az olvasónak, a legmesszebbmenő módon kiszolgálva őt, csak hogy megnyerje az irodalomnak.

De a szakembert is méltán érdekelhetik e táblázatok és térképek. Az egyik írónk sírjait tünteti fel (a kerepesi-úti temetőben), a másik a vidéki sírokat, a harmadik Nagymagyarország térképét adja az írók születéshelyének megjelölésével, majd egy másik az írók szobrait jelöli meg az egyes városok feltüntetésével s végül az Irodalmi Társaságok térképét is megkapjuk. Azt hinné az ember, hogy a könyv szerkesztője ezzel kimerült az irodalmi élet külső adatainak feltárásában. Pintér lelkes buzgalma azonban fáradhatlan: megyék, majd városok szerint csoportosítja az írók születéshelyét és sírját, feltünteti a M. Tud. Akadémia jelentősebb szépirodalmi pályadíjainak és jutalmainak nyerteseit s végül táblázatot ad az egyes irodalmi társaságok tagjairól, az írók életpályájáról, a hirlapokról és folyóiratokról stb. Az irodalmi jelenségek e külső körülményeinek szemléltetése új és érdekes leleménye a könyv írójának; a gondos kivitel mérhetetlen fáradságát az olvasó érdeklődésén kívül bizonyára csak az a belső öröm jutalmazhatja meg, mellyel e munka elvégzése járt.

Nem kell részletesebben foglalkoznunk Pintér művének első kötetével. «Negyedszázados irodalomtörténeti vizsgálódások» eredményét foglalja össze ebben s előbbi nagy művétől annyiban tér el, hogy csak a nagy írókkal foglalkozik részletesebben, *a lényegesre szorítkozik* s az újabb szakirodalmat is felhasználja. Az előadás az előszó ígérletét beváltja: egyszerűen és világosan ír minden kérdéstről s végül is az a benyomásunk, hogy ennyit és ilyen előadás-

ban a nagyközönség örömmel fogad el első leckének a régi irodalom történetéből. Megjegyzem, hogy a kötetet több új és értékes képmelléklet díszíti.

A második kötet a XX. század irodalmát tárgyalja. A szerző erre nézve azt mondja: «Mi a mai irodalom viszonya a halhatatlansághoz? . . . A választ csak a jövő adja meg. Könyvemnek ezt a részét irodalomtudománynak igen, de teljesen lezárt irodalomtörténetnek nem akarom tekinteni. Szükség volt azonban erre a munkára, mert úttörés nélkül nincs továbbépítés. Ha a ma virágzó írók közül sokan nem kerülnek is majd be fényes névvel irodalmunk történetébe, adjunk némi szerény koszorút nekik: a fáradhatlanul dolgozóknak».

Bizony a költők, különösen a lírai költők jórésze fáradhatlanul «dolgozik». Ha elgondoljuk, hogy sok száz jobb sorsra érdemes költő mily vad iramban futja a versenyt s mily lihegve és hasztalanul hajszolja a dicsőséget: bizonyos emberi rokonszenvet nem lehet tőlük megtagadnunk. S van e költőknek egy tulajdonságuk, melyért minden hiúságuk megbocsátható: *az ő seregükből rekrutálódnak a leglazasabb versolvasók, költészeliünknek ők az igazi pártfogói*. Mi is lenne, ha köztük, akiknek a múzsa csak úgy távolból int csókot, egyszer kitörne a sztrájk? Ha nem írnanak, de nem is olvasnának? Nem hajtana új lombot a költészet fája, mert nem lenne fény, amelyben megfürödjön. A sok száz harmadrangú költő: megannyi éltető napsugár, mely újjongva táncolja körül s növeli melegével a felbukkanó lángelme friss hajtásait. Emlékszem: Ady Endrére nézve egy-két kritikuson kívül az ifjú félköltők és rímfaragók tapsai tették elviselhetővé az életet.

Irodalompolitikai szempontból is fontos tényező tehát a kis költő, mert a kis vagy rossz költő még mindig jobb versszakértő és versolvasó, mint aki sohasem írt verset. Helyesen tette tehát Pintér Jenő, hogy «némi szerény koszorút» adott nekik nevük megemlékezésével: ők az irodalom szürke, derék közkatonaí s a vékony zsoldért egy életen át kitanak a zászló mellett.

Hát a tisztek és tábornokok? Vagy azok, akik az írói tehetség mellett mint közéleti kitűnőségek az egyéni, társadalmi vagy politikai hatalom kothurnussain lépdelnek előttünk? S itt egy újabb okára bukkantunk annak az aggodalomnak, melyet bevezető sorainkban érintettünk, hogy t. i. lehet-e a történetírónak a máról nyíltan, bátran és objektíve beszélni? Az élőkhöz tisztelet vagy barátság fűz, de fűzhet kartársi kötelék, függő viszony, irodalompolitikai szolidaritás, viszont elválaszthat tőlük ugyane tekintetben merev antagonizmus is. Hol az irodalomtörténetíró, ki vakmerően szétszakítja az összes kötelékeket, melyek társadalomhoz, baráthoz s néha életexisztenciához kapcsolják, csakhogy a szent tárgyilagosság oltárán áldozzon? S másrészt: nem kell-e néha még fokozottabb bátorság ahhoz, hogy mondjuk: társadalmi, vagy politikai hatalmak képviselőinek valódi szellemi kiválóságát őszinte magasztalással emlegessük, nem törődve azzal, hogy kitesszük magunkat az udvarlás ilyenkor mindig kész maliciózus vádjainak? A kritika más. A kritikus lehet névtelen is, amellet tetszés szerint választhatja meg bírálata tárgyát s a lelkiismeretének kellemetlen, vagy érdekeit feszélyező témákat kerüli. Az irodalomtörténetíró azonban *mindenkit* megbírál s egy élő, érzékeny világgal ütközhetik össze.

A legnagyobb hatalmat azonban nem említettük: a közvéleményét, mely máról holnapra változik ugyan, de mikor bizonyos szempontú állásfoglalása delelőjén áll: az ellene lázadót megsemmisítéssel fenyegeti. Képzeld el az olvasó, hogy Pintér Jenő ezelőtt 15 évvel írja meg e jeles munkáját s abban

Ady Endre jellemzésének tíz lapot (képekkel együtt 16) áldoz ugyanakkor, amikor Jakab Ödönnek csak négy lap, Szabolcska Mihálynak pláne három lap jut. Viszont képzeljük el a jellemzések e méreteit *ma* fordítva s rájövünk, hogy ami akkor felzúdulást keltett volna Ady «jelentőssé fokozása» miatt, ma ellenérzést okozna a költő kellő méltatásának hiánya miatt. Vagyis: amilyen merészség lett volna *akkor* Ady lángeszének elismerése, oly merészség lenne ma a tagadása.

Az irodalomtörténetnek tehát legbölcsebb *álláspontja*, ha valóban *áll*, nem futva a jelen után. Hogy is siethetne, mikor évtizedek izlését kell átszűrnie s néha meg kell várnia, míg a költő «éltető eszmévé finomul». S ép ezért, hogy végre kimondjam a szót, mely nyelvemen van: Pintér Jenőnek is szerencsésebb kifejezése lett volna, ha műve második kötetének ezt a címet adja: *A ma irodalma*. Az «Irodalomtörténet» — úgy érezzük — megszenteltebb hely, melyben, ha a zajgó jelen sátort üt: egyik-másik részében úgy hat, mintha cigánykaraván szabadult volna rá királyi lakosztályra.

Egyébként Pintér Jenő is azt mondja műve második részéről, hogy azt «irodalomtudománynak igen, de teljesen lezárt irodalomtörténetnek» nem akarja tekinteni. Tegyük hozzá, nemcsak «teljesen», de félig lezártnak sem. «A magyar irodalom a XX. században!» Hol vagyunk még a XX. századnak csak közepétől is! Aztán: aki a mű első kiadásában csak a közkatona vagy közhúszár rangját viseli, tán még előrerugathat s megelőzheti az öreg táborkokokat. Ezek bizonyos örülni is fognak ennek, hiszen mint «idealisták» szerepelnek a könyvben. Szó sincs róla, a *ma* «irodalomtörténete» már tárgya természeténél fogva sem oly vonat, mely a halhatatlanság felé viszi utasait, hanem csak villanyos, mely az irodalomtörténet vasuti állomása felé törekszik s melyből ki-beszáll az utasok jórésze, mielőtt a végállomást elérte volna. Vannak, akik Pintér szép könyvében «arcképes» igazolvánnyal teszik meg ezt az utat, de úgy látom, e «bérlet»-ek egy része is csak a villanyosra s nem egyzersmind a vasútra érvényes.

Általában azonban azt mondhatni, hogy Pintér könyve helyes szempontokból ítéli meg korát. Kezdi az irodalomtörténetírókkal és kritikusokkal (akik, mint az irodalom legszerényebb munkásai bizonyára szívesebben foglaltak volna helyet a könyv egy későbbi szakaszában), folytatja a költőkkel, az elbeszélőkkel s végül az elcsatolt országrészek irodalmát ismerteti. Mindenki benne van e műben, aki csak egy valamirevaló könyvet írt, sőt sok olyan író szerepel benne, ki a lapokban szétszórt cikkei révén tett névre szert. Mondanom se kell, hogy ez anyag áttekintése mily óriási munkát igényelhetett. Hát még a gyűjtése!

Pintér jellemzésein sokszor megérik, hogy ismereteit nem másodkézből kapta, hanem *végigolvasta* a ma irodalmát. Ismeri hadserege minden katonáját, sőt egy-egy megjegyzéséből azt sejteti, hogy látja, melyiknek van tábornoki pálcája a borjújában.

E katonai hasonlatot, úgy látszik, az az impresszió adja tollamra, hogy Pintér elsősorban a katonás rend embere. Amint pedagógiai szempontból közismert érdeme, hogy a nagy zürzavar után ő teremtett *rendet* iskoláinkban, a ma irodalmának kúsza, chaotikus tömegébe felosztásaival ő viszi be a könnyed áttekintést adó rendet. Nem a szokott «jobb- és baloldali» irodalomra szeli anyagát: az írókat tehetségük jellemének és irányának megfelelő módon osztja rendekbe, oszlopokba s mint idealistákat, realistákat, impresszionistákat, szimbolistákat, naturalistákat stb. csoportosítja. A tárgyalás rendjének ez a

világossága — stíljének ugyane vonása mellett — könyvének nem jelentéktelen érdeme.

Ha az írók jellemzését tekintjük, úgy látjuk, hogy alig foglalkozott valaki megértőbb szeretettel, minden oldalra kiterjedőbb figyelemmel és elfogulatlansággal újabb irodalmunkkal, mint ő. S e megállapítás teszi érthetővé számunkra azt is, hogyan lehet minden fenti érvelésünk ellenére bizonyos mértékben elfogadható módon irodalomtörténetet írni a jelenről. Azzal a módszerrel, melyet szerzőnk használ, hogy t. i. nem annyira bírál, mint *ismertet*, nem fölényeskedő értékmegállapításokkal teszi bizonytalan életűvé s érzékenységeket sértővé ítéleteit, szóval az írókat nem annyira klasszifikálja, mint inkább jellemzéssel mutatja be az olvasónak. Természetes, hogy sokszor e jellemző *leírásokból* is kiolvasható a szerző értékelése (már a fejtegetések terjedelméből is) s a legtöbb írónak bizonyára első dolga lesz, hogy megoldassa, nem azt, hogy hány sort írt róla Pintér, hanem, hogy hány sorral írt többet — másról.

Hogy az írók általában mégis meg lesznek elégedve a róluk rajzolt portréval, annak az az oka, hogy a szerző minden kézvonásán a szeretet és jóindulat melege érzik. A szeretet könyvének lehetne nevezni e művet, mert nemcsak tárgyszeretet, hanem emberszeretet is van benne. S e szeretettel sok gyöngédség és finomság párosul, mely csak ott szakad meg (jogosan) egy pillanatra, ahol nyelvünk szentsége ellen törő kísérletekről ad számot, mint pl. Szomori esetében. De bár erről az íróról alig tud jó szót mondani, ha egyébben nem : a róla írt arckép méretében jelzi tehetségének megbecsülését.

Az író elégteltsége azonban nem mindig parallel a kritikuseval. Nincs szándékunkban az általánosságban csaknem kínos óvatossággal (t. i. a szerzőre nézve lehetett kínos, aki ismeri az írók hiúságát) kiszabott terjedelmekre nézve centiméteres kézzel aprólékos ellenőrző megjegyzéseket tenni : egy-két kirívóbb méretre és hiányra azonban rá kell mutatnunk. Így sajnáljuk, hogy a történetírásnak egy pár jelentős művelője — Hajnal István, Mályusz Elemér, Miskolczy Gyula stb. — kimaradt a könyvből. Schöpflin, Ambrus, Szász K. s mindazok, akik szépírói munkásság mellett kritikusí működést is fejtenek ki, fölösleges módon kétszer is szerepelnek életrajzukkal. Jászi tán keményebb, viszont Makkai méltányosabb bírálatot érdemelt volna. Molnár Ferenc Gőzoszlopára nézve figyelembe lehetett volna venni bírálatunkat. (L. Napkelet 1926. VIII. sz.) Jakab Ödönt a mű következő kiadása alkalmával rá kellene beszélni, hogy a «hallgatag» szót ne írja «halgatagnak» (l. facsimilében közölt versét), mert kegyetlenség a költőtől, ha az olvasót attól a szerény élvezettől is megfosztja, hogy legalább verse helyesírásában gyönyörködjék. Reményik Sándor költészete behatóbb s részletezőbb fejtegetésre is méltó lett volna.

S hogy végül magunkról is szóljunk : az az egyébként plasztikus korkép, mely a könyvet bevezeti s oly találóan mutat rá a háborúelőtti «nyugatos» ízlés térhódítására s az ezzel szembe forduló meddő küzdelmekre, elmulasztja hangsúlyozni a *Napkelet* megindulásának jelentőségét. Pedig a vihar utáni nemzeti összefogódzás első napjaiban ez a folyóirat volt az — s az ma is —, mely a magyar lelkű olvasónak az erotikus szakirodalmat művelő lapokkal szemben menten győzelmes vezéréül és hű bajtársául szegődött a nemesebb ízlés fejlesztésére és a nemzeti műveltség kiépítésére irányuló törekvéseiben. A *Napkeletnek* e programja s eddigi működése bizonyára nemcsak a szerkesztőről írt jellemzés kapcsán, hanem a kor művelődéstörténeti rajzában is kellő méltatást érdemelt volna.

Hogy e felsorolt hiányok között kevés az igazán jelentős : ez is azt mutatja, hogy nagy gondnal, óriási tanulmánnyal és tárgyilagossággal készült e könyv. Nagy sikere azt bizonyítja, hogy az írók, a közönség s a szerző egymásra találtak benne : mindegyiknek *kellett* e munka. Tudományos érdekessége, hogy az első kísérletet adja a jelen irodalmának emelkedett szempontból való *rendszeres* tárgyalására ; pedagógiai érdeme, hogy a közönség érdeklődését a nagyobb elméleti, összefoglaló művek felé vonja ; írói érdeme minden tudákos szint nélkülöző természetes előadása és gyökeresen magyaros nyelve. Ki kell emelnünk az imponáló bátorságot, mellyel egy-egy kényesebb kérdést, nem tekintve jobbra vagy balra, igazi elfogulatlanságra törekvéssel tárgyal (mint pl. Ady Endre költői génuszának megértő, bár még mindig nem eléggé hangsúlyozott elismerését) s a tudósnak már említett páratlanul gazdag filológiai anyagkészletét.

Egy végső megjegyzésünk azonban mégis van s nagyon örülnénk, ha eszménk a szerző további munkásságára hatással lenne.

Pintér Jenő megírta a mult irodalomtörténetét, megírta a jelenét, sőt e könyvben *részben* megírta a jövőét is. Itt lenne az ideje, hogy a közönséget végre ne csak az irodalom történetével, hanem magával az irodalommal is megismertessük. *Szemelvényekben* mutassuk be az irodalom fejlődését a legrégebb kortól napjainkig akkép, hogy a lírai költőkön kívül a prózaírókat is ismer-tessük. Amint Horváth János kitűnő Vörösmarty-anthológiájában (I. Napkelet könyvtár) a költő formailag elavult eposzaiból kiszedte az örök szépségű költői részeket, úgy a prózaírók terméseiből is ki lehetne választani a legjellemzőbb és legszebb darabokat (pl. Keménynél: «Gyulai Pál» arcképjele-netét) s így prózánk nyelvi fejlődésén kívül íróink művészi ábrázoló erejét, leíró modorát s technikai vonásait szemléltethetnők. Az olvasót közben jegyzetek tájékoztatnák az írók életéről, az egyes korszakokról s figyelmeztetnék a szemelvények szépségeire, vagy kortörténeti szempontból érdekes saját-ságaira. *Magyar irodalmi olvasókönyv* lenne ez a *közönség számára*; nagyarányú s mégis a közönséghez alkalmazkodó. Szemléltető irodalomtörténet lenne, amely magában foglalná irodalmunk *leglelkét*, történetét, tartalmi és formai fejlődését a különböző korszakkal és stílushullámzásokkal ! A magyar szellem története tárulna elénk, nem képekben és leírásokban, hanem valóságban, érzékelhető módon, mint egy csodálatos orchester zendítve meg a magyar multat.

Szép, érdekes és hasznos könyv lenne, mely kiegészítené Pintér e nagy művének különösen az első kötetét. Mert míg a jelen irodalom történetének anyaga ott van a közönség előtt a könyvkiadásokban : a mult irodalma jórészt nehezen hozzáférhető. Ki kell hoznunk a napfényre azt is ! Ily hatalmas irodalmi olvasókönyv méltó testvérkönyve lenne szerzőnk e kiváló művé-nek, szerkesztése, összeállítása pedig, úgy érezzük, méltó lenne a tudóshoz és nevelőhöz egyaránt.

Hartmann János.

NEONACIONALIZMUS.

A magyar irodalom új problémái.

Kétségtelen, hogy prózairodalmunk meglehetősen egyenes ívben hajlik az elmúlt évtizedeken át egészen napjainkig. Jókai, Mikszáth, Gárdonyi Géza, Herczeg Ferenc és a hozzájuk közelálló kisebbek egyetlen, összefüggő láncot alkotnak; bennük, az ő együttes munkájukban talán minden művészetek közül a legteljesebben és a legnagyobb erővel nyilatkozott meg a magyar alkotó génusz. A szárnyaló fantázia, a kifejezés készségének könnyedsége és színes kedvessége, a szív melege és a kedély derűsége a magyar léleknek ősi kincsei, amelyeket ez az elbeszélő irodalom hozott teljes mértékben napfényre. Napjaink magyar prózairodalmának komolyan számbavehető része kevés kivétellel ezeknek az irodalmi hagyományoknak egyenes folytatása. Talán szabad azt állítani, hogy irodalmunknak ez ma az alapvető, súlyos hibája és a neonacionalista irodalmi célkitűzéseket ezeken a kereteken kívül kell keresnünk.

Az elmúlt évtizedek magyar elbeszélő irodalma a l'art pour l'art művészet szempontján kívül megfelelt a kor szellemének és szükségleteinek is. Legfőbb témája: a szerelem, mindig aktuális; miliője: a falusi kúria, a pusztá vagy a kisváros a legnagyobb magyar problémák felmerülésének és megoldásának színhelye volt; kulturális és szellemi tartalma az akkori viszonyokhoz képest az olvasó látóhatárának kiterjesztését, tudásának gazdagodását jelentette. Azóta azonban a világ példátlanul hosszú lépésekkel haladt tovább; feltalálták az automobilt és az insulint, a repülőgépet és a rádiót, a gondolat közlésének, az emberek egymással való érintkezésének új lehetőségei támadtak, amelyek szorosabb kultúregységbe kovácsolták a világot, mind nagyobb arányokban, mind nagyobb tömegek számára hozzáférhetővé tették a tudományos és technikai kutató munkát. Az új tudományok a modern ember otthonát, lakását is a tudomány és a technika csodáival töltötték meg. Jóvátehetetlen hiba, ha irodalmunk ebben a megváltozott világban is megmarad a régi nyomokon. Elbeszélő irodalmunkban még ma is a forma, a kifejezés módja, művészi tökélye vagy újszerűsége a túlnyomóan fontos kérdés; a tartalom, amely a formát kitölti, majdnem a régi maradt. A XX. század második negyedének olvasóját azonban nem fogják már bájos szerelmi történetek érdekelni, még a legszínesebb és a legtökéletesebb formában sem; nem fogja kielégíteni az a fantázia és az a stíluskészség, amely nem eszköz egy nagyszabású, komoly mondánivaló közlésének szolgálatában, hanem öncél csupán. A világ új kerekében csikorogva fordul új, ismeretlen irányokba; a ma művésznének, a ma írójának kell ezeket az új irányokat felismernie és megmutatnia; a magyar írónak kell a magyar sors bizonytalanságaiban, a magyar társadalmi problémák labirintusában tájékozódnia, a magyar tudományos kutatás és nevelés, haladás és hanyatlás jelenségeit feltárnia és ehhez olyan magaslaton kell állania, ahonnan legalább nagyjában, az egész világ szellemi életét áttekintheti. A régi huma-

nista szellemnek legalább részben át kell adnia helyét a tudományos gondolkodás új rendszerének ; a művészi alkotás súlypontját át kell helyeznünk a formáról a lényegre, a tartalomra. Aki ma beszélni akar, annak legyen komoly és figyelemreméltó mondanivalója ; az előadásban azután legyen művész, az elgondolásban legyen alkotó szellem. És természetesen tartalomban és előadásmódban egyaránt legyen keresetlenül, gondolkodás nélkül magyar ; komoly értékeket úgyis csak akkor produkálhatunk, ha megtartjuk és fejlesztjük ősi képességeinket és sajátságainkat, ha messziről felismerhetően magyarok maradunk. A régi kereteket meg kell azonban töltenünk új tartalommal ; a tudománynak minden ága a modern író hatáskörébe tartozik, a biológia épen úgy, mint a pedagógia, a geológia vagy az oceanográfia. A neonacionalista irodalom célkitűzése az én véleményem szerint csak egy lehet, irodalmi kultúr-főlényünket, irodalmunk fejlődését csak egy felismerés biztosíthatja : vissza kell térnünk Széchenyi programjához irodalmi téren is. Testben és lélekben legyünk magyarok, de ősi képességeink és tehetségeink kereteit töltsük ki tudással, képzettséggel, tisztánlátással. Legyünk európai magyarok.

(th)

A színházi közönség kultúrája.

Magyarország kultuszminisztere azt várja, sőt elvárja, hogy a nemzetpedagógiának az ő felügyelete alá tartozó valamennyi szerve vállalva, célismerően munkáljon a magyar ember új, a mai állapotoktól megkövetelt típusának megteremtésén, hogy valamennyi magára vállalja Krisztus földi helytartójának a «halászyűrű»-vel szimbolizált magasztos küldetését : a «delkek fogását», egy egészségesebb, frázistalanul «nemzeti» közműveltség felépítésére. «Ha — mondja — a magyar iskola, a magyar templom és a nemzetnevelés többi tényezői nem tudják a magyar embernek ezt az új típusát megteremteni, akkor veszve vagyunk.»

«A nemzetnevelés többi tényezői» közé nyilván odaszámítja a fennhatósága alá tartozó Nemzeti Színházat is. Ennek az intézménynek kulturai rendeltetése fennállása óta merőben sohasem homályosult el a magyarság köztudatában. Nevében a «nemzeti» jelző valóban a faji öntudat és a közműveltségi önértzet hirdetője : ez a színház a nyelvi közösségnek s a műveltségi eszmények közösségének teremtménye s ugyanakkor egyik leghathatósabb táplálója is. «Nemzeti»-nek nevezett intézményeink között még csupán a Széchenyi Ferenc alapította múzeummal szemben tanúsított a magyarság ilyen állandó, féltő, szinte családiasnak mondható együttérzést. «A nemzet színháza», «a nemzet múzeuma» — így szoktuk őket aposztrofálni —, midőn például «a nemzet kaszinójá»-ról aligha jutna eszünkbe beszélni.

A világháborút megelőző esztendőök «fin de siècle» közönyében kevesebbet gondoltunk e színház szent multjával s még szentebb jövőjével. Akkor ami benne hagyomány volt s egy elmúlt háromnegyed századra mutatott vissza : kabaré-élcélődés prédájává lett. Akkor megesett az is, hogy az egyik színi évadot a hagyományos magyar klasszikus darab helyett Gábor Andor *Palikájának* bemutatójával nyitották meg s ez ellen még csak tiltakozó szó sem halatszott. Mai kifosztottságunkban s a romokon új életet teremteni vágyó elszántságunkban megtanultuk értékelni a megmaradtat s benne kivált azt, mit a nemzet közakarata teremtett meg, abban a korban, mely a nacionalizmusnak mai fogalmát is megteremtette.

A mi folyóiratunk színházi rovatának jeles gondozója e helyen már hozzászólt színészetünk jelenének kérdéseihöz, érintette a Nemzeti Színház munkájának nagy fontosságát s rámutatott e munka megkívánt elvégzésének időszerű akadályaira. Cikkében szó esett az anyagi, hely- és személyzeti kérdéstről s nem maradt említés nélkül a háború- és a forradalmak-nevelte új közönség sem.

Mi úgy véljük, hogy a Nemzeti Színháznak erről a rivaldán inneni területről: nézőteréről érdemes egy kissé behatóbban is elmélkedni. A dráma válsága s a színház válsága mellett a közönség válságáról is elképzelt megjegyzés.

Akik ma a Nemzeti Színház nézőterén ülnek, tisztelik ezt az intézetet, ragaszkodnak is hozzá, csak épen — a maguk szerepével és fontosságával nincsenek eléggé tisztában. Nem érzik kellőképen, hogy nem elég a színháztól várniok a vezetést és művelést, nekik is részt kellene venniök a színház irányításában és emelésében. Amilyen műveltséggel lép be a közönség a színházba, olyan színház várja. Felejthetetlen mesterünknek, Riedl Frigyesnek axiómájára emlékezem: «Mindenkinek olyan Velencét kap, aminőt megérdemel». Nem állítom, hogy a Nemzeti Színháznak nincs művelt közönsége, de bizonyos, hogy nézőteréről épen a legműveltebb réteg — nyomasztó anyagi helyzete miatt — meglehetősen kiszorult, a hangadó többség meg igények s ítélet dolgában eléggé gyenge lábon áll. Könyvet is csak úgy élvezhetünk igazában, ha megítéléséhez nem csupán annyi áll rendelkezésünkre, amennyit épen abból az egy könyvből tanultunk. A színház munkáját sem mérhetjük meg az esetleges műsorán s annak épen elibénk kerülő tolmácsolásán túlterjedő tájékozottság és művelődési szomjúság nélkül. Aki a Nemzeti Színház sorsát igazán szívén viseli, multjának s feladatainak alapos ismeretével lépjen be nézőterére. De épen ez a tájékozottság, ez a magasabb színházi kultúra az, mit nem lehet a ruhatárban — a látcső vagy színlap módjára — hevenyében magunkhoz váltanunk. Ennek tanulás az ára s ez a tanulás az, miből azután maga a színház is tanul. Művelt, magasigényű közönséggel szemben a színház is nyomban fokozott kötelezettségeket érez s fokozódik a bátorsága is a vállalkozásban, olyan műsor megteremtésében s minél odaadóbb szolgálatában, amely eleve is megértésre s visszhangra számíthat. Jó közönségtől látogatott színháznak becsvágyók és tehetségüket kibányászni hajlandók a színészei is. A színész szeret a közönség kedvében járni; ha a közönség kedve silányságok és olcsó fogások felé hajlik, a színész hamar elcsábul. Engem a tenyerükön hordoznak — így kérkedik manapság nem egy színpadi nagyság s azzal számot sem vet, vajjon csakugyan olyan nagy dicsőség-e bármiféle tenyereken hordoztatni?

A színház bizony hasonlít a Goethe szövöszkéjéhez: «wo ein Tritt tausend Fäden regt». Ez a tapodás, mely az egész szerkezetet mozgásba hozza, határozott és dolgaértő legyen, különben az alkatrészek nagy zajjal és élénkséggel működhetnek ugyan, de mozgásuk soha létre nem hozza a magasabb kultúra makulátlan, nemes szöttesét.

Bukások mindig voltak a Nemzeti Színházban is, megbuktak műsorötleteikkel az igazgatók, megbuktak fogyatékoságaikkal (nem egyszer kiválóságaikkal is) a szerzők, megbuktak értelmezésükkal a rendezők s a színészek. De a közönség talán még sohasem bukott meg annyiszor s oly szégyenletesen, mint mai nap. Mi zsöllyénkből nemcsak a színpadra szoktunk figyelni, hanem nézőtéri szomszédságunkra is: van alkalmunk a szellemes aperçu-re gondolni: «Ha egy könyv meg egy koponya összeütődik s kongás hallatszik, mindig a könyv az üres?» A színpadról szárnyrakelt eszme vagy indulat is hányszor vissza nem pattan a nézőtér homályába burkolt koponyákról — kongva!

A jövő, haladni akaró Magyarországnak tartalmas koponyákat kell küldeni mindenhová, a Nemzeti Színház nézőterére is. De — ismételjük — ezeknek a koponyáknak gondozását nem bízhatjuk merőben magára a színházra. A Nemzeti Színház bizonyára «nemzetnevelő tényező», de feladata ebben a pedagógiai tevékenységben csak felsőbb fokon álló lehet: növendékeinek a tudás és ízlés előkészítő iskoláiból kikerült egyesekből kell rekrutálódniok, iránytszabó közösséggé tömörülniök.

Kultuszminiszterünk a maga szép gondolatát nem egyes intézmények munkájára építi, hanem számít megértő közreműködésére, valamennyi faktornak mely a nemzetnevelésre a maga eszközeivel befolyhat. Színházi kultúránk megépítésében részt kell vennie az iskolának, hol eddig a drámáról, mint irodalmi műfajról esett ugyan szó, de annak színpadi életéről s általán a színház egész világáról alig. Miért nem beszélnek az iskolában a magyar színészet heroikus mozzanatokkal teli multjáról, a magyar színjátszás kiemelkedő tényeiről, nagy alakjairól? Tanár s tanítvány közt egy nemzedéknyi korkülönbség van, nem kellene-e a tapasztalatot, a tájékozottságot itt is továbbadni, mint kézről-kézre járó fátylát? De mit adhat tovább az, ki maga nem tapasztalt semmit, ki a Nemzeti Színházat nem látogathatta, mert ez a szerény lelki épülés meghaladta anyagi erejét? Ezen is segíteni kellene, módot adni az oktatóknak, hogy maguk látva, másokat is látásra és megértésre vezethessenek. A művelt emberiség örök kincsei, a klasszikus remekek hébe-korba kerüljenek hivatásos őrzőik s magyarázóik elé — potomáru jegyekért vagy épen ingyen. Újabban a Nemzeti Színház klasszikus játékkrendje úgyszólván kizárólag bérletben vagy ciklusokban jut szóhoz. De mi kevés olyan tanárt ismerünk, aki évi bérletet vagy ciklusjegyfuzetet hordhat a zsebében. Negyedszázaddal ezelőtt a középiskolák testületileg résztvehettek a Nemzeti Színháznak e célra szánt, emlékezetesen szép és lelkes előadásain. A földszinten elszórva pápaszemes tanárfejek, a páholyokban nyolcasával-tizesével kipirult arcú diákok, a színpadon a feljűk áradó lelkektől lángragyult aktorok . . . mindennek ma már semmi nyoma.

A szülők is hozzájárulhatnak a színházi kultúra folytonosságának megőrzéséhez. Régi folyóiratok arcképei s jellemrajzai ne porosodjanak a padlásokon. Detektívregények helyett adják néha ezeket is a gyermekek kezébe, s amiről a sárguló újságlap beszél, azt egészítsék ki a maguk emlékeiből.

A sajtó pedig a színházat s kivált a Nemzeti Színházat ne kezelje afféle «tarka krónika» módjára, multjának emlékét tartsa ébren, jövőjéhez járuljon hozzá okos, komoly eszmékkal, a szeretet kifogyhatatlan találékonyságával. A magyar színházi kritika becsültnivalóan kötelességtudó és lelkiismeretes. De a hozzáértő színházi ember mellett helyet kap benne (s akárhányszor több helyet) a színházi pletykaember is, s aki ennek tanítványává szegődik, mindent megtanul, ami a színházi kultúrában — nem fontos, mindent, ami a percé s a lelki műveletlenségé és semmit, ami a nemzeté és a művészeté. Színházba inkább könyv mellől menjünk, mint a kulisszák közé illetéktelenkedő boulevard-újság mellől. Goethe szava még ma sem egészen időszerűségét veszített szó:

Wenn diesen Langeweile treibt,
Kommt jener satt vom übertischten Mahle,
Und, was das Allerschlimmste bleibt,
Gar mancher kommt vom Lesen der Journale.

A színházi közönség kultúráját katedrának, sajtónak, társadalomnak, szülői háznak együttesen kell megteremtenie. Az «ezerfejű Cézár» csak akkor válhatik színházi életünk hivatott bírójává, ha a nézőterre nem minden köz-

bülső pedagógiai fokozat nélkül telepszik be valamely — futballmeccs tribün-jéről. E téren én a jövő emberének azt a kisdíákot tartom, ki a Nemzeti Színház Hamlet-előadásának szüneteiben a tragédia elnyűtt példányából ellenőrzi a színpadról hallottakat s épen nem azt az osztálytársát, ki pontosan tájékozva van az operettszínház görkl-állományának minden változásáról s kinek egyik kabátzsebéből valamely boxmérkőzés műsora kandikál ki, a másikkól pedig a «Színházi Öltöző» legfrissebb száma. *Rédey Tivadar.*

Miskolczy Gyula: A horvát kérdés története és irományai a rendi állam korában. (Budapest, 1927. Két kötet. Az első kötetben 1—424 l. „Bevezetés.”) A Történelmi Társulatnak egyik legsúlyosabb és mai viszonyaink között talán legmélyebb jelentőségű programja a magyar nemzetiségi kérdés multjának tudományos feldolgozása. Az első két hatalmas kötet nemrégiben látott napvilágot. Miskolczy Gyula kutatta fel a horvát kérdés szabadságharc előtti történetére vonatkozó iratokat és nagy felkészültséggel, összefoglaló szempontok alapján írta meg e kérdés történetét a fontosabb irományok kiadásával kapcsolatban.

Átvitt értelemben szólva is igazi nehéz súlyú munka. Hogy kifogásainkon minél előbb túlessünk, meg kell jegyeznünk, hogy a szerző, épen e közérdekű tárgy feldolgozásánál több engedményt tehetett volna a szélesebb nagyközönség igényeinek. Előadásmódja logikus, meghatározásai élesek, de különben túlságosan tömör és szakszerű igyekszik maradni, ami a legéberebb figyelmet kívánja az olvasótól. A lényeges eredményeket sok helyütt az első pillanatban inkább csak a szakember tudja döntő értékükben felismerni és méltányolni. A szerzőnek, más munkáiból tudjuk, könnyen folyó, világos stílusa van; ezúttal talán a tárgy és a cél méltósága és a nemzetiségi kérdés terén annyira burjánzó könnyű rópiratirodalom tette tartózkodóvá tollát. Megemlítjük ezt, mert máris tapasztaljuk, hogy könyvének olvasásához általában véve nincs meg az kedv, amit megérdemelve és mert figyelmeztetni akarunk arra, hogy aki hiteles és kétségtelen érvényű ítéletre vágyik a nemzetiségi kérdés ez ágazatát illetőleg, annak végül is élvezetet és igaz hasznot hoz a mű átolvasása.

Megemlítjük azért is, mert reméljük, hogy Miskolczy további művei e sorozatos kiadványban figyelni fognak e szempontra is. Utalunk kell Károlyi Árpádnak és Angyal Dávidnak köteire ugyancsak a Történelmi Társulat kiadványai között, amelyek az előadásmód méltóságát a jól elrendezett és könnyen folyó előadással oly nemesen egyesítik.

A mű eredménye egy ki nem mondott, de épen azért mindenkiben, aki figyelemmel olvasta, megdöbbentő erővel feltámadó kérdés: Hát miért történt akkor mindaz, köztünk és horvát társaink között, ami mostanában történt? Mindnyájunkba befészkelődött mostani tragikus sorsunk hatása alatt többé-kevésbé az a meggyőződés, hogy az ország szétszakításán a nemzetiségi kérdés elemi, végzetes erői munkálkodtak emberöltőkön keresztül. Miskolczy könyve alig mutat ilyen elemi erők szerepére. Csupa mesterséges eszme, csinált akció, idegen magától a horvát néptől is. És főként a bécsi kormánynak, most már elmondhatjuk minden frázis nélkül, öngyilkos politikája. Ezek voltak a horvát kérdés valódi tényezői.

Pedig Miskolczy igen érzékeny mérleggel mér; lelkiismeretesen értékeli a hibákat is, amelyeket magyar részről elkövettek. És mégis úgy találjuk, hogy a horvát érületnek mélyen meggyökerezett vonása volt az, amit legjobban a testvérnemzet érületének nevével lehet nevezni. E testvériség érzése mellett házi viszálykodásnak tűnik fel csupán az 1790. év után megindult közjogi vita. Mihelyt az osztrák központi hatalom túlságosan érezteti erejét, sietve menekül a horvát nemzet a magyar alkotmány védőbástyái közé. II. József rendeleteinek visszavonásakor együtt ujjongott Magyarországgal Horvátország.

A pánszláv eszme is merőben idegen volt e nemzet előtt. És mégis ez eszmének jelszavával igyekeztek köztünk felkelteni az első mélyebb érzelmi ellentéteket. A magyar nemzeti állam kiépítésének gondolata nálunk már rég hatott és régen hozta már legszebb gyümölcsseit, amikor a horvát ellenállást még mindig csak az illirizmus mesterkélit eszméjével igyekeztek felülről kímélyíteni. Csak hosszú kése-delmezés után követte a horvát nemzeti megújulás a magyart, az ahhoz hasonló mélyebb értelemben. Téves tehát az a felfogás, hogy a horvát nemzeti öntudatraébredés közvetlen visszahatása lett volna a túlzó magyar politikának. Amikor a magyar rendek szívesen vették volna a horvát nyelv használatát a horvát hivatalos életben, odalenn még akkor is a latin nyelv mellett kívántak kitartani.

Gáj illirizmusát sok horvát hazafi fogadta ellenségesen. Igazi talajra nem talált az soha. Hiszen irodalmi nyelvnek olyan, szerb elemekkel erősen telített nyelvet ajánlott, amelyen csak külön szótármelléklettel tudta Gáj Kőre hírlapját, röpiratait terjeszteni.

A bécsi levéltár irataiból világosan bebizonyítható, hogy ez illir-mozgalom sohasem jutott volna nagyobb jelentőséghez a központi kormány támogatása nélkül. Gáj akciójával szemben a magyar kormányzat nem mutatták azt az ellenségeskedést, amiről a horvát történetírásnak szokása beszélni. Bécsben azonban egész a császárral való személyes találkozásokig, majd császári kitüntetésig jutott el Gáj Lajos. Nem Metternich, hanem Kolowrat volt az, aki támogatta, később Metternich tiltakozása ellenére is. Az ő segítségével fosztották meg a szabadságharcot megelőző évekig mindig igen erős horvátországi magyar pártot megérdemelt jelentőségétől. Viszályok, tüntetések, verekedések támadtak odalenn, amikor a magyar párt túlsúlya mutatkozott a megyei életben és a tartománygyűlésen és a bécsi igazságszolgáltatásnak gondja volt arra, hogy az ilyesmi végeredményképen mindig a magyar oldalt szorítsa egy lépéssel hátrább. A sok lárma végül is való-

ságos elkeseredést hozott és terjesztette a hitet a két nemzet ellenséges érzületében egymás iránt. Így jutottunk el a negyvennyolcas szabadságharc előestéjéhez, még mindig kevés okkal arra, hogy egymás ellen forduljunk, de hosszú éveken át felizgatott kedélyekkel. Hogy magyar részről nemzeti elnyomatás nem fenyegette Horvátországot, azt bizonyítja önmagában is az események egész folyamata, de elég tán megemlítenünk azt, hogy a magyar politikai élet több vezére már a 40-es évek elején komolyan ajánlotta a horvát-magyar közjogi kötelék teljes felbontását, hiszen a horvát kövek örök ellenzése még abban is megkötött bennünket, amit idehaza akartunk alkotni. És elég tán megemlítenünk azt, hogy épen magyar államférfi, Apponyi György alkancellár ajánlotta Bécsben a horvátországi magyar párt teljes letörését és a horvát autonómia kiterjesztését az állandó nyugalom helyreállításának érdekében.

A szerző újszólván teljesen levéltári anyag alapján írta meg művét, óvakodott attól, hogy a bármely részről kiadott eddigi irodalom alapján formálja meg ítéletét. A levéltári anyagot pedig, jelentősebb részében, Bécsben találta fel, a volt osztrák kormányzatok levéltáraiban; tehát minden esetben inkább magyarellenesnek, mint pártatlannak mondható bizonyítóanyag alapján dolgozott. A horvát kérdés minden részlete ily módon eddig hozzá nem férhető, eredeti írásos emlékek felhasználásával került új feldolgozás alá, mentesen az eddigi irodalom állásfoglalásától; a másfél kötetnyi kiadott eredeti okmány bőséges alkalmat nyújt a szerző ítéletének tárgyilagos felülbírálására. Épen a nemzetiségi kérdésnél igen helyes módszer ez a független és csak okiratos anyagra támaszkodó feldolgozás; a nem magyar olvasó a kiadott, idegennyelvű anyag alapján is önálló véleményt alkothat a kérdés való természetéről. Ha a nemzetiségi kérdés többi ágazatát is hasonló kiadványok dolgozzák majd fel, az örökérvényű bizonyítékoknak valóságos tárháza áll majd a magyar és a

külföldi tudományos és politikai irodalom rendelkezésére nemzetiségeink sorsáról a mult évszázad annyira gyűlöletesnek hirdetett magyar uralma alatt.

Miskolczy a következő kötetekben végig fogja kísérni a horvát kérdés fejlődését a hatvanhetes kiegyezés utáni időkig. Ez első műve mindenesetre vizsgálást jelent számunkra és önbizalmat a jövőre nézve is. A velünk együtt élt nemzetiségeket nem csupán az országhatárok tartották együtt velünk, hanem nemzeti egyéniségünk természetes vonzóereje is és csak idegen célok és ellenséges kezek bonthatták meg mindig az ősi, természetes kapcsolatokat.

Hajnal István.

Kortársaink. Egy emberöltővel ez előtt néhai Fésüs György, a pozsonyi jogakadémia érdemes igazgatója, az ottani Stampfel-kiadó cég gondozásában ezzel a címmel életrevaló vállalatot indított meg a tudomány, művészet, irodalom s politika élő jeleiről szóló rövid élet- és jellemrajzok közzétételére. Beköszöntőjében ezt vallotta: „A hirlapirodalomban ugyan majd minden nap találkozunk ezen egyéniségek egyes jellemző vonásainak esetelesével, melyek érdekességét elvitatnunk nem lehet, de azok elszigeteltségükben nem elégségesek arra, hogy a jellemnek kidomborított képét nyújthassák“.

Most Hankiss János debreceni egyetemi tanár szerkesztésében s a budapesti Studium kiadásában takaros külsejű füzet-sorozat indult meg, azonos címmel s nagyjában megegyező célkitűzéssel. Ez a vállalat is életrajzok keretébe foglalt jellemzéseket kíván nyújtani szellemi életünk kiemelkedőbb alakjairól, azzal a megszorítással, hogy ezeket csupán az irodalom teréről válogatja. Ezen a téren azonban önkényes vagy éppen pártszempontokat a megválogatásban nem alkalmaz, „kettészakadt irodalom“-ról programjában tudomást nem vesz, sőt épen a jóra való irodalom egységén s az azzal szemben megnyilatkozó közvélemény megszilárdításán kíván munkálni. Ha a munkatársak ezt a célt

megközelítik, a vállalat érdemes hivatást tölthet be. Abban a tekintetben Fésüs György vállalkozása óta a helyzet bizonyára nem sokat változott, hogy a művelt olvasók érdeklődésére méltó íróinkat a napi sajtó efemer érdeklődési (igazabban: kíváncsisági) szférájából nagyon is érdemes a komolyabb, hozzáértőbb s mindenekfölött tisztességtudóbb (nem „intimitás“-okra vadászó) életrajzi tájékoztatás és kritikai megvilágítás magaslatára segíteni.

A sorozatból egyelőre hat füzet készült el; sorszámukat a tárgyalt írók betűrendje szerint nyerték. Mi is ebben a sorrendben ejtünk róluk egy-két megjegyzést.

Babits Mihály-ról Juhász Géza rajzolt arcképet. Feladatát essay-szerűen fogta fel, fejtegetéseinek középpontjába hőse művészi természetének minél sokoldalúbb feltárását helyezte. Szép és okos munkát végzett: rövid tanulmánya a Babits-irodalom legkülönb termékei közül való. A sokhangú és sokműfajú költő alkotásában a közös töről sarjadt vonásokat keresi meg, az egyes műhöz hozzáérettíti a mögötte álló költőnek a részletben is tükröződő gazdag világképét, egész oeuvre-jét pedig nyílt és bátor tekintettel a magyar irodalmi élet nagy folytonosságában szemléli. Babits formai művészetének elemzésében meglepően finom érzéket tanusít, kivált annak megmutatásával, hogy ezek a formák mennyire egy lélek függvényei. Költészetének forradalmi újságai mellé felmutatja annak arisztokratikus jegyeit: egyéniségének s ahhoz mindenben hű művészetének ösztönös és ráción nyugvó nagy konzervativizmusát. Juhász derék tanulmánya maga is biztató jele az irodalmi folytonosságnak: benne a századnegyedik tiszta és teli visszhanggal felel a századeleji irodalmi megújulásra.

Szondy György *Csathó Kálmán-ról* írt jellemzést, sok jó részlettel, kivált az író érdeklődési körének s eladás-módjának fejtegetésében. Találón emeli ki Csathó rátermettségét a női lélek elemzésére, az is kitűnő észrevétele róla, hogy a szerelem rajzánál

valójában jobban érdekli a hódításé. Szondy szinte túlzottan törekszik az elfogulatlanságra, ettől munkájának helyel-közzel némi fanyar sze támad. Valamivel több teret szentelhetett volna Csathó humorának, erről csak a novellákkal kapcsolatban ejt egy-két szót, holott bizvást rámutathatott volna a kissé hűvösen méltatott Csonkai-regényben is.

Herczeg Ferenc jellemzése Zsigmond Ferenc műve. Ebből mi elengedtük volna Herczeg munkáinak témák szerint való csoportosítását (szerelmi tárgyak, szociális vonatkozásúak, történelmi hátterűek, fantasztikus gépezeten mozgóak). A csoportok erősen egymásba folynak s valami nagy hasznukat fejtegetéseiben maga Zsigmond sem veszi. Annál kitérőbbek az író természetét illető megfigyelései s nagy körületekintéssel végzett elemzései. Jól láttatja Herczegben a Jókai utáni, századvégi korszellem tükröződését (legelső regényében érdekesen mutatja meg egy Jókai-alak átalakulását a pesszimizmus felé hajló realista író kezén), kiemeli alakító művészetének diadalát abban, ahogy a maga reflexióanyagát mintegy átömlészi szereplő személyeibe s ezzel elkerüli a naturalista írók művészietlen „ex cathedra” értekezéseinek veszedelmét, észreveszi Herczeg költészetének „hűvös” felzúgalt „a szubjektív érzelmi világ meleg forrásai”-t s rámutat „társadalomátalakító” ábrándjainak valójában negatív, inkább csak a jelen fonákosságai ellen irányuló tendenciájára is: „Ha Herczeg életében be találna következni a maga megjósolta nagy átalakulás — ő lenne egyszerre a világ legkifosztottabb költője”. Zsigmond jeles dolgozata számottevő darabokkal gazdagította a Herczeg-irodalom nem épen düstermésű területét.

Juhász Géza tollából való Babitsé mellett a *Móricz Zsigmond* jellemrajza is. Ez a toll itt is helytáll magáért, noha koncentráció dolgában nem éri utól a Babits portréjában tanúsított biztosságot. Igen nyomatékosan szembehelyezkedik azzal a felfogással, mely Móriczban voltaképp az irodalmi naturalizmus egy kései, nagyerejű képví-

lőjét látja és ezért jobbára — kárhóztatja. Juhász rámutat az író erős romantikus lendületére. De naturalizmus és romantika épen nem „két ellensarki vég”. Romantikus maga az atyamester: Zola is. A túlzásra való hajlam egyaránt romantikus, akár a csillogás, akár a sötétség felé túloz. Mindazonáltal Juhász többnyire a lényegre tapint rá hőse emberi s költői jellemében. „A nyugodt humorú szemlélődésbe fojtott lázongás” valóban lényeges ponton ragadja meg ezt a jellemet. Az éles, pontos látás s a látótaktól nyomban szubjektíve érintett vérmérséklet dolgozik Móricz valamennyi művén, az észlelet s a lelki ráfelelés súlyaránya azonban művenként különböző, ezért váltakozik bennök az idilli a felkavart lélek látomásával, a meditáció az agitációval. Juhász otthonosan mozog ebben a Móricz-féle embersors-birodalomban, finom összefüggésekre mutat rá, megkeresi a sok ágba szakadó alapváltozatokat, bennök a költő saját élményanyagát. Móriczot idáig más látású s temperamentumú írókkal kisebbítették vagy ezek rovására dicsőítették. Juhász ön magából igyekszik őt megértetni, a megértetésen át pedig még egy lépéssel továbbjutni: a megszerettetéshez.

Tormay Cécile-ről a vállalat szerkesztője, Hankiss János ad írói arc-képet. Érdekes fejtegetéseiben legmélyebbre ott hatol, hol a költőnek a jellemek s szenvedélyek genetikai finom szálaí iránt megnyilatkozó érzékére világít rá. A külső természet átlelkésztésének s a cselekménybe való szimbolikus bevonásának észrevétele és bemutatása is egyik erőssége e nagy szeretettel írt tanulmánynak. Nemkülönböztetett, hogy Tormay Cécile költészetében mily nagy szerep jut „az élettelennek nevezett dolgok életének”. Nagy nemzedék-regényében (*A régi ház*) jó megfigyeléssel mutat rá a gazdaságos, sok tekintetben bravuroso technikai megoldásra: „Sem Zola, sem Thomas Mann nem tudta az idő folyását ilyen rövid és kerek térben ilyen művészi-esen érzékeltetni”.

Zilahy Lajos jellemzése Ruzitska Máriának jutott. Feladatát nagy odaadással, de egy kissé bártortalanul oldotta meg. A vállalat ugyan programjába vette a tartalomismertetéseket, de mi úgy véljük, hogy ezeknek csak módjával és megokolt szükség esetén kellene helyet adni. Ha „kortársaink”-ról szólunk, feltehetjük, hogy olvasóink e tekintetben maguk is eléggé tájékozottak, ránk pedig a már megszerzett ismereteik kimélyítése és távolabbi összefüggésekbe illesztése várna. Francia essayisták szívesen kezdik fejtegetéseiket ezzel: „X. Y. műve, melyet mindnyájan olvastunk...” Ruzitska Mária igen is apróra veszi a tartalmakat, a könyvnél időzve szinte megfélekedezik az íróról, a jellemzést nem egyszer lelkes dicséretekkel pótolja. „Ez a jellemző erő, az emberi léleknek ez a tökéletes ismerete s ez a művészi stílus *szinte megfélemlíti az embert*. Minden sorát újra meg újra el kell olvasni, nem azért, mert nem értjük, hanem azért, *mert olyan világos, olyan eleven, hogy valósággal megijedünk tőle*”. Másutt: „*Hihetetlen*, hogy ugyanannak a költőnek, aki Röntgen-sugaraival belevilágít a legtragikusabb sötétségbe, ilyen istenáldotta érzéke van a humor iránt is”. Napilap-kritikában hozzászoktunk ehhez a túlzó hanghoz, essay-ból írni, s főleg nincs elég meggyőző ereje. Tanulmánya végén is azt írja Zilahy költői pályájáról, hogy annak „*íve még mindig fölfelé lendül és ki tudja, még milyen szédítő magasságban fogja elérni legmagasabb pontját*”. Ezek a naivan megfogalmazott mondatok túllőnek a célon, melyhez a lelkes írói dolgozata nem egy helyes megállapításának pregnansabb, higgadtabb hangú előadása hamarabb eljuttatta volna.

A *Kortársaink* első hat füzeté mindenestre figyelmet és várakozást kelt a meginduló sorozat iránt. Alkalmassak rá, hogy a kortárs-írókról bennünk kialakult képet gazdagítsák és tisztázzák. Az egyes füzetekhez függelékül csatolt bibliografiákat pedig az irodalmi kritika s történetírás jövőendő művelői is hálával fogadhatják.

Rédey Tivadar.

Úri muri. A kunsági kisváros koresmaszobájában üldögél *Móricz Zsigmond* új regényének egyik alakja.

Úl a spriccere mellett és néz a levegőbe. Azt mondja róla a szerző, hogy „el tudott ülni hétszámra, hogy egyet se szólott, csak nézte, hogy a légy hogy mászik a falon utána nézett, míg el nem repült, akkor megint jött egy másik légy, akkor meg azt nézte, míg csak az is el nem repült. Akkor rámeredt a falon függő naptárra s ezt nézte: Június. Később a számot nézte: 7. Nézte, de nem gondolt hozzá semmit. Azt úgyis tudta, hogy péntek van s azt is, hogy a Milleneum nagy esztendeje”.

Ez az intonálás adja meg *Móricz Zsigmond* regényének színét, lelkét, hangulatát. Ülnek a kunsági magyar urak és félurak, hol a koresmaszobában, hol a kúriák zsulugáterei mögött, hol a tanyaház verandáján és isznak, isznak, esznek, esznek, táncolnak végeszakadatlanul...

A regénynek jóformán alig is van más cselekménye, mint ez az örökös evés-ivás, nótázás, duhajkodás. Változhatik a helyszín, a naptár 7-es száma után következhetik a többi, júniust felválthatja a forró július, a többi hónap, ezeket az alakokat mindig ugyanabban az evő-ivó, dorbézoló pőzban látjuk. Áll körülöttük a pállott, ernyesztő levegő, folyik a bor és a sör és folyik hol zsírosan-vaskos, hol meg keserű és elkeseredett magyar beszélgetés országsorsáról, birtok sorsáról, féltett tenyészkanok, hízók balsorsáról, asszonyok soráról, gazdálkodásról... A magyar Oblomovok e meghökkentő kórusából Szakhmáry Zoltán ivástól vörös, tétova tekintetű feje emelkedik ki hős gyanánt. Mit művel ez a hős? Van egy párszáz hold földje, abba magyar módra valósággal szerelmes. Mindenféle modern gazdálkodási rendszer megfordul az agyában, mindent szeretne elkövetni, hogy afféle kis paradicsomot varázsoljon a földjéből, de valahogy megbénul a keze s ezalatt a magyar balkéz alatt visszajára fordul minden. Szakhmáry Zoltán maga az akarattalanság, a tétováság, a céltalanság. Nagy nekigyürkő-

zésekkel az eget szeretné kotorni és folyton a sárban marad. De mit is várhatnánk egy olyan embertől, akinek emelkedettebb gondolkodású, finom felesége van s aki ettől az aszszonytól elfordulva, valósággal rabja lesz a kis kapáslánynak, egy kis mindenki babájának és ebben az alantas szeretkezésben vesztegeti el azt az idejét, akaratát, ami két évés-ivás között még megmarad számára? Hogy Szakhmáry Zoltán maga is érzi életének elnyomorodását és olykor-olykor ki akar kecmeregni ebből a lélek- és testgyilkos hinárból, inkább még ellenszenvenessé teszi ezt az alakot, nemhogy mentené. Úgy, hogy mikor mindenféle kicsinyes bajából az öngyilkosság kapuján me nekül ki nagy gyáván, semmiféle részvétet nem bírnak iránta érezni.

Szomorú, vigasztalan alak ez a Szakhmáry Zoltán, megriasztó figurák veszik körül, vigasztalan ez az egész sírva-vigadó, úri murizás, ami Móricz Zsigmond könyvében folyik. Emberek, akik valósággal napszámra vonagnak a borpocsolyás, zsírban úszó asz talok mellett... Emberek, akiknek agyában világos tudattá alakul henyé életük tragikumuma, akik erőt, tehetséget éreznek magukban és fajtájukban és mégsem tudnak szabadulni ettől az átoktól.

Ezt a témát nemrégiben színpadra is feldolgozta a kiváló író. Ezt azért említjük meg, mert abban a tényben, hogy Móricz Zsigmond a színpad számára hogy úgy mondjuk megszéldítette a cselekményt: azt kell látnunk, hogy ma már ő is visszariadt a magafestette korképtől. A színpadnak szánt „Úri muri“-ban Szakhmáry Zoltán nem lesz öngyilkos, s a nagy mulatozásra virradó hajnal, melyben megbékél asszonyával és reményteljesebbnek látott sorsával, mintha egy eljövendő jobb magyar hajnal jelképe is lenne.

Móricz Zsigmondnak ez az új könyve — furcsa, de így van — leginkább azért lehangozó, mert kitűnően íródott meg. Elszomorító, hogy egy ilyen kifejezetten magyar szemű, magyar lelkű, magyar fajiságú, kivételes talentumú író szinte következetesen csak sötét képet fest a magyarságról.

Sajnos, főleg a háború előtt igenis voltak a magyar kisvárosokban ilyen semmittevő, csak evés-ivásnak, duhajkodásnak élő magyar figurák. Dehát ilyenek minden nemzet embergalériájában előfordulnak és mint ahogy az orosz nép sem Oblomovokból áll ki, épolyan hamis lenne, ha a magyarságot valaki teljesen a Szakhmáry Zoltánok és Csörgheő Csulik züllött szólalán akarná csak megszólatatni. Tudjuk, hogy Móricz Zsigmondnak nem ez a szándéka, de ha ezt a könyvét olvassuk, azt kellene hinnünk, hogy a magyar horizonton minden virágot legázoltak és legázolnak ezek az örökös úri-murizásban dübörgő szibarita sarkak. Ha e könyvet olvassuk, azt kellene hinnünk, hogy egy, az író szerint is csudálatos tehetségekben, lelki értékekben bővelkedő, daliásnak termett emberfajta csak arra jó, hogy megmutassa a világnak, mint pusztít el szédülten magában és maga körül mindent, ami csak szép és jó lehetne, mint fojt meg magában minden olyan felbuzgó lelki megmozdulást, melynek okos gyümölcsöztetésével a világ nemzeteinek legelső sorába kerülhetne...

Talán az összes magyar hibák sem tennék eléggé indokolttá, hogy valaki ilyen kedvezőtlen színben mutogassa a világnak a saját fajtáját. Erre még a javító szándékú szeretet sem elég indok, amelyet pedig a Móricz Zsigmond írásaiból ki kell hogy érezzen a jószemű és értő lelkű olvasó. Ha ez az ostorozó színezetű szeretet nem enyhítené ezt a könyvet — bizony, elkese redve kellene azt letennünk. Így azonban csak azt mondhatjuk, hog Móricz Zsigmond a maga javító szándékától, nekiszomorodásától indítatva igen erős túlzásba tévedt ezzel a munkájával. Nem, nem, szerencsére sohasem volt ilyen a magyar élet! Csak egyes silány magyarok élete volt ilyen ernyesztő, lelketöldöklő úri-murizás. Mára pedig, a nagy háború fergetege teljesen legerebelte a Nagykunsaágról is és minden magyar talajról ezeket a gyatra emberbojtorjánokat. Igazán örülhetünk annak, hogy Móricz Zsigmond könyve ma már rikítóan időszertlenül hat. A megélhetésért, a jobb

jövő kialakításáért birkozó magyarság úri-murijai valószínűleg végképen elcsitulnak. Igaz, hogy a hajdani sírvigadók fülébe húzott magyar nótát a nagy városokban a jazz-band hallgatatta el, de bizonyos az is, hogy a cigány már régóta nem húzza napokon keresztül a kúriákon, sehohsem folyik a borpatak, a magyar országutakon autóbuszok szaladgálnak, a magyar fiatalság összeharapott foggal küzd a jövődjéért, kialakulóban a modern agrártudomány alapján való gazdálkodás, a magyar tehetség mint a szikla alól is kinövő pálma minden téren mutogatja a maga hatalmát, a magyarság rettenetes, szűk esztendeiben is, a magyar kisvárosokban művészeti kiállításokat rendeznek, magyar birtokosok a háború utáni években a felér falú házacskák barátságos utcáiba invitálták a fiatal magyar festőket és búza-valutáért vásárolták meg a tanyájukat ábrázoló tájképeket. Akárhány ilyen tanyán traktorokat láthatunk ma a vonatról és gazdáik kezdik ugyancsak megtanulni, hogy dolgozni kell s hogy magát a munkát is meg kell tanulni annak, aki ebben a reánk rohanó repülőgépes, rádiós, műtrágyás, autóbuszos világban boldogulni akar! Aki ma is ráérne a légy mázskálását bámulgatni — annak ma hamarosan felkopnák az álla. Csörgheő Csuliekk kikoptak a kocsmaszobából is.

Igazán kevés könyv vesztette el annyira aktualitását, mint ez az „Úri muri“. A magyar világ képe az utolsó pár évtized alatt teljesen megváltozott. Szinte ámulva keressük, ugyan miféle zúgokból vetíti újra elénk ezeket az unt alakokat Móricz Zsigmond? Anyyira idegenül hatnak. Megrázkódva fordulunk el tőlük és lelkünkben örvendünk, hogy ma már nem probléma a sorsuk. Ezek az emberek eltűntek a jobb magyar jövő kialakításával vívódó magyar élet horizontjáról, nem szívesen emlékezünk rájuk vissza, nem tudunk visszahelvezkedni abba a hangulatba, melyben murizásuk defolyt. Van magyar baj, gond elég, de Csörgheő Csuliekkal ma már a manó sem törődik.

Móricz Zsigmond őstehetségétől most

már igazán mást vár a magyar olvasóközönség. Régebbi könyveiben is elég sokszor találkoztunk hasonló alakokkal. A magyar olvasóközönség azt várna Móricz Zsigmondtól, hogy a mai magyar élet nagy, súlyos, igazi problémáit írja meg. Szívesen látná, ha Móricz Zsigmond lemosná végre azt a tükröt, melyet annyira bemászáltak az „Úri muri“ elmúlt világának legyei. A Móricz Zsigmond tehetségének mélymetszésű, megtisztult, nagy horizontú tükrében meg kellene végre csillogtatni a magyar élet, a magyar világ meglevő annyi szép képét, színes értékét is! Még a mai küzködő, vergődő, kis magyar horizontból is annyi magyar értéket gyűjthet össze ebben a tükörben, hogy egy egész új Móricz regény-sorozat telhetik ki belőle! Nem azt várja a magyar közönség Móricz Zsigmondtól, hogy hiúságának hizelegjen, hanem azt, hogy a fajta hibáinak szigorú megmutogatása után mutassa meg nagyszerű erényeit is, melyeknek képét eddig méltó módon nem virágoztatta meg ki írásbarázdáiban teremtő tolla.

Épen azok, akik mélyen magyar voltakban becsülik sokra Móricz Zsigmond magyar gyökerű tehetségét, azok örülnének legjobban, ha tehetségének tükrébe belegyűjtené és megmutogatná mindazt a magyar jót, ami nem deformálódott Szakmáry Zoltánokban, Csörgheő Csulikban és hasonló figurákban, hanem virágiból gyümölcsé érlelődött. Az emberi lélek mindenütt sárból és aranyból gyúródott össze. Szerencsére a magyar ember lelkébe bőven jutott az aranyból. Miért, hogy Móricz Zsigmond legfeljebb sárarany formájában mutogatja ezt az annyi széppel és jóval megáldott magyar emberben? Annyi szépet és jót terem a magyar lelki televény, miért nemcsak a tisztabúzáat gyűjti már össze egyszer Móricz Zsigmond aranyos asztagba? Ki lelné kedvét annyi ocsúban, amennyit az „Úri muri“ lapjain össze szórórostázott a szerző? Úgy érezzük, hogy a mai időkben idejéltmulta frói iskola a vaskos naturalizmus. Az ember, s a magyar ember különösen, ideált keres, mely

kivezesse a háború utáni khaosz posványából. Hajnalra, friss, üdítő emberi hajnalra, nagy magyar hajnalra vágyik minden emelkedettebb lélek.

A Móricz Zsigmond tollának dús barázdákat kell hasítania ez eljövendő magyar hajnal alá. Olyan barázdákat, mely ezután tiszta, erős, acélos búzáat terem.

Csakis így töltheti be igazi, magyar hivatottságát ez az értékes, sokrahivatott, bőtermésű író toll. Ilyen termést vár tőle az *igazi* magyar olvasóközönség, mely az „Úri muri“ borús lapjait úgy kívánja tekinteni, mint az éj utolsó felhőit, melyek elhúzódnak a diadalmasan özőnlő, hajnali sugárzás elől. *Myn.*

Maróthy Jenő: Új urak régi hegyek között. Rajzok és elbeszélések a megszállott Felvidék életéből. Budapest, 1928. Királyi magy. egyetemi nyomda. Régi, de soha el nem halványodó emlékek, felvidéki hazám örök emlékei! Magasan sötétlő erdőkoszorúzza hegyek, amelyek ormán gyakran felhő pihen, sudár fenyők, köztük világoszöld foltokban égerék és nyírfák, hegyek oldalában merészen kapaszkodó soványka vetések és buján zöldellő krumpliföldek, virágtól tarkálló rét, amelynek pompájából legördült sziklák éle kacsintgat elő, völgyek mélyén tajtékzó gyors folyók vizének villanása, az út mellett elnyúlta szétszórt falvak, hegy mélyébe sikoltva elveszjő vonatok kőszán kékellő füstje, keshedt lovacskák, girhes aprócska tehének, hegyre vándorzorgó és völgybe zuhanó zörgős utak, amelyek kanyaradóinál büszke várromokhoz kívánczik a szem, dolgos és egyszerű nép, sudárnővésű férfiak darócban, az asszonyok, lányok tarka-barka öltözetben, derék tótok mennyi felejthetetlen, fájó emlék mindez!

A régi hegyek között ma más az úr.

Más, akinek csak annyi köze volt hozzá, hogy évszázadok hosszú során csak rabolni jött oda és most is rabol. Gyárat beszűntet, erdőt tarol, adót csikar és míg állítólag kultúrát terjeszt, akkor is fosztogat, mert beléptap a tótság évszázados hagyomá-

nyaiba. Nem érti lelkét, megveti szokásait. Hirdette, hogy testvérként jön, de rosszabb a legkegyetlenebb mostohánál. Igaz, voltak sokan, akik várták, akik több szabadságot és nagyobb jó módot reméltek tőle, de meg is csalódtak keservesen, mert az új urak a régi hegyek közé egy idegen, egy más világ lelkével jöttek. A régit nem ismerik és nem tűrik. Nem ismerik szokásait, mondáit és meséit, idegenek maradtak: hódítók és elnyomók. De a tót nép az első nagy csalódások után le is számolt velük. Bizalmatlanná vált, tartózkodóvá, sőt gyakran még szembe is szállott velük. Olyan kétségbeeséssel, amire azelőtt sohasem voít példa: magyar csendőröket sohasem vertek agyon a tótok.

Pedig szelíd és jámbor ez a nép.

Igénytelen és vidám, bár ebben a hegyvidéki ember hűvösebb vérével mértéktartó. Szegény és nagyon szerény s ha néha alázatos és meghunyászkodó is, mégis ismer olyan büszkeséget, amelyet nem tűr megsérteni. Primitív kissé, de nem lelki képességeiben, hanem csak tudatlanságában. Hú és ragaszkodó és ezért makacs is, elfogadja tán azt, amit kínálnak, de némán kerüli azt, amit rá akarnak erőszakolni.

Erről a derék tót népről szól *Maróthy Jenő* szép könyve. Arról, hogy miképpen zárkózik el és hogyan védekezik a betolakodottak kíméletlensége ellen, hogy állítja szembe a maga tehetetlenségét és szívós idegenkedését a csehek mindent felfalni törekvő mohóságával. Nehéz és felle hullámozó küzdelem ez! Kik maradnak benne győztesek? Isten tudja! Annyi szent, hogy ma a csehek távolabb állanak az alsó tót nép lelkétől — már pedig csak ez jelent tömegeket — távolabb állanak, mint valaha.

Maróthy Jenő rajzai és kis elbeszélései elsősorban is ezeket juttatják eszünkbe. De hogy mindez élénken megelevenedett előttünk, az könyve kvalitásaiban leli magyarázatát. Élesen, akárcsak a késő délutáni napsugarak reliefet adó világosságában, állítja elénk a mai felvidék tótjait. Nemcsak nagyszerűen ismeri és pom-

pásan láttatja meg őket, hanem szereti és becsüli is, tiszteli lelkük egyszerűségét és jóízű humorral élvezi kisszerű életük, elzárkózottságuk gyakori félzségségeit. Gyakran úgy ír róluk, mint ahogyan nagy gyermekek bohókás társaságáról szokás, de ott a nagy hegyek között az emberek sokáig gyermekek maradnak, az élet lassúbb, nem örül olyan gyorsan, mint a városokban.

A mekkora szeretettel adózik Maróthy a szép szál tótoknak, kackiás menyecskéiknek és lányaiknak, legalább is akkora idegenkedéssel nézi az elnyomókat, akik rajzaihoz csak árnyékot adtak. Néhol közel jár a pasquill kíméletlenségéhez is, de Istenem, mért legyünk mindig csak mi teljesen tárgyilagosak és igazságosak? Mért ne használnók fel tiltakozás eszközeül néha magát a művészetet is?

Mert kétségtelenül művészet az, ami életet ad Maróthy könyvének. Meg látszik ezen, hogy írója Mikszáthhoz járt iskolába, de ki tudna teljesen szabadulni a nagy palóc jóízűségétől, aki frásait olvasta, szereti és maga is erősen lüktető szatirikus vénával van megáldva? Maróthy frissen, fiatalosan látó íróember, aki biztos kézzel és találaton rajzol és meg van áldva azzal a ritka adománnyal is, hogy mulattatni, nevetetni tud.

Mindenesetre érdeklődéssel várjuk, hogy ezentúl mi lesz mondanivalója.

Farkas Zoltán.

Szalay László: Mihály bácsi. Budapest. Athenaeum kiadás. Szalay László elbeszélő kötetével olyanformán vagyunk, hogy tulajdonképpen novelláknak nem mondhatjuk az egyes darabjait. A novellák általában különböző tárgyú, egymással össze nem függő prózai elbeszélések, ezek a történetek azonban közös középponttal bírnak, jórésztük Szalay Mihálynak, a kiöregedett alföldi magyar öreg béresnek az alakja körül fonódik. Mihály bácsi

fogalomvalóságként benn él egy gazdaságcsaládban és róla szövi meséit — mint jellemképeket — a szerző. A hűséges, gondos, sokat tapasztalt, öreg cseléd életéből számtalan jóízű, érdekes, gyakran megindító történetet mond el változatos hangon, eleven megfigyeléssel, ötletesen. A környezetrajz nagy természetszeretetről tanuskodik és sok szép vonást örökít meg az Alföldről. Egy gazdálkodónak a fia, aki kora gyermekségétől kezdve ott él, igazán szerető gonddal s lelkesedéssel szemléli a mindennapi kenyeret termő, végtelenségével megkapó, gyönyörűséges rónát. Színes szemléleteit és tájképeit egyszerűen ugyan, de változatosan vetíti elének.

A kötetnek talán csak a stílusa ellen lehetne kifogásunk: néha erőtlén, köznap.

Halász László.

Sinclair Gluck: Az arany párdúc. (Légrády.) A detektiv-regény kompozíciós-mechanizmusból áll, szinte matematikai jellegű. Itt a „jellemzés”-szó komikusan hangzik: minden a kompozíciós gépezet pontos működésén fordul meg. Mint rendesen, Glucknál is három részre tagolóódik a cselekvény: kutató, felfedező, lefülelő-periódus. Mindegyik érdekes. Meg vannak az obligát melléktermékek: egy kis szerelmi történet, valamelyes modern politikai vonatkozás stb. Egy festőnek eltűnik a huga: az amerikai titkosrendőrökkel kutat utána. A nyomok egy kokain-bandához vezetnek, amely orgiáin alkalmazza az elrabolt nőket. A festőnek sikerül egy ilyen titkos orgiára eljutnia és onnan meg is szöknie, hogy a helyet elárulhassa a rendőrségnek. Utolsó rész: a társaságot szétrobbantják hosszú, gyakran válságos (ez is tipikus műfaji fogás) harc után. Érdekes könyv, szabályosan működő szerkezet. A könyv címlapja, nyomdai kiállításja kezdetleges.

Szentkuthy Miklós.

Egy irodalmi per.

Abban a perben, melyet Sebestyén Gyula akadémikus indított Szekfű Gyula egyetemi tanár, az Akadémia tagja s a Napkelet munkatársa ellen, folyóiratunk 1926. évi 3-ik számában megjelent «Álarcos könyvek» c. bírálata miatt, legutóbb elhangzott a kir. Kúria ítélete. Érdekesnek tartjuk ez alkalomból olvasóinknak minden kommentár nélkül bemutatni a három bírói fórum ítéletének indokolását: a kritikai szabadság kérdése bizonyára nemcsak a kritikusokat és írókat, hanem az olvasót is érdekli, aki gyakran ép a kritikák után igazodva ejti meg könyvvásárlását. Tán fölösleges is megjegyeznünk, hogy az ítéletek közzétételére a Bíróság folyóiratunkat nem kötelezte.

A Napkelet legközelebbi számában egyébként bővebben tárgyaljuk az irodalmi kritika szabadságának kérdését.

Az elsőfokú bíróság felmentő ítéletének indokolása a következő:

Indokolás:

«I. Sebestyén Gyula főmagánvádló vádat emelt dr. Szekfű Gyula egyetemi ny. r. tanár ellen, az 1924. évi XLI. t. c. 2. §-ába ütköző a 4. §. 2. bekezdése (3. §. 2. bekezdés 1. pontja) szerint minősülő sajtó útján elkövetett becsület-sértés vétsége címén azért, mert Budapesten, a Kir. Magyar Egyetemi Nyomdában előállított «Napkelet» című időszaki lap (folyóirat) 1926. év március havában megjelent III. számában «Álarcos könyvek» fölírás alatt közzétett cikkében Sebestyén Gyula főmagánvádlóról lealacsonyító és megszegyenítő kifejezéseket használt.

Az «Álarcos könyvek» fölírás alatt közzétett cikk következőképen szól:*

«Ilyenek is vannak.

Napközben ott állanak a könyvespolcon, csöndesen, feltűnést nem okozva, amint ez jól nevelt könyvekhez illik. Éjszaka azonban, mikor a gazda kihúzta lábát a könyvek szobájából, levetik az álarcot, melynek köszönheték, hogy a jó társaságba bebocsátást nyertek, s megmutatják magukat, amilyenek valóban: formátlan, mesterség és művészet híján felnőtt faragatlan filkók ők, vagy ravasz intrikusok, kik az olvasó félrevezetésében, rosszhiszemű rágalmak terjesztésében, az emberi gyűlölség szításában találják örömüket. A polcok lakosai, bár különböző korok és nemzetek szülöttei és különböző világnézetek hívei,

többnyire őszi, kívül-belül önmagukat valló egyéniségek, kik felháborodva vesznek tudomást a felemás betolakodók jelenlétéről. És ha a gazda évek során szeretettel válogatta össze könyveit, a jó könyvek nagy többségben vannak és az éj sötétjében egyesült erővel kilökik maguk közül az odatévett álarcást. Reggel a gazda a polcok lábánál talál egy-egy könyvet és bárhogyan törí is fejét, nem tud rá emlékezni, hogy este kezében lett volna az.»

*

«Gesta Hungarorum. A magyar hősmondák öt könyve, kiadja a Folklore Fellows nemzetközi tudományos szö-

*Itt a bírálatnak csak Sebestyén könyvére vonatkozó részét közli az ítélet. A másik rész Wells könyvével foglalkozik. A bevezető sorok részben Wells művére vonatkoznak.

vetség magyar osztálya. Szép cím, kitűnő ajánlás. Évtizedeken át sajnálkoztunk, hogy nem maradtak fenn ősi hősmundáink; Arany János maga próbálta a hiányt kitölteni, betegség, lelki depresszió és halál kivette kezéből a lantot. Az öt könyv szerzője, Sebestyén Gyula, merészen belevágta fejszéjét az ősi törzsbé, mellyel Arany János hosszú életen át sem boldogult, tízezerre menő verssorok tömegét írta össze és az egész munkának egyelőre három könyvét három kötetben adta ki. Az ötödik, igen vastag könyvet Emese álmának nevezi és a magyar főiskolák ifjúságának örök tulajdonul adja. A régi forrásokból ismert ősanya, Emese, végigálmodja, 500 lapon át, versformára nyomtatott, kátyukban döcögő prózában az egész magyar történetet, Bánffy Dezsőig, világháborúig: s Trianonra ébred fel. Szép szomorú történetünket sokszor megírták már, jól is, rosszul is, szűk látókörből is, hatalmas átfogó pillantással is. Emese álmának leírása egyedül áll e százados változatosságban: csinált népiesség, izléstelen invenció és alantas felfogás dolgában a modern ponyvairodalom termékeit is felülmulja. Esetlen fordulataiból a szög feje mellé találó jellemzéseiből igen mulatságos gyűjteményt lehetne összeállítani, ha nem volna inkább szomorú az intellektuális eltévelyedés, az önkritika tökéletes hiánya, mely a szerzővel a ponyva e mammutláját, még hozzá kitűnő nyomdában, gondos külsőben kiálltatta. Nem hagyhatjuk azonban szó nélkül, mint bánik el történetünk egyéniségeivel, kiknek működését minden belső, költői szükség nélkül, egyedül leleményhiányból, fantáziája szegénységétől vezetve félremagyarazza és eltorzítja. Egyetlen példa a sok közül: Zrínyi Miklós bezárkózik Szigetvárra, jön a török, körülveszi a várat, s fényes követséget küld be, hogy megadásra szólítsa fel a hőst. A követség szónokája — maga Szolimán, ki szép híbor-vánkoson előhozatja a magyar koronát, felajánlja Zrínyinek hosszú beszédben, lelkesen dicsérve a magyarokat és szidalmazva a németeket. Zrínyire nagy hatással van Szolimán «fájó szava», megdöbben, homlokához kapkod, szemei könnybelábadnak, eltakarja azokat kezével, s végül is, Szolimán távoztával három napig vergődik, a kápolnában tántorog, hörgő hangon imákat mormog, lármázón ostromolja tanács-

ért Jézust, nehogy elkárhozzék; összeroskad, a kápolna kővén találják elterülten — s «haza szállítják» — mindez a szerző eredeti kifejezése! Zrínyi szerencsére harmadnapra abban állapotott meg, hogy a késő utókorra és a történetre való tekintettel mégsem ajánlatos, hogy egy Zrínyi árulóvá legyen, s ezért a békekörrel követ fejét leütteti s «tizannyi törökkel Zrínyi gróf sásfészke levegőbe röpült». Itt ugyan még el kell ismernünk, hogy a régi romantikus szókincsből vett kifejezések, bármily értelmetlen használatra találnak is, Emese álma leírásának még aránylag magasabbrendű elemei. Zrínyi azonban igazán nem érdemelte meg, hogy áruláson tőprengő, gyenge embernek rajzolja a «magyar hősmunda» ötödik könyve. Hiszen épen róla vannak aktaszerű adataink, hogy önként zárkózott Szigetbe, az «édes haza» megmentésére.

Az előadás hangja az újabb századok leírásában mind groteszkebb lesz: Széchenyi, Metternich, Deák szerepelnek, Kossuthot is «tette szőlítják a zsarnokskodások», Védegyet, negyvennyolc, kiegyezés, nemzetiégi kérdés elvonulnak, a vers végső fénypontjához közeledik. Egyik, a milleniumkor Bánffy Dezső bárótól a miniszterelnökségen adott estély leírása, melyre a szerző, mint «a magyar hősmundák utolsó regőse», mint a honfoglalás mondaköltészetét kutató tudós külön küldönccel kap meghívót, s ott annyira megbabonázza a meghívott diplomatákat, hogy titkos szándékaikat elárulják. A francia hetykén ennyit mond: Már be van kerítve, mire az angol: No, nó! kétségeskedik és kérdi: «Bizonyos?» «Bizonyos!» mondja a francia. Viszont Bánffy elárulja a német követnek, hogy ő csak titokban barátja a hármasszövetségnek, nyíltan nem az; a szerb követ zsebében elsül a revolver, ebből a diplomaták közt verekedés támad, a szerb kést ránt elő, de «Bánffy lefogta», értesít bennünket a «költő», mire végre feloldja a varázst a regős, és kiderül, hogy az egész leírás előkészület volt a világháború előadásához, mely az előbbi részek mögött sem zavarosságban, sem kómiikus hatású ponyvastílusban nem marad el. Szegény Emese mindezt elszenvedte, még a háború rossz végét is, de végre Trianonra felébredt, odarepült, ahol a békét épen aláíratni akarták velünk; megjelentek ott újra a magyar történet nagyjai,

Tisza István egy hosszú beszédet mond el, Hadúr és atyja, a fő ördög fenyegetőznek, s az ájulásba esett Emesét Szűz Mária és Jézus fogják fel. A könyvnek századunkban páratlanul álló ízléstelenségei közt is nevezetes, amint regös hókuszpókuszt, meg Nagyboldogasszonyhoz szóló imát, papirosízú pogány mythológiát, meg katolikus vallási vonatkozásokat egymással összekever.

A hatszáz lapnyi «költeményben» nemcsak a költői stílusnak, de az emlékedt prózának sajátságaira sem találunk. Búcsúzóul szó szerint ide másolunk néhány mondatot, a verses tagolás megszüntetésével; bárki is megítélheti, mit tartson e huszonnégy «regében» írt hősmondáról. «Ez az országgyűlés egy szívvel-lélekkel törölte el végleg a törvényellenes kormányzótanácsot. Minden emlékével együtt elítélte Lobkowitz uralmát. Nádort választott és megszüntetett minden törvénytelen adót. Érvényesítette minden törvényünket, köztük azokat is, melyek a protestáns vallásgyakorlatra adtak szabadságot.» Más, de hasonló költői-szerű verssorai: «És lesz Ausztria népeinek hetven s néhány százaléknyi szlávjával egy horvát és lengyel római katolikusokra kacsintó nyugati szláv ural-

kodóház, mely a magyar népet a török és osztrák után szláv érdekből fogja majd zsarolni.» Még egy példa: «Érdekes, tündődött Bánffy, Önök, akik ötvenmillióból beolvadás útján fél évszázad alatt ötszázmillióra tudtak szaporodni, nem a nyelvvel, hanem vallási szemponttal bibelődnek kedvvel. Ezért hagyták Önök Déloroszországban a jó ukrán népet előbb a lengyelrel, utóbb az oroszsal agyonsanyargatni. Pedig, hogyha tudnák, hogy ez nem orosz nép, hanem szláv aljnépvel keveredett török, melynek alkalmatlan nyelvét az oroszok nem értik s üldözik...» és így tovább, ebben a hősmondában a malom alatti politizálás áradata époló bőséges, akárcsak vidéki asztaltársaságokban.

Egyetemi ifjúságunk sokkal magasabb fokon áll, semhogy féltünk keletre e szerencsétlen könyvtől; mégis kötelességünk volt lerántani az álarcot, nehogy cím, kiadó társaság (rejtély, hogyan került e társaság neve a címlapra), nyomda és kiállítás bárkit is megtéveszen. És kötelességünk, nem kisebbekre, mint Kazinczyra, Gyulaira Salamon Ferencre hivatkozva nyomatékkal kiemelni, hogy a nemzeti irányú ízlés dolgában nem alkudhatik. Izlés és művészet nélkül nincs nemzeti, csak ponyvairadalom.»

II. Dr. Szekfű Gyula vádolt nem ismerte el a bűnösségét. Azt beismerte, hogy a neve aláírásával ellátott és vád tárgyává tett cikket ő írta és ő tétette közzé. Azzal védekezett, hogy Sebestyén munkájáról objektív kritikát írt.

Előadta továbbá, hogy az «Álarcos könyvek» felírás alatt közzétett cikk bevezetésében Sebestyén Gyulának: «Gesta Hungarorum. A magyar hősmondák öt könyve» c. munkájával és H. G. Wellsnek: «A világtörténet alapvonalai, az élet és emberiség történetének tükré» c. munkájával együttesen foglalkozott, mert mindkettőt alkalmasnak tartja arra, hogy a tájékozatlan közönséget külső megjelenésével félrevezesse. Mindkét műnek elterjedését közérdekből veszélyesnek tartotta, ezért szigorú, de tudományos bírálatával akarta az olvasóközönséget figyelmeztetni arra, hogy tulajdonképpen mi rejlik ezekben a könyvekben.

Azért nevezte mindkét munkát álarcos könyvnek, mert ezzel is reá akart mutatni arra, hogy a két munkának más a tartalma, mint amit külső formájuk szerint ígérnek.

Ugyanis Sebestyén Gyula művének belső címlapján ez olvasható: «Kiadta a Folklore Fellows Néphagyományt Kutató Nemzetközi Tudományos Magyar Osztály». A külső és belső címlapon a Folklore Fellows magyar osztály felírású F. F. betűs védjegyszerű pecsét van. A Folklore Fellows magyar osztálya azonban nem működő alakulat, semmiféle társasági működést nem fejt ki, vagyona nincs. A művet nem is ő adta ki, hanem a főmagánvádló.

Azt nyomtatta továbbá Sebestyén Gyula könyve belső címlapjának második oldalára: «A magyar főiskolák ifjúságának örök tulajdona. S. G.»

Ami szintén megtévesztés, mert csak arra szolgált, hogy ezzel könyvét az ifjúság közt hathatósabban terjessze.

A vádlott arra is hivatkozott a főtárgyaláson, hogy a főmagánvádló magyar hősmondák könyvének nevezi művét, holott az első két kötetben mindössze 68 lap tartalmaz magyar hősmondákat, a többi külföldi anyag. Az ötödik könyvben pedig «Emes álma» elnevezéssel a magyar történelmet beszéli el versformába öntött prózában a X. századtól a trianoni békekötésig. A külső cím és belső tartalom közt tehát e részben is ellenmondás van.

Előadta végül vádlott, hogy cikke bevezetésében könyvtípusokról beszél. A «formátlan, mesterséges, művészet híján felnőtt faragatlan filkók ök» kifejezések vonatkoznak a főmagánvádló művére. Ellenben a «vagy» szócskával ettől az idézettől elkülönített rész: «ravasz intrikusok, akik az olvasó félrevezetésében, rosszhiszemű rágalmak terjesztésében, az emberi gyűlölség szításában találják örömeiket», Wells munkájára vonatkozik, melyet Sebestyén Gyula művének bírálata után ugyanabban a cikkben szintén megbírál.

A vádlott a valóság bizonyítását kívánta arra, hogy a vád tárgyává tett cikk állításai megfelelnek a valóságnak, és hogy az a tudományos kritika határait nem lépte túl. E célból kérte a «Gesta Hungarorum» c. három kötetes munka felolvasását és szakértő tanúk kihallgatását.

Sebestyén Gyula főmagánvádló a főtárgyaláson azt adta elő, hogy a Folklore Fellows magyar osztályának címerét és felírását nem használta jogtalanul, mert ő a magyar osztály elnöke. Mivel az osztálynak vagyona nincs, művét a saját költségén állította elő. Munkáját a magyar ifjúságnak adományozta olyan formában, hogy az ifjúság ezt harmadáron veheti meg. A befolyó vételár külön alapra megy, amely arra szolgál, hogy a munka angol és német nyelvre fordíttassék. Szerinte a «Gesta Hungarorum» elsősorban tudományos munka; egyes részeiben költői mű. Nem történelmet, hanem mondákat ad elő. A főmagánvádló saját előadása szerint e művét megelőzően tudományos munkásságot fejtett ki és irodalmi tevékenysége leginkább a mondanivaló felkutatásával kapcsolatos. A valóság bizonyításához hozzájárul.

A kir. törvényszék a valóság bizonyítását nem rendelte el, mert azt az eset elbírálásához nem látta szükségesnek.

III. A kir. törvényszék is úgy látta, hogy dr. Szegfű Gyula vádlott cikkének bevezető része nem vonatkozik teljes egészében és kizárólag Sebestyén Gyula munkájára. Álarcos könyvekről általában beszél itt a vádlott.

A főtárgyaláson egész terjedelmében felolvasott vádbeli cikkből megállapítható, hogy dr. Szegfű Gyula H. G. Wells könyvét is álarcos könyvnek nevezi, mert mást mutat és másnak látszik, mint ami valóban. Ebbeli álláspontját a vádlott részletesen ki is fejti cikkében.

A vádbeli cikk tartalma szerint a főmagánvádló Gesta Hungarorum a az álarcos könyvek közé tartozik. Azok közé tartozik pedig abból az okból, mert külső megjelenése szintén nincs összefüggésben a belső tartalmával.

A kir. törvényszék felfogása szerint az álarcos könyv címzés magában véve nem sértés. Amellett a magyarázat mellett pedig, amelyet a vádlott erre a főtárgyaláson adott és részben a főmagánvádló is megerősített, a jelen esetben nem is kifogásolható.

Ugyanis a főmagánvádló művét az azon foglalt jelzés szerint a Folklore Fellows néphagyományt kutató nemzetközi tudományos szövetség magyar osztálya adta ki. Ez olvasható a mű címlapján és ugyanott látható a Folklore Fellows magyar osztályának pecsétje is. Holott a főmagánvádló által is el-

ismert tény az, hogy a Folklore Fellows magyar osztályának vagyona nincs, és hogy a főmagánvádló művének kiadási költségeit a főmagánvádló egészében a sajátjából fedezte.

A vádlott is azt állította, hogy a Folklore Fellows magyar osztály nem működő alakulat, tagjai nincsenek, így a főmagánvádló nem jogosult annak nevében eljárni. Viszont Sebestyén Gyula főmagánvádló azt adta elő, hogy ő a Folklore Fellows magyar osztályának az elnöke. Azonban arra, hogy neki mint elnöknek joga volt az egyesület jelzését használni, illetve, hogy jogosított volt a saját maga kiadásában megjelent művét az egyesület kiadása gyanánt szerepeltetni, erre semmiféle bizonyítékot nem hozott fel.

«A magyar főiskolák ifjúságának örök tulajdona» megjelölés a főmagánvádló szerint is csak azt jelenti, hogy a főiskolai ifjúság harmadáron juthat a főmagánvádló művéhez. Hozzátette, hogy a mű eladási árából az angol és német fordítás költségeit fedeznék s az hasonlóképen az angol és német ifjúság tulajdona lenne. Nyilvánvaló mindezekből, hogy a szóbanforgó hangzatos megjelölésnek valóságban nincs meg a kellő alapja.

A főmagánvádló magyar hősmondák könyvének nevezi művét, ezzel szemben álló tény az, hogy e mű V. könyve késői századok, sőt a legutóbbi idők történelmi eseményeit is elbeszéli.

Bár ezt a főmagánvádló a maga egyéni költői feldolgozásában végzi, mégis kétségtelen, hogy művének e terjedelmes részeit mondának, vagy hősmondának nevezni nem lehet. Tehát a főmagánvádló könyvének ez a tartalma mást foglal magában, mint a könyv külseje ígér.

Mindezek azt mutatják, hogy a főmagánvádlónak nincs meg a jogosultsága, hogy művének az álarcos könyvek közé sorozása ellen tiltakozhassék. A vádlott nem alaptalanul írta cikkében «Kötelességünk volt lerántani az álarcot, nehogy cím, kiadó, társaság-rejtély, hogyan került a társaság neve a címlapra, nyomda és kiállítás bárkit is megtéveessen.»

A vádbeli cikk bevezető része könyvtípusok bírálatát foglalja magában. Egyik típusról mondja, hogy formátlan, mesterség és művészet híján faragatlan filkók ők. Ebbe a típusba osztja be a vádlott a főmagánvádlónak ezután megbírált művét. A másik típusba tartozó könyveket ravasz intrikusoknak mondja, kik az olvasó félrevezetésében, rosszhiszemű rágalmak terjesztésében, az emberi gyűlölség szításában találják örömüket. Ezek közé sorozza a vádlott H. G. Wells-nek ugyanott megbírált művét, amint az a vádlott cikkének Wells művével foglalkozó részéből kétségtelenül kitűnik. Amit tehát a vádlott cikke bevezető részében mond, azt könyvtípusokra s nem személyekre mondja. Itt a főmagánvádló személyét, az ő becsületét, az ő becsületérését illető kitétel nincs.

IV. Ami már most az inkriminált bírálat érdemét illeti, az valóban súlyosan lesújtó kritika a főmagánvádló könyvéről.

Egyes megállapításai így szólnak: Csinált népiesség, izléstelen intenció és alantas felfogás dolgában a modern ponyvairodalom termékeit is felülmulja. Esetlen fordulataiból, a szög feje mellé találó jellemzéseiből igen mulatságos gyűjteményt lehetne összeállítani, ha nem volna inkább szomorú az intellektuális eltévelyedés, az önkritika teljes hiánya, mely a szerzővel a ponyva e mammutját még hozzá kitűnő nyomdában, gondos külsőben kiállította... Mint bánik el történetünk egyéniségével, kiknek működését minden belső költői szépség nélkül, egyedül leleményhiányból, fantázia-szegénységétől vezetve félremagyarázza és eltorzítja... A könyvek századunkban páratlanul álló izlés-

telenségei között is nevezetes, amint regős hókuszpókuszt, meg Nagyboldogasszonyunkhoz szóló imát, papirosízű pogány mithológiát, meg katolikus vallású vonatkozásokat egymással összekever, nemcsak a költői stílusnak, de az emelkedett prózának sajátosságaira sem találunk . . . Ebben a hősmondában a malom alatti politizálás áradata ép oly bőséges, akárcsak vidéki asztaltársaságban.»

E kritika veleje tehát az, hogy a megbírált mű formailag is, tartalmilag is alacsony színvonalon áll, hogy szerzőjének nincsenek meg a kellő képességei olyanszabású irodalmi műnek a megfelelő elfogadható megírásához, mint amilyennek a megírására vállalkozott.

Kérdés már most a vádlott bűnössége szempontjából az, vajjon van-e ebben a kritikában becsületsértés?

A kir. törvényszék magáévá teszi a főmagánvádlónak azt az álláspontját, hogy ez a kritika reá nézve bántó és sérti az ő érzékenységet, valamint sérti bizonyos tekintetben az ő érdekeit is.

Viszont azonban a kir. törvényszék úgy látja, hogy a vádlott inkriminált írása nem sérti a főmagánvádló jogosult érzékenységet és jogos érdekét olyan oldalról, olyan vonatkozásból, amely büntetőjogi védelemre tarthatna számot.

A becsületsértésnek ugyanis két típusa van, az egyik a sértett becsület-érzésének a megbántása és ezzel a befelé hajló sértéssel szemben áll a másik: a kifelé ható sértés, mely bizonyos hírnévrontásban jelentkezik.

A vádlott írása egyik hatás kiváltására sem alkalmas.

A sértettnek saját becsületérzését nem bánthatta a vádlott cikke, mert a főmagánvádló erkölcsi értékét, az ő erkölcsi integritását nem érinti, következképpen az ő becsületérzését sem sértheti.

A kifelé ható becsületsértés abban áll, hogy a sértő cselekménnyel valakinek (a főmagánvádlónak) olyan tulajdonsága vonatik kétségbe vagy tagadatik meg, mely tulajdonság az ő társadalmi vagy hivatásbeli értékének lényeges eleme.

Ilyen sértés sem érte ezúttal Sebestyén Gyulát. Nem érte pedig azért, mert a vádlott cikkéből csak az olvasható ki, hogy a főmagánvádló Gesta Hungarorum címen egy igen rossz hőskölteményt írt.

Ez a kritika, ez a vélemény, ez a konkluzió abszolote nem érinti a főmagánvádlónak társadalmi megbecsülését. Elég gyakori eset az életben, hogy valaki kellő rátermettség nélkül ír szépirodalmi művet (színdarabot, regényt, költeményt), amely megbukik, könyörtelenül sújtó kritikával találkozik, ez azonban a szerzőnek a társadalomban való pozícióját, értékét — a neki egyébként járó tiszteletet és megbecsülést — abszolote nem befolyásolja.

Az idevágó másik irányból t. i. a főmagánvádló hivatásbeli hírneve, renoméja, presztizse szempontjából sem sérelmes a vádlott kritikája a főmagánvádlóra, mert nem vitás, hogy a főmagánvádló hivatása szerint tudománnyal foglalkozó, tudománynak élő ember, aki ezen a téren szerzett is magának olyan hírnevet, amelynek a sérelme esetén és amelynek a csorbítatlan fenntartása céljából igenis számot tarthat a főmagánvádló büntetőjogi védelemre is.

Azonban a vádlott kritikája ezt az oldalát sem sérti, illetve támadja a főmagánvádló működésének. A vádlott csak azt állapítja meg cikkében, hogy a főmagánvádló nem tud jó hőskölteményt írni, hogy nincsenek meg az erre való tulajdonságai, képességei, — de nem vonja kétségbe a főmagánvádlónak hivatása betöltésére való képességét, arra való rátermettségét.

Ilyen körülmények között a kir. törvényszék a vádlott írásában nem látott olyan sértést, amely büntetőjogi megtorlást vonhatna maga után. Ezért őt az ellene emelt vád alól a Bp. 326. §-a 1. pontja alapján felmentette.

Ebbeli álláspontja folytán a valóság bizonyítása tárgyában tett indítványokkal való érdemi foglalkozása tárgytalanná vált.

Az ítélet egyéb rendelkezései az azok mellett felhívott paragrafusokon alapulnak.

Budapest, 1927. évi február hó 23. napján.

Dr. Méhes Ignác s. k. előadó.

Dr. Tőreký Géza s. k., ft. elnök.

A kiadmány hitelül :» *Olvashatatlan aláírtás.*

* * *

A budapesti kir. ítélőtábla Szekfű Gyulát a becsületsértés vádjá alól szintén felmentette. A főtárgyaláson Gadó István tanácselnök, Medvigy István és dr. Soóky József kir. ítélőtáblai bírák vettek részt. Szekfű Gyulát dr. Csernyánszky Aladár ügyvéd különvédő képviselte.

Az ítélet indokolásából idézzük a következő részt:

«Helyes okfejtéssel állapította meg az elsőfokú bíróság, hogy a vádbeli cikk bevezető soraiban foglalt ezek a kitételek: «vagy ravasz intrikusok, kik az olvasó félrevezetésében, rosszhiszemű rágalmak terjesztésében, az emberi gyűlölség szításában találják örömüket», H. G. Welsnek a vádlott által egyidejűleg megbírált művére vonatkoznak és így nem irányulnak a főmagánvádló «Gesta Hungarorum» című műve — annál kevésbbé a főmagánvádló személye — ellen, a cikknek a főmagánvádlóval, illetőleg «Gesta Hungarorum» című művével foglalkozó része pedig becsületsértés megállapítására nem alkalmas, a főmagánvádló becsületjogát nem sérti, vagyis sem az emberi méltóság jogát, sem a jó hírnévre, a társadalmi megbecsülésre (köztiszteletre) való szerzett jogát nem támadja meg, mert abban főmagánvádló személye ellen használt becsületsértő, lealacsonyító vagy megszegyenítő kifejezések nincsenek, a főmagánvádló által ilyenekként megjelölt kifejezésekkel pedig vádlott nem a főmagánvádlót támadta, hanem említett *művéről* mondott irodalmi bírálatot, amely bár a főmagánvádlótól a költői mű alkotására való képességet és művétől az irodalmi értéket teljesen megtagadja, a főmagánvádló társadalmi értékét még sem érinti, mert főmagánvádló nem költő, hanem tudós, aki a történelemtudomány körébe vágó műveivel szerzett magának társadalmi elismerést és megbecsülést. Az oly kritika, mely a becsületjogot nem sérti vagy más büntetőjogilag védett értéket nem bánt — ha még oly kíméletlen is — nem büntethető.»

* * *

A m. kir. Kúria 1928 május 31-én megtartott tárgyalásán, amelyen Ráth Zsigmond, a m. kir. Kúria másodelnöke, továbbá Csizinszky Ágost, Mendelényi László, Kvassay Gyula, Csebgey Miklós kir. kúriai bírák vettek részt, a koronaügyész képviseletében Finkey Ferenc koronaügyészhelyettes, vádlottat dr. Csernyánszky Aladár védő képviselte —

megsemmisítette mindkét alsóbíróság ítéletét s Szekfű Gyulát sajtó útján elkövetett becsületsértés vétségében bűnösnek mondta ki azért, mert «bíráta kapcsán a következő lealacsonyító és megszegyenítő kifejezéseket használta»:

«alantas felfogás dolgában a modern ponyvairódalom termékeit is felülmúlja»,

«szomorú az intellektuális eltévelyedés, az önkritika teljes hiánya, mely a szerzővel a ponyva e mammutját . . . kiállította»;
 «a könyvnek századunkban páratlanul álló izléstelenségei között is nevezetes...»

INDOKOLÁS.

«Az alsóbíróságok felmentő ítéletének indoka az, hogy a vádbeli cikkben foglalt súlyosan lesújtó kritika nem sérti a főmagánvádló tudományos hírnevét, nem vonja kétségbe a főmagánvádlónak hivatása betöltésére való képességét, mert a főmagánvádló nem költő, hanem történettudós, már pedig a Gesta Hungarorum nem történeti, hanem költői munka.

Ez az érvelés téves.

Mindenekelőtt a Gesta Hungarorum nem kizárólag költői munka. Eltekintve a műnek rímtelen epikai formájától (ritmikus próza), a szóbanforgó munka nem csupán a költő képzetének alkotása, hanem a magyar történeti hősmondáknak folklorisztikai, irodalomtörténeti és kútfőkritikai munkásság alapján való rekonstruálása.

Már pedig a főmagánvádló nem kizárólag, hanem csupán elsősorban történettudós, de ezenfelül hivatásszerűleg foglalkozik a néphagyományok kutatásával és feldolgozásával, ami kitűnik abból is, hogy ő magyarországi elnöke a Folklore Fellows néphagyománykutató nemzetközi tudományos szövetségnek és szerkesztője a Magyar Népköltési Gyűjteménynek.

Aki tehát a főmagánvádlóról, aki hosszú életet töltött el a tudomány szolgálatában, és akinek érdemeit olyan magas színvonalú és nagytekintélyű tudományos testület, mint a Magyar Tudományos Akadémia, arra méltatta, hogy tagjai sorába iktatta, azt állítja, hogy olyan művet írt, mely alantas felfogás dolgában a modern ponyvairodalom termékeit is felülmúlja, amelyben szomorúan észlelhető az intellektuális eltévelyedés, az önkritika teljes hiánya, amely mű a ponyvairodalom mammutja, s amely századunkban páratlanul álló izléstelenségeket tartalmaz, —

úgy a tudóst a közneveléség prédájának veti oda, mert éppen azokat a tulajdonságait tagadja meg, amelyek neki, mint tudósnak, megbecsülést és tiszteletet szereztek, mert kétségbe vonja a foglalkozása, tudománya körébe vágó alkotásokra való képességét is.

Ez pedig, ha nem is támadja meg a főmagánvádló erkölcsi integritását, de lealacsonyítja az ő társadalmi, hivatásbeli értékét, amely pedig szintén oltalma alatt áll a Bv. 2. §-ának.

Mint hogy pedig a vádlott a fentidézett sértő kitételekkel akkor is túllépte a jogos bírálathatárait, ha a főmagánvádló műve csakugyan nem is ütné meg minden tekintetben egy eposz irodalmi mértékét, —

a m. kir. Kúria a becsületsértés fennforgását megállapíthatónak találta annak dacára is, hogy ez ügyben a valóság bizonyítása el nem rendeltetett.

Ennek folytán mindkét alsóbíróság ítéletét a Bt. 385. §. 1. a. pontjában meghatározott semmiségi okból megsemmisíteni és a törvénynek megfelelő ítéletet hozni kellett.

A büntetés kiszabásánál a kir. Kúria súlyosító körülményt fennforogni nem látott, ellenben nyomatékos enyhítő körülménynek vette a vádlott büntetlen előéletét s azt a körülményt, hogy bírálata egy komoly irodalmi folyóirat hasábjain jelent meg, s hogy nem egészen alaptalanul nevezte a főmagánvádló könyvét «álarcos könyv»-nek.

☞ Ezek az enyhítő körülmények annyira nyomatékosak, hogy vádlattal szemben a fogházbüntetés legkisebb mérvének kiszabása is túlszigorúnak jelentkezik, miért is indokolt a Btk. 92. §-ának alkalmazása.

Az ilymódon kiszabott pénzbüntetések végrehajtása is az enyhítő körülményekben is rejtlő, de külön méltánylást érdemlő okból felfüggesztendő volt azért, mert ettől az eset összes körülményeinek figyelembevételével a vádlott további magatartására kedvező hatás remélhető.

A költségekre vonatkozó rendelkezés a felhívott törvénytörvényszakaszon alapszik.

Budapest, 1928. évi május hó 31. napján.

Ráth Zsigmond s. k. másodelnök.
Dr. Mendelényi László s. k. előadó».

Színházi szemle.

Shakespeare bűbájos vígjátéka *A szentivánéji álom* annyi alkalmat ad a legkülönbözőbb rendezői felfogásokra, hogy nem lehet csodálni, ha színpadi interpretációjával a mi Nemzeti Színházunk is újra meg újra kísérletezik. A legutóbbi esztendő előadása főképpen a meseszerűséget, a tündéries elemeket hangsúlyozta. Ezt az elemet a mostani is nagy gonddal játszotta meg, de a hangsúly mégis inkább arra esett, hogy a mű, mely eredetileg egy angol főúr esküvőjére készült, voltaképpen lakodalmi színdarab. A felfogásnak e kiinduló pontjából következett a kiállításnak pompázó volta és egy-egy jelenetnek ünnepélyes kerete. A rendezés nem akart aprólékosan korhű lenni, nem akart a vígjátékra mindenáron ógörög couleur locale-t erőszakolni, inkább — mintha csak Shakespeare korának művészi felfogását lett volna szándékában kiemelni — valami barokk-vonást tett rajta uralkodóvá. Theseus és Hippolyta, mint akiknek násza körül csoportosul az egész akció, olyan barokkosan görög ruhában jelentek meg, mintha csak Rubens valamelyik képéből léptek volna elő. Az utolsó felvonás nagy termének díszlete is a legtelibb barokkra emlékeztetett, s még az erdőjelenetek is — amelyek egy felvonással összefonva és érdekes háromtagolású színpadon folytak le — a fáknak erősen hajlott, szinte ívvé összeboruló vonalaival ezt a stílust hangsúlyozták. Mendelssohn nászindulóját pedig nem az utolsó felvonásnak pusztá nyitánya-

ként játszották el, hanem egy pompázó, virágkoszorús, nyilazó Amor-os színpadi menet kísérő zenéjeképen, melynek ütemére a szereplő személyek is felvonulnak. A színészek közül első sorban Vaszary Piroskát mint Puckot kell kiemelni. A „rüpök szellemet“ játszotta meg, a gonoszkodó rosszcsont manót, aki azonban nincs minden kedvesség nélkül. Mindjárt első fellépésében ezt a kárörvendő hangot üti meg, amikor az egyik tündérnek azt mondja Oberonról és Titániáról: S nem jönnek össze rezgő csillagoknál, Azóta, rónán, berken vagy pataknál Cívódás nélkül...

Az utolsó szavakat olyan kaján örömmel hangsúlyozza, hogy egyszerre elképzeljük, milyen gyönyörűsége telik benne. Később meg, amikor ezt mondja:

Nincs nekem oly multság

Mint az összevisszaság,

a földön kuporodva szinte kering maga körül a gyönyörűségtől. Vaszary Piroška testmozgásának eleveisége és ügyessége is imponáló. A színpadról néha két-három bukfencsel perdül ki. A darab középső részében, az erdőjelenetek között egyszer lemegy a függöny, de úgy, hogy Vaszary-Puck rántja le. Felugrik belesimpaszkodik s a zuhanó kárpitról sebes mozdulattal befordul a színpadra.

Oberont — réges-régen Egressy Gábor, majd sokáig nőszínészek szerepét — ezúttal ismét férfi szereplő, Uray Tivadar játszotta. Ivelően stílizált kézmozdulatai igen szépek voltak. Titánia alakját Várady Aranka sok bájjal jelenítette meg.

Az atheni szerelmes párok erősen kiemelték a vígjátéki hangot. A két férfi egymásnak rohangáló kakaskodása s a két lánynak sok mozgással megjászott civódása nagy derűtséget keltettek. Vágó Erzsi mint Hermia valamivel színesebb volt, mint eddigi szerepeiben. Somody Kálmán kedvesen játszotta Lysandert és szépen is beszélt, de mozgása még szögletes. Abonyi Géza kitűnő volt mint Demetrius, Pethes Margit azonban alkalmasint csak azért kapta Heléna szerepét, mert sokszor esik célzás magas termetére.

A műkedvelő mesteremberek közül régi ismerősünk Rózsahegyí Kálmán mint Zuboly. Ötletes játékból most csak az álomból ébredés legyen kiemelve. Mikor arról beszél, hogy azt álmodta, mintha zamárfüle lett volna (a zamárfület persze nem mondja ki), ijedten kap füléhez, s amikor meggyőződik, hogy minden rendben van, elkezd simogatni és szélesen elmosolyodik. A többi mesterember-szereplő is nagyon mulatságosan játszott, csak a szövegmondásban kérnénk több tiszteletet Arany János verseivel szemben. Nagy derűtséget keltett a rendezésnek, vagy talán a színészek az az ötlete, hogy a fejedelem előtti játék alatt valamennyi szereplő közül épen az oroszlan (Sugár Károly) volt a leggyávább. Verejtékes lámpalázzal küzdött s szerepe végével megkönnyebbülten inalt ki a színpadról.

A színházi évad végének megérdemelten legnagyobb sikere *A szentiván-éji álom* előadása.

Galamb Sándor.

*

Az esztendeje elhunyt Szenes Béla hagyatékában maradt egy féligkész bohózat. Ezt most Nóti Károly kiegészítésében évadvégi „könyví” számnak iktatta műsorába a Vígszínház. Műfajilag merőben nyári is ez a darab, igen hasonló ahhoz a rántott csirke utáni böléhoz, melyről benne annyi szó esik. A címben szereplő *Házibarát* ezúttal is egy „alvó férj” asszonykája körül manőverezik, vala-

meddig ez el nem hagyja — nem az erényt, hanem magát a férjet. Ekkor a házibarát takarodót fú, a házastársak visszaédesednek egymáshoz, meg-nősül az udvarló is, ki — akárcsak a férj — szintén „textilben dolgozik”, s a darab végén férji minőségében már ő is szunyókálni kezd s megszűnván a férj vetélytársa lenni szerelemben, nyilván aggasztóbb vetélytársává lesz — a textil-szakmában.

Százszázalékosan „pesti” bohózat ez, már amennyiben Pest fogalmát az ötödik kerületre csökkentjük, melynek prózája a Sas-utca és költészete az Erzsébet-tér. Ez utóbbi csőszöstül-nőrszöstül meg is jelenik a színpadon, zsvajva elnyeli a viccek egy hányadát is. Sebaj, jut is, marad is: ez az a mű-faj, hol egy jó vicc kedvező légkört teremt a nyomban rákövetkező öt rosszhoz. Hogy rajtuk az elhunyt szerző, meg művének megfelelője mily arányban osztozkodnak, nehéz eldönteni. Nóti Károly eddig a Teréz-körúti Színpad háziszerezője volt, de ennek geográfiai távolsága a Vígszínháztól valóban nem akkora, hogy ezen az alapon a stílkritika elválaszthatná a Teréz-körút zamatát a Lipót-körútétől. Egy bizonyos: Nóti hivatott tanítvány, s ha így folytatja, idővel még Szenes Béla is válhatik belőle.

A színészek is elővették az e genrehez már hagyományos hangnemet, a szerepek amúgy is jobbára testhez vannak szabva s így a vígszínháziak rendre felvonulhatnak a személyükhöz forrt közönség-fogalmak megtestesítőként. Köztük csak az elegáns és könnyed Uray Tivadar volt vendég, egy finom eszközeihez kevésbé méltó szerepben. A házbeliek közül leginkább Mály Gerőnek nyílt alkalma újabb tanuságot tenni róla, hogy a magyar színpadnak ez idő szerint ő egyik legkülönb, legéletízűbb epizodistája.

* A XX. század felnőtt gyermekeinek „rabló-pandur”-játékához, a detektív-regényhez fordult témáért a Belvárosi Színház ujdonságának, *A sánta kutyá-*nak szerzője, Bus Fekete László. Egy francia regényből dramatizálta tizenegy filmszerű képből álló „revü”-jét a nagystílű riporterről, ki hírvágyból

magára tereli az általa felfedezett ketős gyilkosság gyanúját s vállalkozásán majdnem rajtaveszt, míg nem halálós ítéletének kimondása után mégis kiderül ártatlansága, s „nagyszerű“ trükkje hírnévhez, vagyonhoz, feleséghez juttatja.

Ily témákhoz bizonyára nem az ihlet nyúl, hanem az ügyesség. Pedig van benne egy mozzanat, melyből jó író jót is alkothatna: az ártatlan ember hova-tovább szuggesztíója alá kerül a magára hazudott bűnnek. Ha ebben a szerző nemcsak a külső zaklatottságot ragadta volna meg, hanem az ál-bűntudat lelki magarávállalását is: érdekes színművet írhatott volna. Így csak filmdrámát írt, sokszor küzködve a színpadnak a filmnél nehezebb technikai megoldás-lehetőségeivel.

A színészek lélekből itt vajmi keveset adhatnak, film-stílusban mozognak s filmfeliratokat mondanak el, igen ügyesen és elevenen. A darab törvényszerű jeleneteinek hatását nyilván tompítja az a körülmény, hogy efféle csak a minap láttunk a vígszínházi *Hókuszpókusz*-ban.

Rédey Tivadar.

A filmfelirat. Ma még megoldatlan probléma... Amíg az utolsó felirat is el nem tűnik a vásznonról, hogy megszakítsa a képek ritmusát, a film nem találta meg önmagát. Amíg szükség van a lefotografált mondatok tartalmi közléseire, nem beszélhetünk filmről, mint autonóm kifejező-művészetről. Történtek már kísérletek a felirat kiküszöbölésére, így a legutolsó és legnevezetesebb ilyenirányú eredmény Carl Mayer első két-harmadában zseniális szcenárium-könyve, mely után az „Utolsó ember“ című Jannings-filmet forgatták le, de nagy általánosságban ma még a legtöbb film 100—150 felirattal él. A rekordot a franciák tartják... E sorok írójának legfájdalmasabb mozi-emléke Zola „Munka“ c. regénye alapján készült francia film végignézése, melyben az *ötszázat* is meghaladta a feliratok száma és a jelenetek a szöveg lélektelen illusztrációi

voltak. A német és orosz filmdramaturgoknak sikerült az átlagfilmek feliratainak számát 25—50-re redukálni és a jelenetek egymásutánját úgy komponálni, hogy közbeszúrt felvilágosítások nélkül is világos, egységes összefüggést mutat a film.

Kísérletek történtek ezenkívül arra is, hogy a jelenetek dinamikus sodrát akkor se szakítsa félbe a statikus szöveg, ha már épen szükség van rá. Abel Gance tovasuhanó sinekre fotografálta rá a „Száguldó kerék“ legtöbb feliratát, de láttunk hullámzó víz, tovarohanó táj képeivel összefotografált feliratokat is. Más esetekben a felirat szavai vannak expresszív mozgásban: egy-egy kiáltás kicsiny betűi nőnek meg néző felé rohanni látszó gyorsasággal, vagy szukkcessz iver jelennek meg a vásznon a különlegesen rajzolt betűk és így sorakoznak értelmes szavakká. Ezek a kompromisszumos megoldások azonban nem segítik elő a végső megoldást, legfeljebb a mai lehetetlen állapotot teszik elviselhetőbbé.

Magyarországon különös kultusza van a filmfeliratoknak. A kellő irodalmi műveltséget nélkülöző filmköltőcsönző vállalat-vezetők beszabadították a filmdramaturgia dzsungeljébe a toll és tinta kis élősdieit is és ezért van az, hogy magyarul tudó ember nem nézheti végig felháborodás nélkül a legtöbb filmet. Ami fűzfa-poézis, ál-szentszimentalizmus, rossz metafora, germanizmus és jasszizmus csak kiéleltlenül szunyadt a lelkekben, az mind virágba-borultán képeszti el az embert a mozivásznon. A magyar filmdramaturgok buzgalma odáig megy, hogy nem elégednek meg a külföldi feliratok „átköltésével“, de meg is duplázzák azokat. Így történt például, hogy a „Florenzi hegedűs“ c. Elisabeth Bergner-filmbe egy sor szöveg-betoldás került, pedig az eredetiben csak annak a bizonyos naplónak egyes sorai szerepeltek feliratként, amit a kisleány vezet. Az „Utolsó ember“ c. eredetileg egy felirattal megoldott Murnau-film az idei szezonvégi repriiz alkalmával tíz és egynéhány felirat-betoldással pergett a fővárosi mozikban.

Ajánlatos lenne, hogy a film-cen-

zura-bizottság ne csak *etikai* szempontból bírálja el a filmeket, de a bizottság nyelvészek, írók és művészek kiegészítésével a feliratok *nyelvi, irodalmi és esztetikai* tisztaságán is örködjék, visszautasítva a közönség ízlésének megrontását előmozdító, filmszerűtlen és dilettáns film-szövegrészeket. (—th.)

Művészeti szemle.

A Képzőművészeti Főiskola kiállítása.

A szezon végén a Múcsarnok az ifjú magyar művészek munkássága elé tárta ki kapuit. A nagy kiállítási csarnokot zsúfolásig megtöltik a Képzőművészeti Főiskola növendékeinek zengéi.

Színes, megkapó és megható bimbó-özön tárult itt a kiállítást látogató közönség elé.

A nehéz időkben, a magyar élet szűk esztendeiben csudálatos bőséggel fakadozik a virág a magyar őstehetség sudarán. Talán sohasem is láttunk ennyi reményteljes fiatal talentumot a kiállítási termekben, mint épen a legutóbbi években. Nemrégiben a Tavasz Szalon s most ez a nagy tárlat bizonyítja, hogy a mindenfelé diadalmasan szereplő magyar képzőművészet dúsvirágzású kertjében méltó és értékes ifjú törzsek nőnek fölfelé. Meleg öröm töltheti el a művészet lelkes híveit ennek láttára, de ugyanekkor belénk fészkelődik az aggodalom is: hogy fog boldogulni minálunk ez a sok, nagyra törő fiatal tehetség? Hiszen annyian vannak, hogy a legnagyobb nyugati országok bármelyike sem teremhet többet! Hogy fognak ezek — ennyien! — érvényesülni? Egy kicsiny, szegény, ezer bajjal küzködő, megcsonkított országban?...

Elszorulna a szívünk e finom lelki palánták jövőjé sorsára gondolva, ha nem biztatna bennünket az a hit, amely őket, magukat biztatja, amely őket erre a nehéz, de gyönyörű útra küldte: a tehetségükbe vetett rendíthetetlen hit. Bízunk kell benne, hogy a fiatal talentumok javát, az igazán nagyra tetteket minden bajon keresztülsegíti

majd az igazi tehetség mindent lebíró ereje.

Ezeket a lelkes, nagyra telt fiatal magyar művészeket hajtja, úzi a küldetés melege, az alkotó láz mindent feledtető hatalma majd csak segíti őket a nehézségeken és bizonyosan csakúgy babért szereznek majd a magyar géniuszoknak, mint azok, akik most csillogtatják meg nagyszerű magyar természetű európaszerte. Győzni fognak, mert győzni akarnak!

De persze, a művészetszerető magyar közönségnek mindent el kell követnie arra, hogy segítse őket nehéz, küzdelmes úton. Minden illér, mely a fiatal tehetségeknek jut, nemzeti befektetés, mely színanány kamatot hoz a kultúrmagyarságnak! A Képzőművészeti Főiskola büszke lehet arra a pompás eredményre, melyet a Múcsarnok termei igazolnak ékesszólóan. Festők, grafikusok, szobrászok egyaránt éreztetik, hogy kiváló mesterek keze vezeti őket szeretettel és gondval fölfelé, a művészet nemes régióiba.

A fiatal művészek természetesen még szembetűnően meglátszik a mesterek hatása. Ez a hatás nagyon különbözőfokú. A markánsabb, teljesen egyéni utakon járó mesterek erősebben markolnak bele növendékeik lelki világába, a konzervatív hajlamúak hatása nem ölik egyszerre szemünkbe. De a fiatal nemzedék biztató erejét a bizonyítja leginkább, hogy szolgál utánpótlást seholsem láttunk, mindenütt észrevehető az ifjúság egyéniségének feltörekvése. A kiállítás főerősségei a festők és grafikusok csapata. A szobrászok kissé mögöttük maradnak, bár ott is akad több biztató tehetség.

Rudnay és Glatz mesterek növendékeinek csoportjában kiemelkednek: *Pekáry* István kedves, primerterkedő, színes magyar képeivel, *H. Mattioni* Eszter, aki komoly grafikus munkássága mellett olajfestményeiben is számottevőt produkál, *Balázs* Attila, *Molnár* József, *Rónay* Ernő, *Varga* Béla, *Jégh* József, ki egy igen jó aktál Rothermere lord egyik díját nyerte és *Vadász* Endre. A Réti-csoportban feltűnnek: a lendülettel dolgozó *Jánosa* Lajos, a jól komponáló *Nemessányi*

Kontuly Béla, az erősen fejlődő *Rozgonyi László*, *Sverák József*, *O. Szabó István*, *Román György*.

Boszny mester növendékei közt igen biztató tudást mutat *Luhnsdorf Károly*, aki azonban kifejezetten grafikusnak termett, olajfestményei nem jelentékenyek. Komoly tehetség a szintén Rothermere-díjat nyert *Gál János*, aki úgy nagy aktjával, mint tájképeivel egyaránt föltűnik. *Mihály Gyula* és *Molnár József* is biztatóan dolgozik. Jó munkával szerepelt még e csoportban *Fölföldy Mihály* és *Szervánszky Jenő*.

Vaszary mester termében is sok friss tehetség szárnybontogatásának lehetünk tanui. *Peitler István* finom felfogású piktornak indul. *Karikás Ilona* és *Kaufmann Erzsébet* komoly figyelmet érdemelnek. *Emőd Aurél* visegrádi tájképe a tárlat egyik legszebb darabja. *Maghy Zoltán* finom elgondolású, artisztikus képei nagyon sok reményre jogosítanak. *Medveczky Jenő* és *Miháltz Pál*, valamint *Berecz Ferenc* és *Antal József* is föltűnik itt.

Csők mester csoportjában jó munkákkal szerepelnek: *Ecsődi Ákos*, *Biai Föglein István* és *Kalmár Anna*. A *Baranski-* és *Edvi Illés*-csoport falain leginkább *Györi Frigyes* jó állatképei, *Andor Loránd*, *Vayszda Károly*, *Hammer Klára*, *Kokesch Kató*, *Sárkány Loránd*, *Ujváry Béla*, *Kalmár Anna*, valamint *Ikúsz Béla*, *Domanovszky Endre* és *Magyarász Imre* kedves, finom vízfestményei ötlöttek szemünkbe.

A Benckhard-tanítványok között biztató munkákkal szerepelt: *Horváth Margit*, *Dudcsits Jenő*, *Jancsó Béla*, *Döbröczöni Kálmán*, *Dallay Sándor*, *Fehér József*, *Székelly József*, *Bartha László* és *Barzó Endre*.

A szobrászati-részben *Erdey Dezső* már szinte kiforrott, kész művész, nagyon szép aktokat állított ki. *Székelly Mór*ic női aktja is lendületes munka. *Farkas András*, *Kaszás Miklós*, *Vas W.* Béla is figyelmet tudott kelteni. *Szomor László* és *Tapolyi Gizella* eredeti felfogásukkal tűntek ki. *Vörös János* és *Ispánki József* jövője elé komoly várakozással tekinthetünk.

Jálics Ernő művei finom elgondolásúak, e fiatal szobrászunktól még sokat várhatunk. A Vaszary-csoport alakrajz-termében kedves, egyéni felfogásával mindenkit megkapott *Wosinszki József*, *Jeszenszky Erzsébet* és *Bilkei Erzsébet* is jó munkákkal szerepeltek itt. Az *Olgvai Viktor* nevelte frisserejű grafikus nemzedékből *Gallé Tibor*, *Fabró József*, *Antal Elemér* és *Csóka István*, valamint *H. Mattioni Eszter* tűntek föl leginkább. Persze, a megnevezettekén kívül még nagyon sok derék, fiatal tehetség tett tanúságot komoly munkásságáról. Lelkünk-ből gyönyörködtünk a magyar képzőművészet új, felnövekvő kertjének májusi erejében, ragyogásában és azt óhajtjuk, hogy a jövő váltsa majd érett gyümölcse mindezt a meghatóan szép ígéretet és reményt.

Mariay Ödön.

Zenei szemle.

Az **Operaház** szezonja június 7-én bezárult. Magasrendűen művészi, érdekes fináléval. Az utolsó előadások fényét *Jeritza* vendégfellépése emelte. Az operajátszás rendkívüli művésznője — szokásához híven — kapuzárás előtt eljött hozzánk s három előadással gyönyörködtette közönségünket. Kétszer a *Turandot* címszerepét s egyszer a *Salomé*-t játszotta. Grandiózus művészettel, melyről sok szó esett már folyóiratunk hasábjain. Puccini utolsó műve, a *Turandot*, nem valami hálás szerep. Inkább passzív, meseszerű alak, aki nem annyira énekelés és színjátszásával uralkodik a darabon, mint inkább megjelenésével. Megjeleni pedig az operaszínpadon *Jeritza* úgy tud, mint senki más. Minden mozdulata tökéletes volt. *Turandot*ja, melyet először játszott nálunk, hódító sikert aratott s felejthetetlen képpel gazdagította ismert híres szerepeinek ragyogó sorát.

Közvetlenül kapuzárás előtt az Operaház érdekes vendégkarmestert léptetett fel. Meghívta két dirigálásra *Sergio Failoni*-t, a genuai Carlo Felice operaház karnagyát, aki az *Aidá*-t és a *Falstaff*-ot vezényelte. Kitűnően! Vérbeli olasz. Minden mozdulata

csupa zene. Az éneklő olasz föld szí-
vünk szerint daloló lelkes muzsikusa.
Elképzelése szerint a hangszerek tö-
mege, a zenekar, csak egyetlen éne-
kes, aki a színpadon levőkkel duette-
ket, tercetteket, kvintetteket ad elő
egybeforrtan, símán, melegen, színe-
sen. Az ének, az éneklés a fő, a zene-
kar csak keret a dallamívek szépséges
játékához. Falloni maga is énekel diri-
gálás közben. Nem tudja megállani,
hogy minden erejével ne segítse a par-
titudót. Egész testével vezényel, de nem
ízléstelenül, csak kendőzetlen tempe-
ramentummal. A dinamikai hatásokat
kitűnően érvényesíti. Pianóiban rob-
banó feszültséget és drámai izgalmat
éreztet. Fortisszimóiban nincs ennyi
élet, de a pauzái meglepőek. „A pauza
a legfontosabb hangjegy” — mondta
Schumann. Failoni a hangjegyek ten-
gerárjában edzett és biztos hajós, aki
iránytű, partitúra nélkül, fölényes
nyugodtsággal vezette az *Aida* s a *Fal-
staff* grandiózus zenei gályáját. Ez a
fiatal olasz gyakorlott színházi ember.
A színpadot folyton figyeli. Karmesteri
botja egyben a dramaturg s a rendező
hasánya szava is.

A *Zeneművészeti Főiskola* operai
növédekének évente szokásos nyilván-
os vizsgálati előadásán az Operaház-
ban rendkívül tehetséget nem talál-
tunk, de az eredmény általánosságban
jónak mondható. Dícséri a Főiskola
pedagógiai gondosságát — zenei érte-
lemben. Színművészeti szempontból
azonban évről-évre kiáltóbb hiányokat
mutatnak az operavizsgák. A növendé-
kek az operajátszás régi sablonjait
sem sajátítják el, pedig hol van még
ez azokhoz a követelményekhez, me-
lyeket a mai színpad az énekestől
megkíván! Tizennégy növendék vizs-
gázott. Hét nő és hét férfi. A nők te-
hetségesebbeknek bizonyultak. *Pálffy*
Mária (Hilgermann Laura növendéke)
és *Orosz Julia* (Maleczky Bianca nő-
vendéke) nemcsak jó diplomát, de
rögtön szerződést is érdemel.

Papp Viktor.

Magyar folyóiratszemele.

„A De Mun gróf és Tour de Pin
márki vezetése alatt álló iskola a tár-

sadalmi szervezés terén tényekkel bi-
zonyította az eszme életrealitását.
(Gazdasági rekonstrukció az eszmék és
erkölcsök reformja útján.) A kapitaliz-
mus és marxizmus de facto megosztó,
analitikus törekvései helyébe egysze-
rűen egy szintetikus célt: a társadalmi
minden meglévő eleméből komplikált
egészének fogalmát illesztette... Az
erkölcsi, szellemi és gazdasági kor-
porációk, a szindikalizmus, a haszon-
és részvénytársaságok, a cselédi bérek,
a munkásnyugdíj stb. a mesgyekövei
De Mun gyakorlatilag is keresztülvitt
művének a tény, hogy ez a ma Ame-
rikában már virágzó rendszer egy or-
thodox katolikus politikus s az őt tá-
mogató pápa, XIII. Leó programjáb-
ban bírja történeti kiindulópontját.“
(Várkonyi Nándor: Vallásos reform-
áramlatok az újabb francia irodalom-
ban. *Katolikus Szemle*, június.)

*

„Talán igazuk van azoknak, akik a
német nép karakterét a „romantikus“
kényelmes terminusába sűrítik. A két
pólus ma is főnáll. Franciaország egy
fényforrásba koncentrálódik, Német-
ország széthullik partikuláris, kultú-
rákra, versengő városokra, magányos
Egyéniségekre. Divat, egységes szellemi
irányítás csak a franciáknál van, ahol
Páris a minta és az idéj, a követnivaló
norma. A németeknél nincs közizlés,
sőt — bocsánat a túlzó általánosításért
— kötelező morális disciplina sincs.
A morális felszabadulás, az erkölcsi
forradalom prófétái csak német földön
alapíthattak országot.“

„Írói hajlamot érezni a franciáknál
annyit jelent, mint megtanulni, ho-
gyan írtak a klasszikusok, beleido-
mulni egy évszázados hagyomány nor-
máiba, elnyerni valami akadémiai ju-
talmat, törekedni a különböző iskolá-
kon keresztül az „akadémikus“ dicső-
sége felé. A németek nem ismerik az
akadémikust. Nincs is ízlés-megszabó
akadémiájuk.“

„A német irodalom „szexuális sza-
badságharcát“ emlegették Steglitzcel
kapcsolatban... Ez a „szabadság-
harc“ Wedekind és a szabadsághar-
cosok óta — Spartacuson és weimari

demokrácián át — mértföldes csizmával haladt előre. (Garázda Péter: Steglitz. *Széphalom*, május-június.) Nagyon igaz és nagyon hasznos cikk.

*

„Szerettük szókimondásáért (Lemaître), amely nemcsak a hamis bálványokat és a kétes tekintélyeket, hanem olykor önmagát és szeretteit is megostorozta; szerettük mozgékonyságáért, melynek révén ellentmondásai játékos hullámverésnek látszottak csak, s amely szinte zavarban volt, hogyha ugyanazt a témát másodszor nem másképen fejtegethette, ha ugyanis idő híjján „nem volt módja véleményt változtatni“; s szerettük, mindenekelőtt szinte kamaszos hevületéért, amely, valami önfeledt ittassággal, egészen az időnek és az időben élt, benne lelte életcélját, örömeit, öngazolását, míg a mult csak mint színes háttér, a jövő meg legfeljebb mint futó sejtés érdekelte.“ Miért nem szerették vagy vették észre legalább fanatikus nacionalizmusát a Dreyfus-pör utáni években, dogmatizmusát a konzervatív eszmék szolgálatában, royalista hitvallását? Egyéniségének ez a vállalt korlátozása, a mester utolsó nagy evolúciója nem érdemelte meg a megértők megértését?

„Az a summás eljárás, amely csak szisztemáknak s ideológiáknak kegyelmez, új hierarchiakat épít s bírál és büntet, csak nem élvez, mit sem érez feszélyezőbbnek, mint a lemaître-i fesztelenséget, s bizonynal kísértetnek nézi ezt a makacsul visszajáró s szemérmetlenül továbbélő szellemet, holott már rég eltemette minden „szkepticizmusával“ s „szubjektívizmusával“ egyetemben.“ (Gyergyai Albert: *Lemaître. Nyugat*, május 16.) Az oly intelligens Gyergyai nem tudja elhinni, hogy esztétikai fogékonyság és világnézeti merevség együtt járhat. A „somásán“ ítélkezők többnyire zavartalanul gyönyörködnek pl. Anatole Franceban; vajjon az elvtelenséget pózolók elfogulatlanul élvezik-e Barrès művészetét? Méltányolhatjuk a tüzijátékot, de meg lehet a véleményünk világtáji hasznáról. A szkepticizmus

pedig nem feszélyezheti az eredményeket keresőt, mert nem kísértetnek érzi, amit óvatosan elkerült, hanem kiállott és leküzdött betegségnek. A vér immunitását a beléivódott méreg adja meg.

*

„A barokk művészetben (pl. Berzsenyiben) a leghallucinálóbb magyar erő, a legexaltáltabb lázszárnyalás is abszolút biztos formában tudott kifejezésre jutni. Nemesak versformát kell értenünk „forma“ alatt, hanem történelmi, politikai formakereteket is. Berzsenyinek nem kellett hadakoznia az őt környező társadalomnak törvényes közéleti felépítménye ellen. Belézületett a tradíciók és erős konvenciók szövedékébe, de nem érezte a történelmet tehernek. Egy félszázaddal később Petőfi már annak érezte és titáni harcba keveredett a magyar Nép érdekében mindezzel. Vajda, Reviczky még tovább mentek. Egész milieujük polgári formavilágát tudatosan gyűlölték a nép szeretete nélkül.“

„Úgy saját, mint nemzete életében Ady szerette mindazt, ami formátlan erő, nyers láz, ősi ösztön, kaput-falat, Bizáncot-Bécset döngető tiltakozás, szabadon portyázó kurucság, a történelem császárainak, diplomatáinak és jogtudósainak asztalára csapó ököl, Petur bán.

És gyűlölte mindazt, ami forma, ami alkotmány, Pusztaszer, jogrend, királyi udvar és történelmi felépítmény architektónikája, kész intézmény, Werbőczy, pányva, keret és dogma örök meder. Gyűlölte mindazt, ami a történelmi magyarság testének hideg páncélfegyverzete volt századokon át, mivel ő csak a magyar vér forrását és belső lüktetését becsülte.

Holott Spengler grandiózusan bizonyította be, hogy a vér dinamikájának belé kell ömlelni történelmi életünk formáiba: stílusokba, törvénykönyvekbe, politikai keretekbe, egyházi szimbólumokba, gazdasági eszközökbe stb. Százados intézmények és konvenciók káros sejtfaikat ki kell tölteni az élet mozgékony protoplazmájának. Csak protoplazmából nem állhat egy organizmus sem. Csak sejtfaalokból szintén

nem. Nietzsche és Ady megkísérelték elvetni az összes sejtfalakat.“

„Emberek, nyugtalan vérű magyarok, vegyétek magatokra a társadalom ruháit! Ruhák, egyetemek, egyházak, intézmények, akadémiák, fogadjátok magatokba az Életet, a magyarság vérért. Ez a magyar Untergang elhárításának egyetlen és nem sokáig választható módja.“ (Rados K. Béla: Ady és kora Spengler Oswald világképében. *Híd*, május.) Kissé ziláltnak sok komoly és érdekes dolgot mond. De mi szükség van az egészben Spenglerre?

*

„Ma már kevés a protestáns egyházak között az úgynevezett tiszta alakulat. Egy-két kemény kristályos theológián és abszolút tiszta confessionális egyházon kívül, amilyen például a Kuyperé, vagy a nem unionált szigorú lutheránus egyház, alig van olyan egyház, amelyben a felekezeti jelleg zavartalanul fejlődött volna eredetének megfelelően végig... Tehát az evangéliumi egyházaknak sem kívánhatunk jobbat, mint azt, hogy a protestantizmus érdekében a maguk tiszta formáját restaurálják. Káros azt hinnünk, hogy ha reformátusok minél reformátusabbak, a lutheránusok minél lutheránusabbak akarnak lenni, ezzel már magában véve a protestantizmust, mint egységet támadják és la-

zítják; sőt épen ellenkezőleg, minél tisztábban megőrzik és kifejlesztik eredeti jellegüket, annál teljesebben szolgálják a protestáns egységet, amelyet egy újabb névvel nagyon találóan evangéliumi katholicitásnak nevezünk... a protestáns egység lelki, spirituális egység, a katolikus egység pedig intézményes és dologi. Ezért tartom a mostani nagy, egységre törekvő világmozgalmakban rendkívül fontosnak azt, hogy először a nemzeti határok miatt egymástól független, de azonos szellemiségű, egy hitvallású egyházak kiépítsék a maguk egységét.“

„Az evangéliumi katholicitás megépítése után egész más súllyal lehetne a nagy keresztyén egység gondolatát képviselni. Természetes, hogy a *Mortalium animos* szelleme ezzel az egységgel mindig szemben állana. De itt egy gyakorlati kérdés a döntő. Egészen más a relativ többség exclusivitása és egészen más a kisebbségé. A kisebbségi exclusivitás alapjában véve — a szekta.“ (Ravasz László: Van-e protestantizmus? *Protestáns Szemle*, 1928 június.) Ravasz püspök éles szeme felismerte, hogy a protestantizmust válságából csak az vezetheti ki, ha megkeresi hagyományait, újra rátalál dogmáira, visszatér a kezdeti formák tisztaságához, tanításainak már-már feledésbe merült pozitív értelméhez.

h. g.

Harcmoraj a műkedvelői fronton.

Egy rendelet most olyan kérdést óhajtott rendezni, melynek rendezetlensége csakugyan megnyugtató megoldásra várt. Minden józan fő belátja, hogy a színpadi szerzők anyagi jogvédelmét igenis ki kell terjeszteni a műkedvelő társulatok által egyre nagyobb mértékben felhasznált műsoranyagra is; ez az anyag merőben Csáky szalmája bizonyára a műkedvelők kezén sem lehet.

Azt is belátja mindenki, hogy az éhalállal küzdő vidéki színpad működési területén a műkedvelő-konkurenciát nyakló nélkül szabadjára bocsátani nem lehet. Alkalmi vállalkozások jórahivatott intézmények alapjait meg nem ingathatják.

Ama sok port felvert rendelet jószándék formájában nyilván mind e két szempontnak eleget akart tenni. Hanem a jószándékkal kikövezett út néhanapján a pokolba is vezethet. Az intézkedésekben megnyilvánuló hivatalos tájékoztatatlanság elég volt hozzá, hogy a magyar társadalom jobbérzésű rétegei a műkedvelő-rendelet veszedelmes módozataiban riadtan megszimatozzák — a kénköszagot. Mert anyagi és működési ellenőrzés céljából a nemesebb önképzés szolgálatában álló vidéki társadalmi közületeket mégsem lehet egy fővárosi kulissza-folyóirat jövedelmi és szellemi érdekszférájába „beszervezni“. Vannak még — hála Istennek! — a magyarságnak olyan szervei is, melyek nem képesek akár-miféle „szervezet“-ben — erőszakos átültetés útján — továbbműködni; ha mégis odakényszerítik őket: mulhatatlanul kiszikkadnak és elsorvadnak.

Mi látva-látjuk ennek a kérdésnek bökkenőjét. Ám adassék meg a szerzői jognak, ami őt méltán megilleti, csak-hogy a műkedvelő-kérdést tisztára

anyagi kérdésnek felfogni mégsem lehet. Ez — ne feledjük — *mindenekelőtt népművelési kérdés*, a vidéki magyarság lelki hygienéjének kérdése. Hogy pedig ama hírhedt színházi lap nem ennek az egészségtannak szakközlőnye: aligha kétséges. Hogy a rendelet kibocsátói nem tartoznak tájékozott olvasói közé, mindenesetre becsületükre válik. Hanem azért ez egyszer mégis csak inkább ők vegyék a kezükbe, semhogy — bár jóhiszeműen — kötelező, „szövetségi kézikönyv“-ül magyarlelkű műkedvelőtársaságok kezébe nyomják. A betű élet, de a betű öl is. S néha a színházi újság is elsül.

Triéder.

Pesti író a tanyán. Az egyik reggeli magyar hirlap munkatársa a minap *Csoda a tanyán* címmel vasárnapi elmélkedést írt a tehén elléséről. Amint a szövegből kiténik, az író kint járt valamelyik dunántúli birtokon s egy ott töltött délutánról akart a lap olvasóinak hangulatos falusi képet rajzolni. Kedves és szép gondolat a városi robotban elfáradt pesti olvasó szeme elé idegnyugtató falusi képet tárni és hálás is a városi ember az ilyen lelket üdítő olvasmányért. Úgy hat ez reá, mintha a kábító jazz larmája után valami szép andalító magyar nóta csendülne meg a cigány hegedűjén. Igen, csak-hogy furcsa hangulatot váltana ki, ha a szép magyar nótát jazz-szerszámokon, dobon és cintányáron próbálnák kiverni. Mert a *Csoda a tanyán* ilyen cintányéros hangulatkép, melynek *bogárzigéséhez és hallható csendjéhez* a dob és más jazz-disszonancia adja a kíséretet.

Erdemes közelebbről szemügyre venni ezeket a disszonanciákat.

A cikk keltének helyéül *dunántúli tanya* van megjelölve. Tudtunkkal Dunántúl egyetlenegy tanya sincs. Ahol

néhány kilométernyi távolságban, helyesebben közelségben vannak egymástól a helységek, ott tanyára nincs szükség s a dunántúli falusi ember előtt a tanya fogalma olyan, mint a tengeré, mellyel közvetlenül semmi dolga.

De hogy nem is tanyán volt a cikkíró, ez kiténik abból, hogy a *tanyai kúria verandáját* jelöli meg andalgása helyéül. Tanya és kúria egymással ilyenkép vonatkozásba ugyan nem hozható, mert a tanyán családi kúriák nem szoktak lenni, a családi udvarházat pedig Dunántúl kastélynak és a hozzátartozó gazdasági épületeket majornak, de egyiket sem tanyának nevezik. A kúria említése mégis nyilvánvalóvá teszi, hogy a cikkíró valami dunántúli birtok kastélyában tartózkodhatott.

A kútban kétújjnyi víz, békának, csibornak, siklónak. A kétújjnyi víz kúttal kapcsolatban említve még túlzásnak is erős. Béka, csibor és sikló pedig kútban nem szokott tartózkodni. Ezt legfeljebb csak a pesti aszfalt írójának a fantáziája erőltetheti bele a Dunántúlra képzelt tanyai kútba.

A falusi embernek a traktortól mint új gazdasági géptől való hízódózását említve, ezt mondja a cikkíró: *Sokszázéves hagyomány ragaszkodik a fehér göbölyhöz.* Traktor, szántás, meg göböly így egymás mellé állítva meglehetősen hagyományszerű, mert a göböly tudvalevőleg a hízlalásra fogott ökröt jelenti, melynek a szántáshoz már semmi köze nincsen. Némi kis túlzással akár azt is mondhatta volna a cikkíró, hogy azért irtózik a falusi ember a traktortól, mert hagyományos érzése a hízlalt rostélyoshoz köti.

A *kenyércsinálás ősi műveletét nem szívesen engedik át a gépnek* — mondja tovább a szerző. Ezt a szántás-vetéssel kapcsolatban mondja, holt minden magyarul értő ember előtt nyilvánvaló, hogy ilyesmit legfeljebb csak a pékekkel és a kenyérgyárral kapcsolatban lehetne állítani.

A verandán merengésében pedig így jártatja gondolatait a cikkíró: *Messziről a szél idehozza a tóparti szőlő aeolhárójának egyetlen sejtelmes taktu-*

sát. A szőlőnek megvan a maga csodálatos hangulata, de hogy aeolhárójának sejtelmes taktusát messzire elvinné a szél, ilyet — tudunkkal — Dunántúl még sohasem tapasztaltak. Hasonlóképen ismeretlen a *színes légy hártájának hegedűszava is.*

Azután hallott valamit harangozni a szerző a *hallható csendről*, melyről azt állítja, hogy épen olyan pozitívum, mint a nagyváros artikulálatlan lár-mája. Hát igen, valahogy így van, de hogy ez a *hallható csend a füvek néma hullámzásából táplálkoznék*, ezt egyetlen falut látott ember sem hiszi el. Mert a fű csak a szélről hullámzik, ha pedig szél van, akkor már se hallható, se nem hallható csend nincs.

Lenne még egy sereg megemlékséres érdemes dolog a másfél újsághasábnyi kis elmemuttatásban, de talán ennyi is elég annak igazolására, hogy a vasárnapi kép hangulata meglehetősen zavaros disszonanciákból tevődött össze. Egy kisdíákkoromból való emléket juttat eszembe a cikk. Valamelyik nem sok értelemmel felruházott kis zsidófiú osztálytársunk így kezdte el feleletét az elefántról: Az elefánt... az elefánt... kora tavasszal kezdi meg fürge röpködését. A cikkíró is hallott valamit tanyáról, kúriáról, traktorról, falusi csendről és anélkül, hogy ismerné és felfogná ezeknek a magyar értelmét, vasárnapi hangulat címén feltálatja fantáziája fürgének ugyan nem mondható, de annál zavarosabb röpködését.

S félreértés elkerülése végett meg kell említenem, hogy a cikk írója, a Napkelet Lexikonának megállapítása szerint is, hirlapíró volta mellett *lírikus* és *novellista*. Ha az irodalom ilyen sokoldalú egyénisége előtt apró külsőségeiben ennyire *terra incognita* a magyar világ, milyen messze lehet annak a lelke és gondolata a magyar létektől és magyar érzéstől! *Figyelő.*

Sárga könyvek. A villamosok pótkocsiján mostanában mind több kicsi sárga könyvet látni olyan emberek kezében, akik azelőtt nem igen szoktak olvasni. Az olvasásra kétségkívül a könyvek olcsósága csábítja őket. Ez nem is lenne báj. A hiba ott kezdő-

dik, hogy az olcsó könyvek csaknem mind idegenből fordított selejtes művek, melyek a félművelt embernek megmételtyezik a fantáziáját, kalandorvagyakat ébresztenek benne, internacionális szellemmel töltik meg lelkét s a magyar gyerekből végül is olyan olvasót nevelnek, aki idegennek és értelmetlennek érzi azokat a szép hazafias és nemzeti szellemű szövegeket, melyek a P. H. vezércikkeiben kifejezésre jutnak. A kicsi sárga könyvek tehát kész «sárga» veszedelmei a piros-fehér-zöld vezércikkeknél.

Ha már most azt kérdezzük: hogy lehet az, hogy az a vállalat, mely Légrády-«Udvar» néven ismeretes, s melynek fénykörében Jókai, Mikszáth, Tóth Béla, Herczeg és Gárdonyi, szóval a jó magyar szellemű írók is megfordultak, most idegen erkölcsöket vett fel s magyar írók helyett jelentéktelen idegen írókat importál, akkor alig találunk egyéb feleletet, mint azt, hogy az «Udvar» elfeledte a nyomdarombolást s a szellem az «Udvar»-ban megváltozott. Csakhogy nem olaszos irányban orientálódik, hanem balkáni nivó

felé. A küzdőtéren (a lap vezércikkeiben) a vén Toldi-maszk még meg-megrázza üstökét, olájt és csehet apróz, úgy tesz mintha destrukciót szúrna fringijára, az «Udvar»-ban azonban vigan duhajkodnak az idegen szellemű élv-és pénzhajhász sárga könyvlegények...

Most már csak azt várjuk, mikor ront Illosvai útmutatását követve vén Toldi-maszk mennydörgő hangon a főszerkesztőre:

Főszerk. ha nem nézném «vitézi» voltomat,
Majd fejedhez verném héttollú botomat,
Másszor megfeddenéd apró kölykeidet,
Hogy meg ne csúfolnák «vitéz» vén fejemet!

De nehogy aztán Aranyt így travesztálják az események:

S Főszerk. odakapván kézzel a szívére:
«El kell fogni Toldit! halál a fejére!
Magyar íróknak is halál a fejére!»
Kiált, odakapván kézzel a zsebére!
Sován.

Gulyás Pál «Misztikus ünnepi asztal» című verskötete július hó folyamán jelenik meg a Királyi Magyar Egyleti Nyomda kiállításában. Ez a kötet teljes számmal képviseli az írónak a Napkelet elsőnegyedévi pályázatán kiemelt s a május 1-i számban bemutatott költeményciklusát. A kötet, melynek előfizetési ára 3 P, 111 verset tartalmaz kb. 8 ív terjedelemben.

A NAPKELET minden közleményéért írója felel. A folyóirat szerkesztője: TORMAY CECILE; főmunkatársa: HARTMANN JÁNOS. A kiadásért felelős: HEGEDŰS ISTVÁN.

Stephaneum nyomda és könyvkiadó r. t. — Nyomdaigazgató: KOHL FERENC.